

Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een handicap

Onderzoek naar de kostprijs van inclusief onderwijs : 20 gevalsstudies

In opdracht van GRIP

Banaba Buitengewoon Onderwijs KHLeuven
in samenwerking met
Hoger Instituut voor de Arbeid KULeuven

Eindredactie
Lijne Vloeberghs
met medewerking van
Gert Van Den Broeck, Ides Nicaise
Liesbeth Claes, Lisette Vanhelfmont

September 2008

Associatie Katholieke Universiteit Leuven

Voorwoord

In opdracht van Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een handicap (GRIP) vzw startte de banaba Buitengewoon Onderwijs van de KHLeuven in samenwerking met het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA) van de KULeuven in januari 2006 een onderzoek naar de kostprijs van inclusief onderwijs. Twee jaar later zijn hier de resultaten.

Er werd gekozen om voor een zo heterogeen mogelijke groep van 20 kinderen te analyseren wat de ondersteuningskost is die door het gezin, door de school en door de overheid geïnvesteerd wordt om onderwijs in een inclusieve setting mogelijk te maken. Daartoe werd nauwgezet in kaart gebracht hoeveel uur ondersteuning een kind kreeg, wie dit geeft en werden deze uren financieel gewaardeerd. In dit onderzoek gaat het dus om een ondersteuningskost die niet daadwerkelijk uitgegeven wordt, maar wel gepresteerd. (bvb door vrijwilligers, stagiaires, mantelzorgers) Deze kost benoemen we als de schaduwkost.

In een tweede luik wilden we een vergelijking maken tussen de ondersteuningskost van inclusief onderwijs en de uitgaven in het geval het betreffende kind school zou lopen in het buitengewoon onderwijs. Maar teveel factoren binnen deze vergelijking blijven onbekend.

Dit onderzoek is tot stand gekomen met de medewerking en steun van een heel aantal mensen. Een woord van dank is hier dan ook op zijn plaats. In de eerste plaats alle meewerkende ouders, scholen en leerkrachten die met een grote openheid bereid waren enquêtes in te vullen en zich te laten interviewen.

Ook de opdrachtgever GRIP en in het bijzonder Elke Decruynaere verdient dank voor het vertrouwen in deze ploeg onderzoekers. Het organiseren, leiden en op hetzelfde moment verslag nemen tijdens de verschillende bijeenkomsten van de klankbordgroep waren opdrachten die Elke zonder verpinken op zich nam.

Ook de kritische en genuanceerde bijdrages van de verschillende leden van de klankbordgroep die zich vrijwillig een aantal avonden vrij maakten om met ons rond de tafel te zitten, hebben er voor gezorgd dat dit onderzoek kwalitatief sterker werd.

Dit onderzoek werd methodologisch onderbouwd door de samenwerking met het HIVA. Ides Nicaise en Gert Van Den Broeck verdienen een groot woord van dank voor de vakkennis en objectiviteit waarmee deze studie werd aangepakt. De surveyploeg met name Els Plevoets en Yo Gazia hebben ons bij de start van het onderzoek krachtig op weg gezet door het ontwikkelen en analyseren van de eerste enquêtes. Waarvoor dank.

Theo Mardulier en Luc Van Beeumen van het departement onderwijs hebben ons bereidwillig aan waardevolle gegevens geholpen in het tweede luik van het onderzoek. Ook zij worden bedankt.

Tot slot een groot woord van dank voor stuwende kracht en projectleidster Lisette Vanhelfmont en mede-onderzoekers Annemie Amand en Liesbeth Claes van het Babu-team!

Namens de onderzoekers,
Lijne Vloeberghs

Inhoudstafel

Voorwoord	p. 2
Inhoudstafel	p. 4
Inleiding	p. 7
1. literatuuronderzoek	p. 10
1.1. onderzoekskader	p. 11
1.2. onderzoeksvraag	p. 14
1.3. onderzoeksmethodologie	p. 15
1.4. onderzoeksresultaten	p. 15
2. onderzoeksproject	p. 18
2.1. onderzoeksvraag	p. 18
2.2. raamwerk	p. 20
2.2.1. afbakening van de onderzoeksgroep	p. 20
2.2.2. afbakening van het begrip ondersteuning	p. 21
2.2.3. afbakening van het begrip kosten	p. 22
3. activiteiten binnen het onderzoek	p. 23
3.1. onderzoekers en klankbordgroep	p. 23
3.2. de vier fasen van het onderzoek	p. 23
3.2.1. eerste fase van het onderzoek	p. 24
3.2.1.1. eerste infoverzameling	p. 24
3.2.1.2. eerste verwerkingsronde	p. 24
3.2.2. tweede fase van het onderzoek	p. 25
3.2.2.1. tweede infoverzameling	p. 25
3.2.2.2. tweede verwerkingsronde	p. 25
3.2.3. derde fase van het onderzoek	p. 25
3.2.3.1. derde infoverzameling	p. 25
3.2.3.2. derde verwerkingsronde	p. 26
3.2.4. vierde fase van het onderzoek	p. 26

4. methodologie	p. 27
4.1. toelichting bij de vragenlijsten	p. 27
4.2. toelichting bij de diepte-interviews	p. 28
4.2.1. perspectief van de ouders	p. 28
4.2.1.1. ondersteuning binnen de schoolomgeving	p. 28
4.2.1.2. ondersteuning in de buitenschoolse omgeving	p. 29
4.2.1.3. beleving van de ouders	p. 29
4.2.2. perspectief van de school	p. 29
4.3. toelichting bij het rekenmodel	p. 29
4.3.1. kosten/baten voor leerling/ouders	p. 30
4.3.1.1. binnen de schoolomgeving	p. 30
4.3.1.2. in de buitenschoolse omgeving	p. 33
4.3.2. kosten voor de school	p. 33
4.3.3. uitgaven voor de overheid	p. 34
4.3.3.1. binnen de schoolomgeving	p. 34
4.3.3.2. in de buitenschoolse omgeving	p. 35
4.4. toelichting bij de bevraging van scholen voor buitengewoon onderwijs	p. 36
5. de onderzoeksgroep	p. 41
5.1. onderzoeksgroep na de eerste infoverzameling	p. 41
5.1.1. de kinderen in inclusiesituaties	p. 41
5.1.1.1. de leeftijd	p. 41
5.1.1.2. aard van de beperking	p. 41
5.1.1.3. schoolloopbaan van de kinderen	p. 41
5.1.2. de ouders in inclusiesituaties	p. 41
5.1.3. selectie ifv de tweede infoverzameling	p. 43
5.2. onderzoeksgroep na de tweede infoverzameling	p. 46
5.2.1. de kinderen in inclusiesituaties	p. 46
5.2.1.1. de leeftijd	p. 46
5.2.1.2. aard van de beperking	p. 46

5.2.1.3. schoolloopbaan	p. 47
5.2.1.4. geografische spreiding	p. 47
5.2.1.5. overzicht van de 20 cases	p. 47
5.2.2. de ouders in inclusiesituaties	p. 54
5.2.2.1. tewerkstellingsgraad	p. 54
5.2.2.2. gezinssituatie	p. 55
5.2.2.3. hoogst behaalde diploma's	p. 55
6. Onderzoekresultaten	p. 56
6.1. Ondersteuningsbronnen	p. 57
6.1.1. Na de eerste infoverzameling	p. 57
6.1.2. Na de tweede infoverzameling	p. 59
6.1.2.1. schoolse ondersteuning	p. 59
6.1.2.2. therapeutische hulp	p. 59
6.1.2.3. ondersteuning door externe hulpverleners en vrijwilligers	p. 61
6.1.2.4. de hulp van de ouders	p. 61
6.1.2.5. materiële hulpmiddelen	p. 61
6.2. kostprijs van de ondersteuning	p. 62
6.2.1. een overzicht van de 20 cases	p.63
6.2.2. een aantal samenvattende gegevens	p. 96
6.3. Hypothetische vergelijking van de kostprijs voor de overheid van inclusief onderwijs en van buitengewoon onderwijs voor deze 20 cases	p. 106
6.4. perceptie van ouders en scholen rond inclusief onderwijs en de kostprijs ervan	p. 113
6.2.3. beleving van ouders	p. 113
6.2.4. beleving van scholen	p. 114
7. conclusies	p. 115

Inleiding

De laatste decennia groeide de praktijk van inclusief onderwijs in Vlaanderen. In een open klimaat van zorg en gelijke onderwijskansen, organiseerden steeds meer scholen samen met ouders en externe instanties een inclusieve klas- en schoolpraktijk, die tot nog toe geen of weinig overheidsfinanciering genoot. Ouders en scholen gingen daarom op zoek naar allerlei hulpmiddelen en ondersteuningskanalen, om leerlingen met grote leerverschillen en/of specifieke onderwijsbehoeften mee op te nemen in het reguliere onderwijscircuit.

Op die manier ontstonden de laatste jaren vele vormen en modellen van ondersteuning bij inclusief onderwijs. Er zijn enerzijds twee wettelijk voorziene en door de overheid gefinancierde systemen in voege, namelijk GON-begeleiding (2u of 4u) en ION-begeleiding (5u30min). Anderzijds doen sommige leerlingen ter aanvulling een beroep op een persoonlijk assistentiebudget voor de dagelijkse ondersteuning, doen anderen een beroep op aspirant-leerkrachten en krijgen nog andere leerlingen ondersteuning van vrijwilligers, de ouders zelf of door de ouders bezoldigde hulpverleners.

Dit mondde uit in een grote verscheidenheid aan ondersteuningsmodellen. Die modellen zijn niet alleen (en in sommige gevallen slechts nauwelijks) gebaseerd op de verschillen in ondersteuningsbehoefte van de leerlingen in kwestie. Uiteraard is ook de draagkracht van de school een belangrijke factor voor de bepaling van de ondersteuningsnood in de dagelijkse klaspraktijk.

In maart 2007 stelde Vlaams Minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke de contouren van de hervorming Leerzorgkader voor. Dit betekent een hervorming van het reguliere en het buitengewoon onderwijs die grote gevolgen inhoudt voor leerlingen met een bijkomende ondersteuningsnood. Eén van de voorstellen is om leerlingen met een ernstige handicap (leerzorgniveau 3) de keuze te geven voor inclusief onderwijs met een budget voor ondersteuning gelijk aan de ondersteuning die het kind in het buitengewoon onderwijs zou krijgen. Aan de vooravond van het indienen van het ontwerpdecreet is het niet zeker of deze fundamentele hervorming er door komt. De vakbonden en inrichtende machten

eisen garanties over de financiering. De inschatting van de kostprijs van inclusief onderwijs is een dus heet hangijzer.

Binnen het huidige debat over de realisatie van het inclusief onderwijs wordt de kostprijs van het inclusief onderwijs heel vaak als argument naar voor geschoven. We horen zaken als: "inclusief onderwijs is te duur", "inclusief onderwijs kost de overheid meer dan buitengewoon onderwijs", "de kostprijs van de aanpassingen overschrijdt de redelijke aanpassing" of integendeel "inclusief onderwijs komt er om te besparen op onderwijs".

Daarnaast leeft het idee dat inclusief onderwijs iets is wat alleen welgestelde ouders aan hun kinderen kunnen aanbieden, waardoor er een klassenonderscheid dreigt gecreëerd te worden tussen inclusief onderwijs en buitengewoon onderwijs.

Met dit onderzoek willen we in kaart brengen wie welke meerkosten draagt bij inclusief onderwijs. Maar dit onderzoek is met beperkte middelen uitgevoerd en heeft dus ook zijn beperkingen. Zo gaat het om een casestudy, er worden 20 erg uiteenlopende cases op een rij gezet. Dit levert geen representatief materiaal op voor alle leerlingen die inclusief onderwijs volgen of voor subgroepen. Bovendien bleek het onmogelijk om de vergelijking met het buitengewoon onderwijs te kunnen maken.

Het onderzoek levert wel een beeld op van de zeer diverse situaties van inclusief onderwijs in Vlaanderen. Er komt duidelijk naar voor welke ondersteuningsbronnen er zijn, wie investeert en wat die investering betekent uitgedrukt in geld. We hebben dit gekwantificeerd. Daarbij wordt er weinig stilgestaan bij de meerwaarde van inclusief onderwijs, de motivatie waarom men hiervoor kiest, de appreciatie van de ouders, de wijze van ondersteuning... Dergelijk kwalitatief onderzoek is zeker zinvol maar behoorde niet tot de onderzoeksopdracht.

Na een korte samenvatting van relevante literatuur (hoofdstuk 1) volgt een omschrijving van het onderzoeksproject (hoofdstuk 2), een beschrijving van de verschillende activiteiten die plaats hadden in functie van dit onderzoek (hoofdstuk 3) en een toelichting bij de gebruikte methodologie (hoofdstuk 4). In

een vijfde hoofdstuk wordt de onderzoeksgroep besproken waarna in een zesde hoofdstuk een weergave van de resultaten volgt. Tot slot volgen een aantal conclusies in een zevende hoofdstuk.

Hoofdstuk 1 :Literatuuronderzoek

In het voeren van onderzoek naar de ondersteuningskosten van inclusief onderwijs zijn deze onderzoekers geen pioniers meer. In het recente verleden werden zowel nationaal als internationaal een aantal relevante onderzoeken uitgevoerd die rechtstreeks of onrechtstreeks de ondersteuningskosten van inclusief onderwijs in rekening brachten.

Om een beter beeld te krijgen van de praktijk van inclusief onderwijs in Vlaanderen werd het onderzoek van Van Hove et al (2005)¹ doorgenomen. Dit is een kwalitatief onderzoek waarin gezocht werd naar kritische factoren die aan de basis liggen van een goede inclusiepraktijk.

Binnen Vlaanderen is er ook de niet gepubliceerde masterthesis van De Smet (2006)². De onderzoeken van Halvorsen et al (1996)³, Meijers (1999)⁴, Peters (2004)⁵ en MacBeath et al (2006)⁶ zijn internationaal gezien relevant om vermelden.

Hieronder worden de verschillende bovenvermelde onderzoeken besproken. In 1.1 wordt ingegaan op het kader van waaruit de onderzoeken vertrekken en wat het verband is met het huidige onderzoek. 1.2 richt zich tot de onderzoeksvragen uit de bovenvermelde onderzoeken en aan welke vragen aandacht wordt besteed in het huidige onderzoek en aan welke niet. De methode die in de onderzoeken werd gehanteerd en hoe gekomen is tot de methode van het huidige onderzoek wordt behandeld in 1.3. Tenslotte worden de onderzoeksresultaten besproken in 1.4.

¹Van Hove, G., Mortier, K. & De Schauwer, E. (2005). *Onderzoek inclusief onderwijs*. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Orthopedagogiek.

² De Smet, E. (2006). *Ouders voor inclusie*. (niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling). Universiteit Gent.

³ Halvorsen, A.T., Neary, T., Hunt, P., Piuma, C. (1996). *A Cost-Benefit Comparison of Inclusive and Integrated Classes in One California District*. U.S Department of Education Grant.

⁴ Meijer, J.W. (1999). *Financing of Special Needs Education. A seventeen-country Study of the Relationship between Financing of Special Needs Education and Inclusion*. European Agency for Development in Special Needs Education.

⁵ Peters, S.J. (2004). *Inclusive education: an efa strategy for all children*. World Bank.

⁶ MacBeath, J., Galton, M., Steward, S., et al. *The costs of inclusion. A Study of inclusion policy and practice in English primary, secondary and special schools*. University of Cambridge, Faculty of Education.

1.1 Onderzoekskader

Meijers (1999) en Peters (2004) gaan op zoek naar het ideale model om inclusief onderwijs te financieren en te subsidiëren. Hiervoor geven ze drie modellen op basis waarvan middelen kunnen toegekend worden aan: (1) het leerlinggebonden model, waarbij het aantal kinderen dat specifieke onderwijsbehoeften heeft als uitgangspunt genomen wordt om financiering toe te kennen; (2) het schoolgebonden model, waarin de aan te bieden diensten centraal staan; en (3) het prestatie-model, waarin de resultaten doorslaggevend zijn. In wat volgt wordt een beschrijving gegeven van deze drie modellen, telkens met enkele voor- en nadelen, zoals die door de auteurs zijn aangegeven:

(1) Leerlinggebonden model

Dit financieringsmodel is gebaseerd op het aantal leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften. Er wordt vertrokken van het aantal hulpvragen, dit is het aantal kinderen met beperkingen. Positief aan dit model is volgens de auteurs dat de financiering rechtstreeks verbonden wordt met individuele kinderen hoewel deze financiering nog steeds door een school of de daartoe voorziene instanties beheerd wordt en niet door het kind / zijn omgeving zelf. Ze geven als nadeel aan dat deze methode de nadruk eerder legt op het kind met zijn beperking en niet op de behoeften van het onderwijs die daardoor ontstaan. Het gevaar bij dit model is volgens Meijers (1999) en Peters (2004) dat de aandacht te zeer gericht wordt op diagnostische procedures en labeling en niet op onderwijsbehoeften zodat het aantal kinderen geen echte indicator is van de uiteindelijke kostprijs. Dit model wordt het meest gebruikt, maar minder integratie, meer etikettering en een sterke stijging in kostprijs zijn vaak geciteerde problemen.

(2) schoolgebonden model

Het schoolgebonden of resource-based model is naar de mening van Meijers (1999) en Peters (2004) niet gebaseerd op het aantal specifieke zorgbehoeften, maar op de diensten en ondersteuning die een school moet leveren om kwaliteitsvol onderwijs te kunnen bieden aan kinderen met extra onderwijsbehoeften. Zij geven het aan als een voordeel aangezien alle scholen vanuit de regering gelijk worden behandeld en er gefocust wordt op ondersteuning van leerkrachten zodat kwaliteitsvol onderwijs kan geboden worden. Het resource-based model brengt echter in hun ogen ook een nadeel

met zich mee. Er is geen evaluatie, geen sturing voorzien opdat het geld effectief en efficiënt gebruikt wordt.

(3) Prestatiemodel

Dit model is volgens Meijers (1999) en Peters (2004) gebaseerd op de output en dus op zichtbare resultaten. De nadruk wordt gelegd op het presteervermogen, en dat is een nadeel naar hun mening: in het onderwijs gaat het immers niet steeds om presteren. De taak van het onderwijs is evenzeer kinderen helpen zichzelf te ontdekken en zichzelf te ontwikkelen tot volwaardige burgers. Kinderen met een beperking de kans geven om te participeren aan de maatschappij en een kwaliteitsvol leven te leiden is een grote, niet te onderschatten taak van het onderwijs. Het gevolg van het hanteren van dit financieringsmodel kan zijn dat scholen veel sneller kinderen met speciale onderwijsbehoeften naar het buitengewoon onderwijs sturen. Positief aan dit model is in hun ogen wel dat scholen worden aangemoedigd om hun onderwijs op de best mogelijke manier te organiseren.

Het onderzoek van Meijers (1999) bestudeerde in 17 Europese landen de financiering van inclusief en van buitengewoon onderwijs. Hieruit kwamen een aantal opmerkelijke vaststellingen naar voren. Landen zoals België, Oostenrijk, Frankrijk, Duitsland, Ierland en Nederland stellen het leerlinggebonden model centraal. Dit betekent dat regeringen scholen financieren op basis van het aantal leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Opvallend in deze landen is het relatief grote aantal leerlingen dat naar het buitengewoon onderwijs gaat. Dit resulteert in minder inclusie en in meer labeling. Er wordt o.a. veel geld uitgegeven aan diagnostische procedures. Bovenstaande landen rapporteren zelf dat hun financieringssysteem het inclusiebeleid negatief beïnvloedt.

Dit in tegenstelling tot landen, zoals IJsland, Noorwegen, Zweden, Finland en Denemarken. Zij hanteren volgens Meijers (1999) het schoolgebonden model en rapporteren eerder positieve effecten. Dit zijn landen met een sterk gedecentraliseerd systeem, waar de regering in een eerste fase geld geeft aan de gemeenten. Deze laatste hebben dan, in een tweede fase, de verantwoordelijkheid voor de organisatie van het onderwijs voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften, waarin al dan niet een indicator van behoeften meespeelt.

Het prestatie­model tenslotte wordt in opvallend weinig landen gehanteerd. Meijers (1999) besluit zijn onderzoek met de vaststelling dat het schoolgebonden financierings­model het meest effectief en efficiënt is.

De onderzoeken van De Smet (2006), van Macbeath et al (2006) en van Halvorsen et al (1996) gaan allen uit van het leerlinggebonden model ter financiering van het onderwijs. Diversiteit wordt als uitgangspunt voor de vormgeving van het onderwijs gezien. Ze delen de mening dat alle kinderen zonder onderscheid alle kansen verdienen om in een regulier traject kwaliteitsvol onderwijs te krijgen, ongeacht de speciale noden van de betrokken kinderen. Extra werkbelasting voor de scholen en leerkrachten, maar ook regelmatig overleg tussen ouders, leerkrachten, therapeuten en andere ondersteuners zijn nodig voor een gepast aanbod voor de specifieke zorgvraag van het kind. Er wordt een kostprijs per kind berekend, afhankelijk van hun onderwijs­behoeften.

Halvorsen et al (1996) wijzen op de bezorgdheid rond de leerprestaties en resultaten van kinderen in een inclusief onderwijstraject: leren kinderen met specifieke onderwijs­behoeften niet meer en beter in het buitengewoon onderwijs? Wat kan er van een kind met een handicap verwacht worden in het gewoon onderwijs? In dit onderzoek wordt met andere woorden het prestatie­model benadrukt, maar zonder doorslaggevende rol bij het in kaart brengen van de kostprijs van inclusief onderwijs.

Aangezien ons onderzoek in Vlaanderen wordt gevoerd, gaat het hier over een leerlinggebonden financierings­model. Er wordt uitgegaan van de specifieke onderwijs­behoeften die kinderen hebben. Van daaruit wordt een financierings­budget vastgelegd. De realiteit in Vlaanderen toont dat kinderen met een uitgesproken onderwijs­behoefte die de keuze maken om school te lopen binnen het reguliere onderwijssysteem beroep kunnen doen op GON- of ION-begeleiding. In het schooljaar 2006-2007 volgden 5439 kinderen Geïntegreerd Onderwijs (jaarboek voor de statistiek). Sinds het schooljaar 2003-2004 kunnen 50 leerlingen beroep doen op ION-begeleiding om hun onderwijstraject binnen het gewone onderwijs mee vorm te geven. Tot daar de leerlinggebonden financiering. Daarnaast weten we dat elke inclusiesituatie uniek is en op zijn eigen manier vorm gegeven wordt. Zowel ouders als scholen spelen daarbij een

belangrijke rol. Inclusief onderwijs blijft in Vlaanderen immers een nieuw gegeven en de daarmee gepaard gaande onzekerheden dragen ertoe bij dat scholen soms meer ondersteuning vragen dan ze nodig hebben en dat ouders alle mogelijke bronnen van ondersteuning aanboren om het inclusietraject van hun kind mee vorm te geven. De in dit onderzoek onderzochte inclusiesituaties moeten dan ook door de bril van de huidige vormgeving van inclusie bekeken worden. Dit is niet noodzakelijkerwijze de meest efficiënte en optimale vormgeving.

1.2 Onderzoeksvraag

De onderzoeken van De Smet (2006) en Halvorsen et al (1996) stellen, net zoals het huidige onderzoek, de vraag naar het financiële plaatje van inclusief onderwijs voor een kind met specifieke onderwijsbehoeften.

Bovendien valt op dat zowel het onderzoek van Halvorsen et al (1996) als het huidige onderzoek een exemplarische vergelijking beogen tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs qua financiële uitgaven. Halvorsen et al (1996) streeft ernaar om een antwoord te zoeken op de vraag naar het verschil in kostprijs tussen het inclusief en het geïntegreerd onderwijs. Dit onderzoek wil eerst en vooral in kaart brengen wat de kost van inclusief onderwijs is waarna op basis van deze gegevens een exemplarische vergelijking gemaakt kan worden.

De Smet (2006) gaat bovendien de tevredenheid na over de mate waarin er ondersteuning wordt geboden. In het huidige onderzoek hebben we deze vraag slechts zijdelings opgenomen.

Meijers (1999) en Peters (2004) vragen zich af welk financieringskader het meest effectief en efficiënt is voor het welslagen van een inclusief schoolproject. In het huidige onderzoek wordt hier echter geen aandacht aan geschonken.

1.3 Onderzoeksmethodologie

In de onderzoeken van De Smet (2006), Meijers (1999) en Halvorsen et al (1996) werd gebruik gemaakt van een vragenlijst. In het onderzoek van De Smet (2006) stonden vragen rond de nood aan ondersteuning en de moeilijkheden en de hindernissen die ouders tegenkomen op hun weg naar inclusie centraal. De vragenlijst van Meijers (1999) ging na welk financieringssysteem gehanteerd werd in elke school en welke gevolgen dit met zich meebracht voor de organisatie van de school, de werkbelasting van de leerkrachten en het welbevinden van ouders en leerlingen. Halvorsen et al (1996) beoogden met hun vragenlijst in de eerste plaats een beeld te verkrijgen van de kostprijs aan de hand van de instructie- en planningstijd die leerkrachten en paramedici besteden bij het onderwijzen van een kind met een specifieke onderwijsbehoefte. Vervolgens trachten ze het gemiddelde uurloon en de actuele kostprijs van het betrokken personeel te berekenen. Verder moesten ook vervoerskosten, materiaal en onderhoud van dat materiaal meegerekend worden.

In ons onderzoek is ervoor geopteerd om niet alleen met vragenlijsten te werken, maar ook een gestructureerd diepte-interview af te nemen bij de betrokken gezinnen en scholen.

1.4 Onderzoeksresultaten

De resultaten van het onderzoek van De Smet (2006) leveren relevante resultaten op met betrekking tot het huidige onderzoek. Er bleek dat 25% van de respondenten per maand meer dan 100 euro uitgaf aan de organisatie/ondersteuning van hun kind in het gewoon onderwijs (zie tabel 1.1). Deze uitgaven werden niet gedekt door subsidies. Het gaat met andere woorden om een 'meer-kost' voor de gezinnen. Onderstaande tabel geeft weer hoeveel 'extra' uitgaven per maand gingen naar de organisatie en ondersteuning van een kind met een handicap dat inclusief onderwijs genoot.

Uitgaven per maand	Aantal ouders
100 tot > 2000 euro	33
50 tot 100 euro	10
10 tot 50 euro	8
Minder dan 10 euro	3
0 euro	6
Geen idee	29
Niet ingevuld	31
TOTAAL	120

Tabel 1: 'extra' uitgaven per maand voor de ouders uit De Smet (2006)

Uit de resultaten van het onderzoek van Halvorsen et al (1996) bleek dat de personeelskost in het buitengewoon onderwijs 31% hoger ligt dan in inclusief onderwijs. De planningstijd lag daarentegen 30% hoger in inclusief onderwijs. Over het geheel van de uitgaven heen bleek uiteindelijk dat de effectieve kostprijs van inclusief onderwijs 13% lager lag dan die van het buitengewoon onderwijs.

Uit dit beknopte literatuuronderzoek worden een aantal krijtlijnen gedistilleerd waarbinnen dit onderzoek zich situeert. Vooreerst onderschrijven we de definities van Giangreco (1994) en Neary over inclusief onderwijs zoals geformuleerd in Van Hove et al (2005). Het gaat over kwaliteitsvol onderwijs voor alle kinderen. Het gaat over kinderen met bijkomende onderwijsnoden binnen een gewone omgeving met leeftijdsgenoten en met een eigen leertraject. Het gaat over een permanent proces en niet iets dat eens uitzonderlijk of gedurende een paar uur in de week gebeurt. We maken dit verder operationeel bij de afbakening van onze doelgroep door ons te richten op die kinderen die ook in het buitengewoon onderwijs terecht zouden kunnen. Verder weten we dat in Vlaanderen een leerlinggebonden financieringsmodel toegepast wordt waarbij scholen of bevoegde instanties gefinancierd worden op basis van de ondersteuningsbehoefte van een individueel kind. De Smet (2006) leert ons ook dat deze financiering niet toereikend is en dat ouders een bijkomende investering

doen om inclusief onderwijs voor hun kind vorm te geven. De wijze waarop dit gebeurt kan erg verschillen.

Naar methodologie toe maken we gebruik van vragenlijsten in combinatie met gestructureerde diepte-interviews.

Hoofdstuk 2 : Onderzoeksproject

In een eerste paragraaf wordt de onderzoeksvraag geoperationaliseerd en afgebakend. Vervolgens worden onder 2.2. de begrippen 'ondersteuning' en 'uitgaven' nader omschreven.

2.1. Onderzoeksvraag

Het startpunt van het onderzoek kwam er met de overeenkomst tussen Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een handicap (GRIP) vzw, vertegenwoordigd door Stefan Van Hove, coördinator, en KHLeuven DLO Banaba Buitengewoon Onderwijs, vertegenwoordigd door Wim Bergen in samenwerking met KULeuven (HIVA), vertegenwoordigd door Ides Nicaise voor een onderzoek om de uitgaven van inclusief onderwijs in Vlaanderen te bestuderen. In deze overeenkomst werd vooropgesteld om de ondersteuningskosten verbonden aan inclusief onderwijs voor leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte in kaart te brengen en op dit financieel vlak een exemplarische vergelijking te maken tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs.

Deze doelstellingen werden geoperationaliseerd in de volgende tweeledige onderzoeksvraag:

Wat is de ondersteuningskost die verbonden is aan een inclusief onderwijstraject in de basisschool van een kind met een specifieke onderwijsbehoefte?
Is er een verschil in ondersteuningskost tussen het inclusief onderwijs en het buitengewone onderwijs?

Deze onderzoeksvraag moet enerzijds leiden tot een breder zicht op wat de kosten zijn van de ondersteuningsbronnen wanneer ouders er voor kiezen om hun kind met specifieke onderwijsbehoeften in een gewone basisschool school te laten lopen. Anderzijds wordt met dit onderzoek vooropgesteld om op exemplarische wijze na te gaan wat het voor de betrokkenen meer/minder kost in het geval het kind met specifieke onderwijsbehoeften naar het buitengewoon onderwijs gaat.

Door te kiezen voor deze onderzoeksvraag wordt niet ingegaan op de kwaliteit of efficiëntie van de ondersteuning, de manier waarop inclusief onderwijs in de verschillende cases vorm gegeven wordt en de tevredenheid van de verschillende betrokken partijen met betrekking tot inclusie. Dit is een kwantitatief onderzoek waarin vertrokken wordt van de huidige inclusiepraktijk. Door de aard van de bevraging (gestructureerde diepte-interviews met een luik rond tevredenheid) kunnen wel een aantal kwalitatieve implicaties afgeleid worden.

Bovendien wordt niet uitgegaan van bepaalde hypothesen of een theoretisch concept van de ondersteuningskosten die verbonden zijn aan inclusief onderwijs (geen top-down aanpak). Er wordt gekozen voor een bottom-up onderzoeksoptzet waarbij er wordt vertrokken vanuit de inclusie-situaties zelf met een diepgaande interesse voor de kosten van inclusief onderwijs. Zo wordt er rekening gehouden met de complexiteit van de kosten van de inclusierealiteit. Daartoe worden niet alleen ouders, maar ook de betrokken scholen bevraged. Het perspectief van beide partijen is nodig om de extra kosten in kaart te brengen. Op basis van deze informatie wordt door het HIVA een rekenmodel ontwikkeld om de investeringskost door ouders, school en overheid te berekenen. In dit onderzoek worden de investeringen die door leerkrachten, ouders, vrijwilligers nu kosteloos gedaan worden om een kind met specifieke onderwijsbehoeften in een inclusieve setting te laten school lopen financieel gewaardeerd. Hoe deze vrijwillige inzet financieel gevalideerd wordt, wordt beschreven onder 4.3.1.1. De onderzoeksresultaten moeten dan ook gelezen worden als schaduwkosten die weerspiegelen wat de kostprijs van inclusief onderwijs zou zijn wanneer de verschillende ondersteuningsbronnen daadwerkelijk betaald worden.

Wat de tweede onderzoeksvraag betreft wordt er voor gekozen om de hypothetische vergelijking te maken wanneer het betreffende kind met zijn specifieke zorgvraag school zou lopen in het buitengewoon onderwijs. Een andere mogelijkheid was om binnen de groep kinderen die school loopt in het buitengewoon onderwijs die leerlingen te zoeken die qua zorgvragen overeen komen met de afgebakende onderzoeksgroep en deze gezinnen te bevragen. Het gaat echter om een persoonlijke keuze van ouders die gedragen wordt door een eigen visie op onderwijs en toekomstplannen voor hun kind om te kiezen voor

een inclusieve onderwijssetting. Vanuit die optiek wordt op een heel eigen manier vorm gegeven aan de vraag naar ondersteuning van hun kind. Dit uitgangspunt samen met de beperking in middelen waarbinnen dit onderzoek plaats vindt, verantwoordt de keuze om voor een hypothetische vergelijking met betrekking tot hetzelfde kind te maken. Daartoe worden scholen voor buitengewoon onderwijs bevroegd.

2.2. Raamwerk

2.2.1. Afbakening van de onderzoeksgroep

Het is belangrijk ervan bewust te zijn dat een steekproef van de huidige leerlingen in een inclusiesituatie niet representatief kan zijn voor de potentiële doelgroep. De Vlaamse onderwijscontext is momenteel immers nog niet afgestemd op inclusief onderwijs. Vlaanderen heeft een lange traditie waarin kinderen met een specifieke onderwijsbehoefte in het buitengewoon onderwijs school kunnen lopen. Momenteel is er nog maar een beperkte groep ouders die ervoor kiezen hun kind met specifieke onderwijsnoden school te laten lopen in het reguliere onderwijs. Zoals beschreven onder 1.2. is de Vlaamse onderwijscontext nog niet optimaal afgestemd op het opnemen van kinderen met een meer uitgesproken onderwijsbehoefte in het reguliere onderwijscircuit. Deze kinderen worden ingepast in een bestaand systeem van onderwijsvormgeving en kunnen nog niet uitgebreid beroep doen op een door de overheid georganiseerde flexibele en aan hun specifieke situatie aangepaste ondersteuning. Vooral ouders en ook scholen nemen deze organisatie vrijwillig op zich zonder dat daar middelen tegenover geplaatst worden.

Gezien de beperktheid van middelen en tijd worden in deze studie een selectie van 20 cases grondig bestudeerd. Het uitgangspunt om van een inclusiesituatie te spreken is het loutere feit of dit kind met zijn specifieke zorgvraag ook onderwijs zou kunnen krijgen in het buitengewoon onderwijs. Alle weerhouden kinderen hebben via het CLB een attest buitengewoon onderwijs gekregen waardoor zij beroep kunnen doen op GON- of ION-begeleiding. De selectie van 20 kinderen gebeurt op basis van drie parameters. In de eerste plaats hebben de onderzoekers zich beperkt tot inclusieprojecten van kinderen die school lopen in

het basisonderwijs. De groep kinderen in het secundaire onderwijs is immers nog heel beperkt. Verder wordt in dit onderzoek een zo groot mogelijke variëteit nagestreefd op vlak van de zorgvraag, bepaald door de aard en de graad van de functiebeperking. Ten slotte werd als derde parameter een zo groot mogelijke variëteit aan ondersteuningsvormen genomen.

2.2.2. *Afbakening van het begrip ondersteuning*

Onder het begrip 'ondersteuning bij inclusie' werd verstaan (1) de verschillende bronnen die rechtstreekse ondersteuning van de leerling bieden – pedagogische ondersteuning, therapie in onderwijsverband, hulpmiddelen, aanpassingen, educatief materiaal (bv brailleteksten en boeken, GON-begeleiding, trajectbegeleiding, assistentie, vervoer, individuele ondersteuning van de zorgcoördinator e.d.) en (2) de verschillende bronnen die de leerkracht en de school ondersteunen bv. vergaderingen, expertise-uitwisseling, opleiding en bijscholing.

Binnen het gewoon onderwijs wordt ondersteuning in verschillende situaties op heel veel verschillende manieren georganiseerd, meestal met een andere financieringsbron: GON-begeleiding, Ion-begeleiding, speciale onderwijsleermiddelen, kinesitherapie, logopedie, multidisciplinaire revalidatie, vrijwilligers, stagiaires, eigen betaalde assistentie, Persoonlijk Assistentie Budget, subsidiëring van werking, verplaatsing e.d. door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap.

Niet alleen kindfactoren maar ook omgevingsfactoren zijn bepalend voor de omvang en inhoudelijke invulling van de ondersteuningsno(o)d(en). Omgevingsfactoren zoals onder andere draagkracht en visie van het gezin en van de school en natuurlijke ondersteuning door medeleerlingen spelen een grote rol bij het bepalen van de nood aan ondersteuning. Dit onderzoek gaat voorbij aan deze kwalitatieve factoren en beperkt zich tot het in kaart brengen van de nu aanwezige ondersteuning die het onderwijzen van dit kind in deze particuliere situatie mogelijk maakt. We richten ons ook op de verschillende bronnen die aangeboord worden en specificeren niet verder de verschillende vormen (klassikaal, louter gericht op de individuele leerling, ondersteuning van de leerkracht) waarin deze ondersteuning geboden wordt.

Externe hulp die participatie op andere domeinen ondersteunt (vrije tijd) of bijkomende therapeutische doelen nastreeft valt hier niet onder en wordt dan ook niet mee in kaart gebracht.

2.2.3. Afbakening van het begrip kosten

De kosten die in rekening worden gebracht zijn (1) alle uitgaven die ouders en scholen hebben bij de aankoop van materiële hulpmiddelen. Hierbij kan het gaan om uitgaven voor duurzaam materiaal dat voor langere tijd kan gebruikt worden (vb. laptop, aangepaste bank en stoel...) of uitgaven voor lopend materiaal dat meermaals moet aangekocht worden (vb. aangepast schrijfmateriaal, hoorapparaat, schoolvervoer...) en (2) alle extra investeringen die door de verschillende ondersteuners gedaan worden waartoe zowel de werkingskosten als de tijdsinvestering gerekend worden. Beide kosten of investeringen worden bevraagd bij zowel de ouders als de scholen waar het kind school loopt. Wanneer in dit onderzoek bedragen vermeld worden, is het belangrijk om er rekening mee te houden, zoals in 2.1. vermeld, dat tijdsinvestering financieel gewaardeerd wordt hoewel deze in de huidige situatie niet daadwerkelijk vergoed wordt (schaduwkosten).

Hoofdstuk 3: activiteiten binnen het onderzoek

In de eerste paragraaf (3.1.) wordt omschreven door wie er onderzoek gevoerd werd. Daarna (3.2.) volgt een beschrijving van de verschillende fasen waarin dit onderzoek gevoerd is.

3.1 Onderzoekers en klankbordgroep

In januari 2006 werd het onderzoeksvoorstel zoals ingediend door de banaba buitengewoon onderwijs van de khleuven in samenwerking met het Hoger Instituut voor de Arbeid goedgekeurd door GRIP. Er werd een klankbordgroep samengesteld van deskundigen op vlak van inclusief onderwijs in Vlaanderen of inzake wetenschappelijk onderzoek en methodologie. (zie bijlage 1)

Binnen deze klankbordgroep werd het onderzoeksmodel bevroegd. Ze streefde naar consensus en was een gelijkwaardige partner voor de onderzoekers die, binnen het kader van het overeengekomen onderzoeksopzet, zoveel mogelijk rekening hielden met de bemerkingen. De groep werd georganiseerd door GRIP en voorgezeten door de stafmedewerker Beleid Elke Decruynaere van GRIP.

3.2 De vier fasen van het onderzoek

Vertrekkend vanuit de tweeledige onderzoeksvraag werd het onderzoek opgedeeld in 4 fasen. Om zicht te krijgen op de kostprijs van inclusief onderwijs werden twee fasen afgebakend. Een eerste fase had tot doel zicht te krijgen op de bestaande inclusie-praktijk in Vlaanderen en de manier waarop dit vorm gegeven wordt. Daartoe werd gewerkt met een vragenlijst. In een tweede fase werden dan uit de respondenten 20 cases geselecteerd waarvan zowel met het gezin als met de school diepte-interviews werden afgenomen. Deze gegevens werden door het HIVA verwerkt in een rekenmodel dat zicht gaf op de kostprijs voor ouders, school en overheid voor deze 20 cases.

In een derde fase werden interviews afgenomen met scholen voor buitengewoon onderwijs op basis van een beeldvorming van elke leerling uit de onderzoeksgroep. Deze informatie werd verwerkt in een hypothetische vergelijking met de gegevens uit fase 2. Tot slot bestond de vierde fase uit het weergeven van de verzamelde informatie in een onderzoeksrapport.

3.2.1 Eerste fase van het onderzoek

3.2.1.1 Eerste informatieverzameling

Van januari tot juni 2006 werd een beperkte en anonieme vragenlijst opgesteld en verstuurd naar 350 gezinnen in Vlaanderen. Met deze vragenlijst werd een eerste poging ondernomen om het bestaande ondersteuningsaanbod binnen inclusief onderwijs globaal in kaart te brengen.

Als eerste partner om deze doelgroep af te bakenen werd contact opgenomen met de centra voor leerlingbegeleiding (CLB). Deze beschikken echter niet over een centrale databank waarin alle leerlingen die in Vlaanderen inclusief onderwijs volgen verzameld zijn. Daarom werd besloten beroep te doen op allerhande gebruikersorganisaties zoals Ouders voor inclusie, Inclusie Vlaanderen, Gelijke Rechten voor Iedere Persoon vzw, de Katholieke Vereniging Gehandicapten vzw, BOL met de vraag of hun leden aangeschreven mochten worden door de banaba BuO. Ook de leerlingen in een inclusieve setting die onder andere begeleid worden door studenten uit de banaba BuO van de KHLeuven werden aangeschreven. Dit leverde een groep van 350 gezinnen op.

3.2.1.2 Eerste verwerkingsronde

De 114 teruggestuurde vragenlijsten worden in samenwerking met het HIVA verwerkt waarna 20 respondenten geselecteerd werden. Deze 20 kinderen maakten de onderzoeksgroep uit in de tweede fase van het onderzoek.

3.2.2 Tweede fase van het onderzoek

3.2.2.1 Tweede informatieverzameling

Van september 2006 tot en met april 2007 werd betreffende het specifieke inclusietraject van 20 leerlingen een diepgaander interview afgenomen. Zowel de ouders als de scholen (directies en/of zorgcoördinatoren) werden grondig bevraagd over de uitgaven en tijdsinvesteringen die nodig zijn om het inclusieve onderwijstraject van een kind mogelijk te maken.

Er werd een verschillend interviewprotocol ontwikkeld voor de ouders en de scholen door de onderzoekers in samenwerking met het HIVA. Deze protocollen werden eerst uitgetest en bewerkt na een kort pilotonderzoek bij een viertal gezinnen en één school.

3.2.2.2 Tweede verwerkingsronde

Alle gegevens van de 20 cases werden verzameld, overzichtelijk weergegeven in de verschillende interviewprotocollen (voor ouders en scholen) en digitaal bewaard. Aan de hand van een rekenmodel, dat ontwikkeld werd door het HIVA, werden de uitgaven en schaduwkosten van de ouders, de scholen en de overheid in kaart gebracht.

3.2.3 Derde fase van het onderzoek

3.2.3.1 Derde informatieverzameling

In de derde fase van het onderzoek, die startte vanaf mei 2007, werd uitgegaan van de vraag wat de kostprijs van onderwijs aan deze kinderen zou zijn in het hypothetische geval dat ze in het Buitengewoon Onderwijs school zouden lopen. Hiervoor werden enerzijds een aantal scholen van het buitengewoon onderwijs met een verschillende doelgroep bevraagd op basis van de beeldvorming van deze kinderen. Concreet werd de vraag gesteld welke ondersteuning deze kinderen op de betreffende school zouden krijgen en welke dus niet meer of nog wel georganiseerd moet worden door de ouders. Anderzijds werd de ingewikkelde financieringsstructuur van het buitengewoon onderwijs in Vlaanderen zo goed mogelijk nagegaan opdat de vergelijking zou kunnen plaats vinden.

3.2.3.2 Derde verwerkingsronde

De gegevens van de verschillende scholen werden gelinkt aan de financiële gegevens verkregen via het departement onderwijs en vergeleken met het eerder verkregen beeld op de ondersteuningskosten van inclusief onderwijs voor de onderzochte 20 cases. Het gaat hier om een zeer ruwe vergelijking omdat we enerzijds de kostprijs van inclusief onderwijs zeer nauwkeurig in kaart hebben proberen te brengen en anderzijds voor de kostprijs van het buitengewoon onderwijs binnen het bestek van dit onderzoek louter af kunnen gaan op de input die we kregen van directies en het departement onderwijs. Hierbij weten we niet wat de effectieve kostprijs voor ouders en school is en beperken we ons in de vergelijking dus slechts tot de uitgaven voor de overheid.

3.2.4 Vierde fase van het onderzoek

Tijdens een vierde en laatste fase van juni tot december 2007 werd gestreefd naar de realisatie van een prefinale versie van de studie in september 2007 en het beëindigen van de werkzaamheden in december 2007. In het najaar van 2008 werden de onderzoeksresultaten verspreid.

Hoofdstuk 4 : methodologie

In dit hoofdstuk worden de verschillende gebruikte onderzoeksinstrumenten verder toegelicht. Onder 4.1. wordt de eerste vragenlijst beschreven, onder 4.2. de gestructureerde diepte-interviews die van elk gezin en elke school werden afgenomen. Onder 4.3. wordt de constructie van het rekenmodel toegelicht. Om tenslotte onder 4.4. te beschrijven op basis van welke gegevens de exemplarische vergelijking met het buitengewoon onderwijs is uitgevoerd.

4.1 Toelichting bij de vragenlijsten

Zoals onder 3.2.1.1. beschreven werd er een vragenlijst (zie bijlage 2) verstuurd naar 350 gezinnen met een kind met een specifieke onderwijsbehoefte dat inclusief onderwijs volgt. Als graadmeter om van inclusief onderwijs te spreken werd er van uitgegaan dat dit kind ook school zou kunnen lopen in het buitengewoon onderwijs. Het doel van deze bevraging was een zicht te krijgen op de diversiteit van de inclusiesituaties en een preselectie uit te voeren in functie van de casestudies in fase 2 van het onderzoek.

Deze vragenlijst werd alvorens verstuurd te worden opgemaakt en gecontroleerd door het HIVA zodat hun expertise op het gebied van bevraging van doelgroepen maximaal aangewend werd in het kader van dit onderzoek.

In deze vragenlijst werden ouders in de eerste plaats bevraged over de schoolloopbaan van hun kind in inclusief onderwijs.

Vervolgens werden een aantal vragen gesteld om zicht te krijgen op de aard, de inhoud en de frequentie van de ondersteuningsbronnen die ouders inroepen om hun kind met een beperking maximaal te laten participeren op een school in het gewoon onderwijs.

Tenslotte werden enkele algemene vragen gesteld over de gezinscontext. Expliciet werd vermeld dat de gegevens vertrouwelijk werden behandeld en enkel gebruikt werden in functie van dit onderzoek.

Tot slot werd aan alle respondenten de vraag gesteld of ze bereid waren mee te werken aan de tweede informatieverzameling: de diepte-interviews.

4.2 *Toelichting bij de diepte-interviews*

Om zicht te krijgen op de ondersteuningskosten die verbonden zijn aan inclusief onderwijs werden diepte-interviews afgenomen bij de ouders en de scholen, meer bepaald bij directies of zorgcoördinatoren. Het protocol van deze interviews (zie bijlage 3 en 4) werd ontworpen door het HIVA en door de onderzoekers in een beperkte pilot getest alvorens deze werden afgenomen.

De interviewprotocollen werden zo geconstrueerd dat er op basis van de gegevens een beeld kon worden gevormd van de aard van de ondersteuning, de financiële tussenkomsten bij deze ondersteuning en de te dragen kostprijs van deze ondersteuning.

We zijn ons bewust van de beperkingen van de interviewtechniek, nl subjectieve en momentane weergave. Om dit euvel zo veel mogelijk te voorkomen werd gewerkt met duidelijk afgebakende protocollen, de geïnterviewden waren op voorhand ook goed op de hoogte van de inhoud van het interview. Er werd bovendien gevraagd om de verkregen cijfers zo veel mogelijk met documenten te staven.

4.2.1 Perspectief van de ouders

In de eerste plaats maakt het interviewprotocol (zie bijlage 3) bij de ouders een onderscheid tussen ondersteuningsbronnen binnen de schoolomgeving en buitenschoolse ondersteuningsbronnen die het inclusief schoollopen van hun kind mogelijk maken.

4.2.1.1 Ondersteuning binnen de schoolomgeving

Opdat inclusief onderwijs kan plaatsvinden, werd ten eerste binnen de schoolomgeving gekeken naar welk extra personeel ingeschakeld werd, hoeveel tijd deze ondersteuning maandelijks in beslag nam en welke kosten en baten dit voor de ouders met zich meebracht. Daarnaast werd gekeken naar de nodige materiële hulpmiddelen, zowel de duurzame als de lopende uitrusting in functie van het schoolgaan en de kosten en baten hierbij. Binnen de duurzame uitrusting werd er nog een onderscheid gemaakt tussen educatieve uitrusting en hulpmiddelen die nodig waren vanuit de specifieke beperkingen.

4.2.1.2 Ondersteuning in de buitenschoolse omgeving

Ook werd de buitenschoolse ondersteuning met de kosten en baten in kaart gebracht die het leren van het kind met een beperking in een gewone klas mogelijk maakt. Hierbij wordt vooral gedacht aan huiswerkbegeleiding en bijkomende therapieën in functie van het school lopen van dit kind. Er werd nadrukkelijk over gewaakt om enkel die ondersteuning mee te laten tellen die door ouders gelinkt wordt aan het school lopen van hun kind.

4.2.1.3 Beleving van de ouders

Om de tevredenheid bij de ouders te checken, werd op het einde van het interview nagegaan wat de visie is op onderwijs van waaruit de ouders en de scholen vertrekken, wat de wenselijke ondersteuningsinvulling is volgens beide partijen en hoeveel de draagkracht van het gezin en de omgevingsfactoren bedraagt. Dit werd niet uitvoerig geanalyseerd, omdat dit buiten het opzet van het onderzoek valt. Vervolgonderzoek zou op dit punt een aanrader zijn.

4.2.2 Perspectief van de school

Aan de scholen werd in een apart interview (voor protocol zie bijlage 4) gevraagd welk personeel er extra werd ingezet en welke hulpmiddelen nodig waren ter ondersteuning van het kind met een beperking opdat inclusief onderwijs succesvol kan verlopen. Tevens werd nagegaan wat de uitgaven of investeringstijd van beide hulpbronnen waren.

Op het einde van het interview werd bij de scholen ook gepolst naar de tevredenheid.

4.3 *Toelichting bij het rekenmodel*

De constructie van een rekenmodel (zie bijlage 5) dat de verschillende kosten en baten van het inclusief onderwijs berekent voor de 20 verschillende cases, vraagt ook om een aantal keuzes.

Het rekenmodel is gebaseerd op de interviews met de ouders en scholen. Dit is geen alles omvattend model waarmee voor elk kind dat inclusief onderwijs volgt een kosten/batenanalyse gemaakt kan worden. Het kan echter wel een mooi vertrekpunt zijn voor vervolgonderzoek naar een uitgebreider model.

Het rekenmodel bestaat uit meerdere kosten/baten analyses per betrokken stakeholder, nl. de ouders/leerling met een beperking, derden, de school en de overheid. De overheid omvat meerdere partijen. De belangrijkste hierbij zijn het Departement onderwijs, het Vlaamse Agentschap voor Personen met een Handicap, het RIZIV en het ministerie van Sociale Zaken. Het totaal van deze kosten/baten analyses (gecorrigeerd voor de onderlinge geldstromen tussen de verschillende stakeholders) vormen de maatschappelijke kosten en baten van inclusief onderwijs. Alle kosten respectievelijk baten zijn op schooljaarbasis (10 maanden) berekend.

4.3.1 kosten/baten voor leerling/ouders

Dit rekenblad maakt allereerst, net zoals in de interviewprotocollen, een onderscheid tussen ondersteuningskosten en -baten binnen de schoolomgeving en kosten/baten in de buitenschoolse omgeving die noodzakelijk zijn om schoollopen mogelijk te maken.

4.3.1.1 Kosten/baten binnen de schoolomgeving

Wanneer we *binnen de schoolomgeving* kijken dan is er ten eerste de kost van bijkomend personeel dat inclusief onderwijs mogelijk maakt. Het gaat hierbij om de inzet van therapie tijdens de schooluren (kinesithherapie, logopedie), stagiairs, vrijwilligers, ouders, medeleerlingen, wit-gele kruis en eventueel een persoonlijke assistent.

Wat betreft de inzet van logopedie- of kinesitheriesessies tijdens de schooluren, is ervoor gekozen de prijs van een C-behandeling bij de rechthebbende thuis in rekening te brengen. Deze keuze bepaalt zowel de hoogte van het remgeld als het gedeelte ten laste van de overheid. Er werd telkens uitgegaan van een scenario van maximale terugbetaling door de overheid. Het remgeld voor een prestatie kinesithherapie bedraagt dan 1,83 €, het remgeld voor een prestatie logopedie bedraagt 1,67 €. Wij zijn er ons van bewust dat de specificiteit van de verschillende beperkingen andere bedragen mogelijk maakt maar in het licht van de opzet van dit onderzoek vinden we deze keuze opportuun.

Een belangrijke keuze in de constructie van dit rekenmodel is de financiële waardering van vrijwilligers/stagiairs. In Vlaanderen zijn er geen gegevens beschikbaar die de inzet van vrijwilligers economisch waarderen in de vorm van een bruto uurloon. Om die reden werd de gemiddelde loonkost van de Vlaming (cijfers oktober 2004) als waardemaatstaf voor de tijd van ouders en vrijwilligers gekozen. Dit cijfer vertegenwoordigt de opportuniteitskost van vrijwilligerswerk. Indien men immers vrijwilligerswerk doet, kan men niet tegelijk betaalde arbeid verrichten en derft men dus inkomsten. De keuze voor deze factor zal de onderzoeksresultaten sterk beïnvloeden aangezien een groot deel van de ondersteuning door vrijwilligers gerealiseerd wordt. In het kaderstuk hieronder wordt deze keuze theoretisch verantwoord.

Theoretische noot over het gebruik van bruto-loonkosten bij de waardering van niet-betaalde ondersteuningsuren

In sociale kosten-batenanalyses is er steeds discussie over de verantwoording van het gebruik van bruto-loonkosten als waardemaatstaf voor de schaduwkost van niet (of onvolledig) vergoede arbeidstijd (vrijwilligerswerk). De onderliggende veronderstelling is dat, bij afwezigheid van de bestudeerde activiteit (i.c. inclusief onderwijs) diezelfde arbeid elders productief kan ingezet worden (opportuniteitskost = alternatieve opbrengst). Aangezien in een vrije markt de alternatieve opbrengst minstens gelijk is aan de bruto-loonkost, geldt deze laatste wel degelijk als een zinvolle waardemeter.

De zaak wordt complexer in een context van structurele werkloosheid: desgevallend kan de schaduwkost van arbeid zakken tot beneden het niveau van het nettoloon, zelfs tot het verschil tussen netto-loon en werkloosheidsuitkering. Dit zou betekenen dat onze waardemeter (bruto-loonkost) de schaduwkost van vrijwilligerswerk overschat. Noteer echter dat Vlaanderen zich momenteel bevindt in een situatie van quasi-evenwicht op de arbeidsmarkt: de werkloosheid is zo laag (en geconcentreerd bij bepaalde subgroepen) dat de vrijwilligers bij afwezigheid van inclusief onderwijs slechts een zeer beperkt risico op werkloosheid hebben.

Anderzijds kan de gemiddelde loonkost in Vlaanderen in ons geval ook een onderschatting inhouden van de schaduwkost van arbeid, aangezien de vrijwilligers in kwestie (hooggeschoolde ouders, beginnende leerkrachten....) meestal een meer dan gemiddeld loon verdienen. We nemen gemakshalve aan dat de risico's op over- en onderschatting elkaar grotendeels opheffen.

Nog een ander aspect betreft de verdeling van deze kostenpost over diverse stakeholders. De optie om elk gepresteerd uur 'schoolgerelateerde arbeid buiten de schoolomgeving' de bruto-loonkost toe te rekenen aan de ouders (resp. andere vrijwilligers) is eigenlijk niet helemaal correct. Wanneer individuen tijd investeren in niet-betaalde arbeid, kost hun eigen tijd aan henzelf enkel het nettoloon per uur (= gedeerde opbrengst). De fiscale en parafiscale lasten op arbeid (die in het geval van vrijwilligers niet betaald worden) betekenen eerder een verlies (en dus kost) voor de overheid. In ons rekenmodel wordt dit gedeelte van de loonkost bij de kosten voor ouders (en andere vrijwilligers) geteld, omdat het heel moeilijk is om correct afzonderlijke onderdelen van arbeidskosten te ramen. Concreet betekent dit dat de kosten voor ouders door deze werkwijze overschat worden, terwijl de kosten voor de overheid (ten belope van

hetzelfde bedrag onderschat worden). Een ruwe correctie zou erin kunnen bestaan om de helft van de kostenpost 'tijdsinvestering ouders' toe te rekenen aan de overheid i.p.v. aan de ouders zelf (in de veronderstelling dat het netto-loon gemiddeld ongeveer de helft bedraagt van de totale loonkost).

De ondersteuning die door medeleerlingen geboden wordt, is een financieel moeilijk te waarderen inzet, aangezien kinderen geen betaalde arbeid verrichten. Het gaat om kinderen die door hun positieve betrokkenheid bij het inclusieproject een grote bijdrage kunnen leveren aan het welslagen van dit project, maar waar we logischerwijze geen kostprijs op willen plakken.

In een aantal cases is er sprake van ondersteuning door een persoonlijke assistent. De loonkost van deze assistent is afhankelijk van het toegekende bedrag door het VAPH en de keuzes die ouders hierin gemaakt hebben. Met deze verschillen is wel rekening gehouden in het rekenmodel (de uitgaven van een persoonlijke assistent staan in verhouding tot de baten van het persoonlijk assistentiebudget). Er werd ook slechts rekening gehouden met dat deel van het persoonlijk assistentiebudget dat aangewend werd om het schools functioneren te ondersteunen.

Ten tweede werd bij de kostprijs van inclusief onderwijs het financiële bedrag van de materiële hulpmiddelen verrekend. Bij het berekenen van deze kostprijzen werd zoals al eerder vermeld een onderscheid gemaakt tussen duurzame uitrusting die meerdere jaren bruikbaar is en lopende uitgaven die nodig zijn om het dagelijkse schoolgaan mogelijk te maken. Voor de duurzame uitrusting werd de afschrijving op jaarbasis aangerekend. Naargelang het type uitrusting werd een andere afschrijvingstermijn gehanteerd (zie bijlage 6). Voor de berekening van de lopende uitgaven werd het bestede bedrag integraal opgenomen bij de berekening van de uitgaven voor ouders/leerling.

Onder de baten voor ouders/leerling waren voor het onderdeel 'duurzame uitrusting' de terugbetalingen door het VAPH als uitgangspunt genomen. Alle soorten hulpmiddelen en aanpassingen waarvoor men bij het VAPH een tegemoetkoming kan krijgen, zijn samengebracht in de zogeheten refertelijst. In deze refertelijst vindt men per soort hulpmiddel het maximumbedrag dat men kan terugbetaald krijgen. Dit bedrag heet het refertebedrag. Op basis van dit

refertebedrag wordt een jaarlijkse afschrijvingskost berekend die in aanmerking wordt genomen ten bate van de ouders/leerling. We gaan er dus vanuit dat in alle gevallen het maximum voorziene bedrag door het VAPH wordt uitgekeerd. De in rekening gebrachte afschrijvingsperiode kan verschillen van hulpmiddel tot hulpmiddel.

4.3.1.2 Kosten/baten in de buitenschoolse omgeving

Voor schoolgerelateerde ondersteuning in de buitenschoolse omgeving worden op dezelfde wijze als voor de ondersteuning op school de kosten voor extra personeel (kinesithapie, ouders, vrijwilligers, stagairs, persoonlijk assistent) in rekening gebracht. Een bijkomende uitgavenpost werd meegerekend: de buitenschoolse kinderopvang. De kost van buitenschoolse kinderopvang is gebaseerd op de tarieven van Kind en Gezin. In het rekenmodel wordt een prijs van 1,36 € in rekening gebracht.

De baten voor ouders/leerling van schoolgebonden ondersteuning in de buitenschoolse omgeving bestaat uit het aanbod van het VAPH, de tussenkomsten van het RIZIV, de tussenkomst in schoolvervoer en het eventueel toegekende persoonlijk assistentiebudget.

4.3.2 *Kosten voor de school*

De personeels- en werkingskosten ten laste van de school vormen een tweede kostenpost bij de berekening van de globale maatschappelijke netto-kost. De school die de leerling met een beperking onderwijst, biedt een aantal ondersteuningsbronnen aan. Hierbij denken we aan de inzet van de zorgcoördinator, GOK-leerkracht, taakleerkracht, kinderverzorgster en extra ondersteuning door de klasleerkracht. Voor de berekening van de loonkosten werd gebruik gemaakt van cijfers afkomstig van het Departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. Er werd rekening gehouden met het vereiste diplomaniveau en een gemiddelde anciënniteit. De berekeningen gebeuren op basis van de gemiddelde jaarloonkost voor vastbenoemden (cijfers 01/11/2006). Loonberekeningen voor een GOK-leerkracht, taakleerkracht en klasleerkracht gebeuren op basis van barema 148 (onderwijzer). Voor de loonkosten van de zorgcoördinator werd vertrokken van een verhouding van 90% barema 148 (onderwijzer)/10% barema 501 (master), aangezien beiden globaal in deze

verhouding werden tewerkgesteld. Voor een kinderverzorgster geldt barema 143, voor CLB barema 501 (master).

Daarnaast zijn er nog de extra kosten en tijdsinvestering voor overleg, expertise-uitwisseling en netwerking, opleidingen en bijscholingen. Het gaat hierbij om bedragen zoals door de school zelf aangegeven.

4.3.3 *Uitgaven voor de overheid*

Elk kind dat onderwijs volgt in Vlaanderen brengt een bepaalde kost met zich mee voor de overheid. Het statistische jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2006-2007 geeft aan dat de gemiddelde kostprijs per leerling voor het schooljaar 2006-2007 4087,11 euro bedraagt. Tenzij uitdrukkelijk anders vermeld, worden deze kosten in onze berekeningen niet in aanmerking genomen omdat we enkel de *meerkost* tegenover de gemiddelde kostprijs willen becijferen van leerlingen in een inclusieve onderwijscontext. Wanneer een kind met een beperking inclusief onderwijs volgt, zijn er een heel aantal andere factoren die de kostprijs mee bepalen. Deze kunnen opgesplitst worden in ondersteuningskosten binnen de schoolomgeving en onderwijsgebonden uitgaven gemaakt in de buitenschoolse omgeving.

4.3.3.1 *Uitgaven binnen de schoolomgeving*

Ten eerste worden de extra personeelskosten, voornamelijk bestaande uit bezoldigingen en terugbetalingen van prestaties in rekening gebracht. Voor de terugbetaling van logopedie- of kinesitherapie sessies tijdens de schooluren werd één tarief gehanteerd, nl. de prijs van een C-behandeling bij rechthebbende thuis (cf. supra). De kost voor de overheid bedraagt 16,93 € voor een prestatie kinesitherapie en 15,08 € voor een prestatie logopedie. De loonkosten van GON- en ION-begeleiding werden berekend op basis van de gemiddelde jaarloonkost voor vastbenoemden in barema 148 (cijfers 01/11/2006, cf. supra).

De tegemoetkomingen voor materiële hulpmiddelen door het VAPH (baten) aan de ouders/leerlingen werden voor de overheid als kost ingebracht. Zoals hoger vermeld worden steeds de refertebedragen gehanteerd, in de veronderstelling dat het maximale bedrag steeds wordt uitgekeerd. Uiteraard werd er berekend aan de hand van een jaarlijkse afschrijvingskost aangezien alle berekeningen op jaarbasis dienen te gebeuren.

Logischerwijze zijn hier ook de tegemoetkomingen meegerekend die ouders krijgen. Het gaat hierbij om de het aanbod van het VAPH, de tussenkomsten van het RIZIV, de tussenkomst in schoolvervoer en het eventueel toegekende persoonlijk assistentiebudget.

4.3.3.2 Uitgaven in de buitenschoolse omgeving

Onderwijsgebonden uitgaven van kinesitherapie, logopedie, revalidatiecentrum en thuisbegeleiding binnen de buitenschoolse omgeving werden eveneens als uitgave voor de overheid ingebracht.

4.4. toelichting bij de exemplarische vergelijking met scholen voor buitengewoon onderwijs

Op basis van de diepte-interviews met ouders en scholen is er per case een schets gemaakt van de ondersteuningsnood en specifieke onderwijsbehoeftes van het desbetreffende kind. Deze beeldvormingen werden voorgelegd aan een aantal scholen voor buitengewoon onderwijs. Binnen het kader van dit onderzoek was het niet mogelijk telkens die school te zoeken die zowel naar aanbod als naar geografische ligging (het best bereikbaar voor dit kind) de meest aangewezen keuze zou zijn. Er is voor geopteerd 5 scholen te contacteren die een passende onderwijsvorm aanbieden voor de betreffende kinderen. Wel is er over gewaakt dat er scholen uit de verschillende netten en met verschillende organisatorische structuren (al of niet verbonden aan een semi-internaat, samenwerkingsverband met een revalidatiecentrum, ...) bevroegd werden.

Er is telkens een interview geweest met de directie en/of orthopedagoge. De onderzoekers schetsten het kind aan de hand van de beeldvorming, peilden naar de mogelijkheid om dit kind gepast onderwijs te bieden en naar de manier waarop er tegemoet gekomen zou kunnen worden aan de ondersteuningsnood. Vervolgens werd bevroegd welke extra kosten of investering dit met zich mee zou brengen voor ouders. Het gaat hierbij duidelijk om een inschatting van de directie/orthopedagoge. Of dit overeenkomt met de werkelijke kosten zoals door ouders betaald is niet onderzocht. Gezien de aard van de onderwijsvorm kon er vanuit gegaan worden dat er geen extra kosten voor de school zijn om dit kind gepast onderwijs te bieden. De resultaten van deze interviews worden onder 6.2. per afgebakende subgroep weergegeven.

Tenslotte werd er gezocht naar de uitgaven die de overheid op zich neemt om een kind onderwijs te laten lopen binnen het buitengewoon onderwijs. In het statistisch jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2006-2007 is berekend dat de gemiddelde kostprijs per leerling in het buitengewoon onderwijs voor het schooljaar 2006-2007 12545,30 euro bedraagt. Dit bedrag is echter een gemiddelde over alle types voor buitengewoon onderwijs heen en geeft niet weer

dat een kind door de aard van zijn beperking een verschillend aantal lestijden genereert voor de school. Het aantal gefinancierde of gesubsidieerde ambten voor onderwijzend personeel is afhankelijk van het aantal lestijden in een school. Het lestijdenpakket wordt bepaald door de lestijden volgens de schalen en door de aanvullende lestijden. Een kind dat ingeschreven is in een school voor buitengewoon onderwijs T1 of T8 brengt 3 lestijden mee, een kind dat ingeschreven is binnen T2, 3, 4 of 5 genereert 4 lestijden en binnen T6 of T7 zorgt het voor 5 lestijden.

Bovendien is het zo volgens het zogeheten protocolakkoord Coens-Steyaert dat wanneer de school geen leerlingen heeft, die ingeschreven zijn in een internaat of semi-internaat dat ook beschikt over paramedisch personeel, er opnieuw gewerkt wordt met een verdeelsleutel om paramedisch, medisch, sociaal of orthopedagogisch personeel toe te wijzen aan de school. De aangeboden therapieën worden dan niet doorgerekend aan ouders.

Wanneer de school leerlingen heeft, die ingeschreven zijn in een internaat of semi-internaat dat ook beschikt over paramedisch personeel, is de personeelsformatie van het paramedisch personeel afhankelijk van de omkadering in het internaat of semi-internaat (toepassing van het protocolakkoord Coens-Steyaert).

Een leerling die beroep kan doen op een persoonlijk assistentiebudget kan niet ingeschreven worden in een semi-internaat en kan dus geen beroep doen op de door deze instelling aangeboden therapieën. Ouders moeten dan, naar analogie met de situatie in het gewone basisonderwijs, de noodzakelijke therapieessessies zelf invullen en krijgen hiervoor een tegemoetkoming van het RIZIV.

Al deze verschillen leiden ertoe dat het niet mogelijk is een gedetailleerd beeld te krijgen van de kostprijs voor de overheid wanneer een kind school loopt specifiek in één van de meewerkende scholen voor buitengewoon onderwijs. Daarom wordt er in hoofdstuk 6 waar de hypothetische vergelijking besproken wordt tussen de inclusieve setting en de school voor buitengewoon onderwijs gebruik gemaakt van cijfers van het Departement Onderwijs en Vorming, Afdeling Instellingen en Leerlingen Basisonderwijs en Deeltijds Kunstonderwijs. Deze cijfers geven het minimumbedrag weer dat een school voor buitengewoon

onderwijs van een bepaald type per leerling krijgt. Per onderwijsnet kan dit bedrag verhoogd worden, maar het valt buiten het bestek van dit onderzoek deze gedetailleerde bijkomende dotaties in kaart te brengen.

Om éénvormigheid in de vergelijking te krijgen is ervoor gekozen dit minimumbedrag per type te verhogen met het bedrag dat een semi-interne leerling genereert. Het gaat hier om een hypothetische inschaling en er kan dus geen inschatting gemaakt worden van de uren begeleiding en ondersteuning die thuis nog nodig zijn of waar de ouders voor kiezen wanneer het kind school loopt binnen het buitengewoon onderwijs. Door de cijfers te gebruiken waarbij een kind beroep kan doen op de ondersteuning binnen een semi-internaat weegt het ontbreken van deze factor minder zwaar. Het behoort tot het takenpakket van een semi-internaat om een kind voor- en naschools pedagogisch te ondersteunen zodat extra begeleiding in functie van het school lopen thuis minder nodig zou kunnen zijn.

Ook semi-internaten worden, afhankelijk van het onderwijsnet waartoe de school voor buitengewoon onderwijs waarmee ze verbonden zijn behoort, op een verschillende manier gefinancierd. Semi-internaten verbonden met een school voor buitengewoon onderwijs van het gesubsidieerd vrij en officieel net worden gefinancierd door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap. Semi-internaten verbonden aan een school voor buitengewoon onderwijs van het Gemeenschapsonderwijs worden gesubsidieerd door het Departement Onderwijs. De semi-internaten gesubsidieerd door het VAPH richten zich op een doelgroep kinderen met matige tot zware beperkingen. Zij werken daardoor ook met een veel hogere personeelsomkadering. De semi-internaten van het GO! richten zich ook tot leerlingen uit het type1 en type 8-onderwijs en maken bovendien geen onderscheid in toewijzen van subsidies afhankelijk van de beperking van de ingeschreven leerlingen. Dit verklaart gedeeltelijk de gemiddelde lagere omkaderingskost in de internaten van het gemeenschapsonderwijs.

Vanuit het departement geeft men aan dat een ingeschreven leerling in een door hen gesubsidieerd semi-internaat jaarlijks 2220,57 euro genereert. Dit bedrag dekt louter de personeelskosten.

Het Vlaams Agentschap voor personen met een Handicap levert een heel ander cijfer aan. Het Agentschap kon geen specifieke cijfergegevens per doelgroep ter beschikking stellen. De regelgeving zit immers uiterst complex in elkaar. Voor één bepaald semi-internaat wordt een dagprijs berekend op basis van ten eerste

de doelgroep waarvoor er een erkenning is, ten tweede de aanwezige personeelsbezetting met anciënniteit, ten derde de specifieke infrastructuur en ten vierde het aantal ingeschreven kinderen. In deze dagprijs zit bovendien ook de kost voor voeding berekend. De dagprijs ligt ruw geschat tussen de 50 en 100 euro¹. Wanneer deze vermenigvuldigd wordt met 180 dagen (een schooljaar) levert dit een bedrag op tussen de 9000 en 18000 euro per ingeschreven leerling. De voor ons ter beschikking gestelde gegevens van het gemeenschapsonderwijs wijken hier sterk van af. In de poging tot vergelijking onder 6.3. werken we met het laagste cijfer. In onderstaande tabel worden de verkregen gegevens samengevat.

Kleuter	Minimum kostprijs voor een leerling in het BuO	Met semi-internaat GO! + 2220.57 euro	Met semi-internaat VAPH + 9000 euro
Type 2	10729.89	12950.46	19729,89
Type 3	9037.76	11258.33	18037,76
Type 4	11907.70	14128.27	20907,70
Type 6	10956.86	13177.43	19956,86
Type 7	10743.21	12963.78	19743,21
Lager			
Type 1	6300.76	8521.33	
Type 2	11031.05	13251.62	20031,05
Type 3	9338.92	11559.49	18338,92
Type 4	12216.23	14436.80	21216,23
Type 6	11258.02	13478.59	20258,02
Type 7	11044.37	13264.94	20044,37
Type 8	6285.21	8505.78	

Tabel 2 : minimum kostprijs voor een leerling voor de verschillende types buitengewoon onderwijs vermeerderd met de minimum kostprijs semi-internaat GO! en semi-internaat VAPH

Vermits we in dit onderzoek berekenen wat de meerkost voor de overheid is wanneer een kind met een beperking school loopt in een inclusieve setting trekken we van deze cijfers 4087,11 euro af. Dit is het bedrag dat de overheid aan elke leerling in het gewone basisonderwijs uitgeeft. Om de meerkost te vergelijken mag deze basisuitgave niet meetellen.

¹bron : mevrouw Rayé, VAPH

De cijfers waarmee we onder 6.3. verder werken zijn dan de volgende :

Kleuter	Minimum kostprijs voor een leerling in het BuO	Met semi-internaat GO!+ 2220.57 euro	Met semi-internaat VAPH+ 9000 euro
Type 2	6.642,78 €	8.863,35 €	15.642,78 €
Type 3	4.950,65 €	7.171,22 €	13.950,65 €
Type 4	7.820,59 €	10.041,16 €	16.820,59 €
Type 6	6.869,75 €	9.090,32 €	15.869,75 €
Type 7	6.656,10 €	8.876,67 €	15.656,10 €
Lager			
Type 1	2.213,65 €	4.434,22 €	/
Type 2	6.943,94 €	9.164,51 €	15.943,94 €
Type 3	5.251,81 €	7.472,38 €	14.251,81 €
Type 4	8.129,12 €	10.349,69 €	17.129,12 €
Type 6	7.170,91 €	9.391,48 €	16.170,91 €
Type 7	6.957,26 €	9.177,83 €	15.957,26 €
Type 8	2.198,10 €	4.418,67 €	/

Tabel 3 : minimumkostprijs van een leerling voor de verschillende types buitengewoon onderwijs en de 2 vormen van semi-internaat vermindert met de kostprijs van een leerling in het gewone basisonderwijs.

Tenslotte is er ook de factor leerlingenvervoer die binnen het buitengewoon onderwijs gedragen wordt door de overheid. Ook hier is het niet mogelijk een specifieke kostprijs te achterhalen. De Lijn werkt immers met een beheersovereenkomst met de overheid waardoor zij een bepaalde dotatie krijgt om dit leerlingenvervoer te organiseren. Zeer ruw geschetst berekenen zij deze dotatie aan de hand van het aantal busritten die zij maken. Voor het schooljaar 2007-2008 gaat het in casu over 1406 ritten waarbij één tour die een bus maakt 37049 euro kost voor een schooljaar. Een prijs per leerling is hier niet uit af te leiden omdat afhankelijk van de beperking van de leerlingen en de geografische spreiding er meer of meer specifiek uitgeruste bussen uitrijden. Wat wel kon gegeven worden is de km-prijs en die bedraagt momenteel 1.92 euro per kilometer. Naast De Lijn als organiserende instantie is er ook nog de kost van de busbegeleiding en bestaat de mogelijkheid van individueel leerlingenvervoer dat terug betaald wordt door de overheid. Opnieuw wordt duidelijk dat er geen éénduidige cijfers beschikbaar zijn en het leerlingenvervoer dus niet mee verrekend kan worden. Het ontbreken van de factor leerlingenvervoer zorgt voor een duidelijke onderschatting van de kostprijs van het buitengewoon onderwijs. De ondoorzichtigheid van dit kluwen wat betreft de subsidiering van het BuO daagt alleszins uit tot verder onderzoek.

Hoofdstuk 5: De onderzoeksgroep

In 5.1. wordt weergegeven welke gegevens de eerste vragenlijst opleverde met betrekking tot kinderen in inclusief onderwijs. Onder 5.2. worden de 20 cases uitgebreid geschetst.

5.1. Onderzoeksgroep na de eerste informatieverzameling

Van de 350 verstuurde vragenlijsten naar de ouders van een kind dat in een inclusietraject school loopt, werden er 114 teruggestuurd. 89% van deze antwoorden voldeden aan de criteria van onze onderzoeksgroep. De verenigingen, die ons de adresgegevens van de ondervraagden doorspeelden, behandelden deze informatie met zeer grote discretie zodat het voor ons onmogelijk was om de non respons verder te analyseren.

5.1.1. De kinderen in de inclusiesituatie in de antwoorden op de eerste vragenlijsten

5.1.1.1. Leeftijd van de kinderen

De leeftijd van de kinderen, uit de bevraging, die onderwijs lopen in een inclusieve setting wordt weergegeven in onderstaande tabel :

Leeftijd kinderen	Percentage respondenten
-6 jaar	22%
6j - 8j 11m	27%
9j - 11 j11m	31%
+12 jaar	20%

Tabel 4 verdeling respondenten naar leeftijd van de kinderen in inclusie

5.1.1.2. Aard van de beperking

Van de 114 respondenten blijkt dat het in 80% van de gevallen gaat om een kind met een matig tot ernstige verstandelijke beperking, met een autismespectrumstoornis of met een motorische beperking. In 11% van de gevallen gaat het om respondenten wiens kind een combinatie van beperkingen heeft. De overige respondenten hebben een kind met een beperking die moeilijk onder te brengen is onder één van de categorieën.

Steeds gaat het slechts in 1 case om ouders wiens kind een duidelijk meervoudige beperking heeft nl auditief, visueel en een lichte verstandelijke beperking

5.1.1.3. Schoolloopbaan van de kinderen

Er bleek dat 86% van de kinderen van de 114 respondenten steeds gewoon onderwijs gevolgd heeft.

5.1.2. De ouders in de inclusiesituatie

83% van de vragenlijsten is ingevuld door de moeder. In 17% van de gevallen heeft de vader de vragenlijst ingevuld.

Wat de tewerkstellingsgraad betreft, valt op dat 72% van de respondenten werkend is, waarvan 68% halftime werkt of meer. Van de partners werkt 90%, waarvan 88% halftime werkt of meer.

74% van de respondenten behaalden een diploma hoger onderwijs buiten de universiteit of een universitair diploma of gelijkgeschakeld.

Binnen het gezin blijkt dat het in 3 gevallen gaat om een alleenstaande ouder. Het merendeel van de gezinnen van de respondenten bestaat uit respectievelijk 2 (39%) en 3 (35%) kinderen.

Het profiel van de inclusie-ouders die reageerden op de vragenlijst is dus, al bij al, eerder kansrijk te noemen. De gebruikte methode voor het opzoeken van proefgezinnen, nl. het aanschrijven van leden van belangenverenigingen, kan dit mee verklaren. Toch roept deze constatering ook nieuwe onderzoeksvragen op. Zou het kunnen dat minder welstellende gezinnen nog onvoldoende gesensibiliseerd zijn rond de mogelijkheden van inclusief onderwijs? Voelen zij zich niet mondig genoeg om hun wensen door te drukken? Of beschikken zij niet over de financiële draagkracht? Vervolgonderzoek dringt zich op.

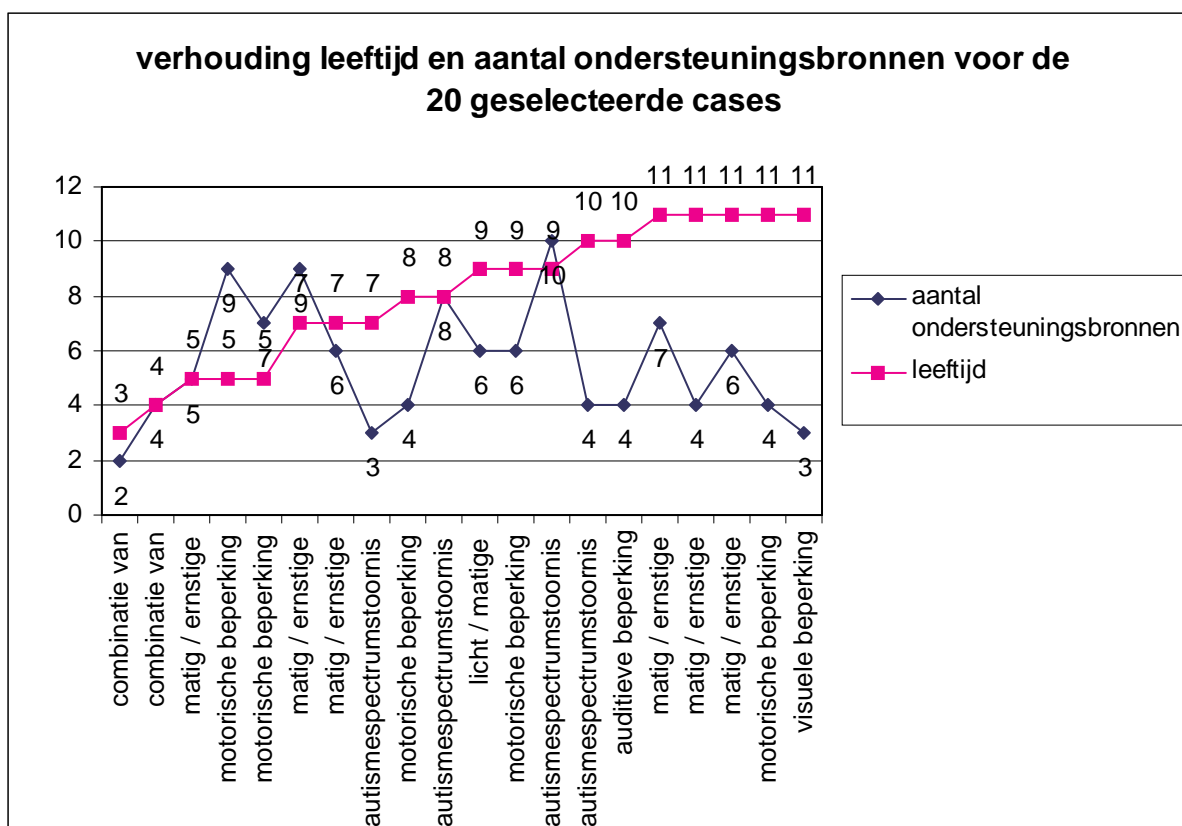
5.1.3. selectie in functie van de tweede infoverzameling

Van de 114 respondenten bleken er 89 (78%) aan te geven bereid te zijn om mee te werken aan de tweede informatieverzameling. Uiteindelijk zijn van deze 89 respondenten 75 bruikbaar voor het trekken van de steekproef van 20 cases. Uit deze groep werd een zo gevarieerde groep van 20 respondenten geselecteerd op basis van de drie bovenvermelde selectiecriteria (leeftijd, variëteit aan hulpvraag en in aantal ondersteuningsbronnen).

De geselecteerde groep van 20 cases wordt in onderstaande tabel overzichtelijk weergegeven volgens de 3 parameters.

Tabel 5: Beschrijving van de 20 cases op basis van de gegevens van fase 1

Cases	aard van de beperking	Aantal Ondersteuningsbronnen	Leeftijd	Provincie
1	licht / matige verstandelijke beperking	6	9	Antwerpen
2	matig / ernstige verstandelijke beperking	7	11	Vlaams-Brabant
3	matig / ernstige verstandelijke beperking	9	7	Vlaams-Brabant
4	matig / ernstige verstandelijke beperking	6	7	Vlaams-Brabant
5	matig / ernstige verstandelijke beperking	4	11	Vlaams-Brabant
6	matig / ernstige verstandelijke beperking	5	5	Limburg
7	matig / ernstige verstandelijke beperking	6	11	Antwerpen
8	motorische beperking	9	5	Limburg
9	motorische beperking	7	5	Vlaams-Brabant
10	motorische beperking	4	8	Antwerpen
11	motorische beperking	6	9	Vlaams-Brabant
12	motorische beperking	4	11	Oost-Vlaanderen
13	autismespectrumstoornis	10	9	Oost-Vlaanderen
14	autismespectrumstoornis	4	10	Antwerpen
15	autismespectrumstoornis	8	8	Oost-Vlaanderen
16	autismespectrumstoornis	3	7	Vlaams-Brabant
17	visuele beperking	3	11	West-Vlaanderen
18	auditieve beperking	4	10	Antwerpen
19	combinatie van beperkingen	2	3	Oost-Vlaanderen
20	combinatie van beperkingen	4	4	Antwerpen

grafiek 1 : verhouding leeftijd en aantal ondersteuningsbronnen voor de 20 geselecteerde cases

In bovenstaande grafiek wordt de heterogeniteit van de geselecteerde groep visueel weergegeven. Daaruit blijkt dat het aantal ondersteuningsbronnen niet gerelateerd is aan de leeftijd van de kinderen noch in relatie staat tot de aard van de beperking. Minimum worden 2 ondersteuningsbronnen vermeld, maximaal 10. In de volgende fase wordt in de diepte-interviews gepeild naar de aard van deze ondersteuningsbronnen en de mogelijke relatie tussen het aantal ondersteuningsbronnen en de mate van zelfredzaamheid.

5.2. *Onderzoeksgroep na de tweede informatieverzameling*

Aan de hand van de informatie die verkregen werd uit de diepte-interviews met de 20 respondenten was het mogelijk om de onderzoeksgroep op 1 juni 2007 verder te specificeren.

5.2.1. De kinderen in de inclusiesituatie

5.2.1.1. Leeftijd van de kinderen

De onderzoeksgroep bestaat uit 20 kinderen van basisschoolleeftijd. Ze zijn 1 jaar en 5 maanden ouder in vergelijking met de eerste dataverzameling. 17 kinderen zitten in het lager onderwijs, waarvan vier kinderen in de eerste graad, tevens vier kinderen in de tweede graad en de grootste groep van negen kinderen in de derde graad. Ook waren er 3 kinderen die in de kleuterklas school lopen.

Er werden kinderen opgenomen van leeftijden tussen 4 en 13 jaar.

5.2.1.2. Aard van de beperking

Door het afnemen van de diepte-interviews was het mogelijk om de beperking van de kinderen beter te omschrijven.

Er is een zeer grote variëteit op vlak van de aard van de beperking:

- 1 kind met een licht mentale beperking
- 6 kinderen met het syndroom van Down
- 5 kinderen met een motorische beperking, waarbij 1 kind een bijkomende concentratiestoornis heeft
- 4 kinderen met een autismespectrumstoornis, waarbij 1 kind een bijkomende leerstoornis heeft en 1 kind ADHD
- 1 kind met een visuele beperking
- 1 kind met een auditieve beperking en autismespectrumstoornis
- 1 kind met een verstandelijke beperking, een motorische beperking en een auditieve beperking
- 1 kind met een verstandelijke en een motorische beperking

5.2.1.3. Schoolloopbaan

3 kinderen hebben eerder in het Buitengewoon onderwijs (BuO) school gelopen alvorens de overstap te maken naar het gewoon basisonderwijs (case 1, 10, 17) Eén kind gaat deeltijds naar het Buitengewoon Onderwijs en deeltijds naar het gewoon onderwijs. De overige 16 kinderen hebben steeds school gelopen in het gewoon onderwijs (GO).

13 kinderen hebben steeds bij leeftijdsgenoten in de klas gezeten, terwijl dit bij zeven kinderen niet het geval was (cases 1, 3, 4, 6, 7, 17, 20).

Alle onderwijsnetten zijn vertegenwoordigd in de onderzoeksgroep. 13 kinderen gaan naar een school van het vrij gesubsidieerd onderwijs (cases 1, 2, 3, 5, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20), 6 kinderen gaan naar een school die behoort tot het officieel gesubsidieerd onderwijs (cases 4, 6, 10, 11, 12, 18) en 1 kind gaat naar een gemeenschapsschool (case 7).

5.2.1.4. Geografische spreiding

Alle Vlaamse provincies zijn vertegenwoordigd, met een piek in Vlaams-Brabant, dit vanuit praktische overwegingen voor gegevensverzameling door de onderzoekers.

5.2.1.5. Overzicht van de 20 cases

Omdat de inclusiesituatie van elk kind in de 20 cases zo verschillend en uniek is, wordt kort een beeld geschetst van de betrokken kinderen en hun ondersteuningsnood.

Case 1 Annelies

Annelies is 10 jaar en gaat naar het derde leerjaar. Ze heeft een matig verstandelijke beperking. Eén schooljaar heeft Annelies buitengewoon onderwijs type 1 gevolgd, maar nadien hebben de ouders beslist om haar de overstap naar het gewoon onderwijs te laten maken. Annelies doet voor een groot aantal schoolse activiteiten gewoon mee met haar klasgenoten, behalve voor taal en rekenen. Hiervoor heeft ze een aangepast leerprogramma en individuele begeleiding nodig. Ook bij het knutselen heeft ze hulp nodig. Annelies kan thuis en op school aangeven wat ze nodig heeft en zorgt redelijk goed voor zichzelf. Haar taalontwikkeling mag wel nog verder ondersteund worden.

Case 2 Jonas

Jonas is een 12-jarige jongen met het syndroom van Down. Hij zit in het zesde leerjaar en heeft steeds op dezelfde basisschool school gelopen. Voor taal en rekenen krijgt Jonas een aangepast leerprogramma waarbij hij individueel begeleid wordt. Voor de andere vlakken sluit hij op zijn niveau aan bij de klas, zijn medeleerlingen ondersteunen dan spontaan. Jonas heeft zijn plaats binnen de school en de ruimere omgeving. Hij volgt tekenacademie en gaat naar de circusschool. Talig is Jonas al sterk geëvolueerd. Bij mensen die hem iets beter kennen, stellen zich geen problemen meer. In het dagelijkse leven heeft hij nog ondersteuning en begeleiding nodig.

Zijn ouders kozen ervoor Jonas school te laten lopen samen met zijn broers en hebben het vorm geven van zijn inclusietraject grotendeels zelf in handen genomen. Dit vraagt elk schooljaar opnieuw veel tijd en energie. Jonas' mama geeft aan dat er momenteel misschien wat veel ondersteuning is, maar de school is hier vragende partij.

Case 3 Jef

Jef zit in het tweede leerjaar en heeft het syndroom van Down. Hij heeft steeds samen met zijn leeftijdsgenoten in de klas gezeten. Zijn leerprogramma wordt aangepast en waar nodig individueel begeleid. Jef krijgt het schrijfproces met kleine stapjes onder de knie, fijn- en ook grofmotorisch is er nog ondersteuning

nodig. Hij gaat zwemmen, paardrijden, volleyballen met de nodige begeleiding. Jef communiceert niet altijd even makkelijk en wordt hiervoor dan ook begeleid. Jefs ouders geven aan dat zij een stukje 'continuïteit' in de ondersteuners makkelijker zouden vinden om zijn inclusie vorm te geven, overleg is niet altijd even makkelijk te organiseren en dit maakt het doorstromen van informatie met betrekking tot aangepaste materialen en inclusief onderwijs niet evident.

Case 4 Dimitri

Dimitri is een jongen van 9 jaar met het syndroom van Down. Hij zit in het tweede leerjaar in de basisschool in zijn dorp. Lezen gaat al vlot, schrijven loopt wat moeizamer. Rekenen lukt met de nodige hulpmiddelen. Voor de andere vakken doet hij enthousiast mee met de rest van zijn klas. Ook buitenschools vindt Dimitri aansluiting bij zijn leeftijdsgenoten, onder andere in de jeugdbeweging. Hij heeft het wel graag dat er een volwassene in de buurt is om een handje toe steken bij dagelijkse bezigheden.

Dimitri's opa was directeur in de school waar hij en zijn broer school lopen. Hierdoor lag de drempel voor de ouders om voor inclusie te kiezen lager. Toch blijft het elk jaar opnieuw een afweging en een strijd om zijn schoolloopbaan verder vorm te geven in inclusie.

Case 5 Koen

Koen is 12 jaar, zit in het zesde leerjaar en heeft het syndroom van Down. Zijn leerprogramma wordt aangepast en daarvoor is er drie dagen per week ondersteuning in de klas aanwezig. Deze ondersteuners vertalen de lesinhouden en instructies op zo'n manier dat Koen steeds meedoet met de rest van de klas, hij wil namelijk helemaal niet graag apart van de anderen werken. Ook huiswerk maken doet hij mee met de rest van de klas, maar begeleiding is dan wel handig. Koen is muzikaal en speelt piano en viool. Bij praktische zaken heeft hij graag wat hulp.

Case 6 Andrei

Andrei is een zesjarige jongen met het syndroom van Down die naar de kleuterklas gaat in de school in zijn straat. Geregeld is er een extra begeleider in de klas aanwezig om Andrei wat te helpen. Bij dagdagelijkse zaken is wat hulp

zeker nodig. Andrei's mama organiseert veel zelf met betrekking tot zijn school lopen, hier kruipt veel tijd en energie in om een overzicht te behouden en met alle betrokkenen goed te communiceren.

Case 7 Jesse

Jesse is een 13-jarige jongen met het syndroom van Down. Hij zit in het zesde leerjaar van een lagere school. Hij zit al van kinds af op deze school. Jesse kan goed voor zichzelf zorgen, maar heeft op school vlak een aangepast programma nodig. Zijn tempo ligt immers wat lager dan dat van zijn klasgenoten. Voor de rest is Jesse heel zelfstandig. Hij gaat mee met de jeugdbeweging op kamp, heeft hier geen extra begeleiding nodig. Hij fietst elke dag alleen naar zijn oma in het rusthuis.

De ouders kozen voor inclusie omdat zij heel veel mogelijkheden voor Jesse zagen en er niet van overtuigd waren dat deze in het buitengewoon onderwijs voldoende gestimuleerd zouden worden. Zij zijn momenteel wel bang voor de overgang naar het secundair onderwijs en missen daarbij ondersteuning.

Case 8 Nico

Nico is 6 jaar, zit in het eerste leerjaar van een gewone school en heeft spina bifida. Hij heeft hulpmiddelen nodig om zich voort te bewegen en assistentie bij de toiletmomenten. Nico loopt school in een wijkschooltje waar hij in een graadsklas zit. Momenteel loopt dit niet zo goed, zijn leertempo ligt wat lager dan de andere kinderen en daarom zijn ook inhoudelijk aanpassingen nodig. Zijn inclusietraject moet nog verder vorm krijgen, maar Nico's ouders willen dit erg graag waar maken. Zij kozen voor inclusie om zijn kansen op de arbeidsmarkt zo groot mogelijk te maken.

Case 9 Bram

Bram zit in het eerste leerjaar van een gewone school en gebruikt een elektrische rolstoel. Bram heeft een zwakke gezondheid wat nauwlettend in de gaten moet gehouden worden. Inhoudelijk werkt Bram vrolijk mee met de rest van de klas, praktisch gezien moeten er wel aangepast didactisch materiaal (vb. vergroten van het materiaal) en aangepaste hulpmiddelen (vb. klein potloodje, onderwijstafel, laptop) worden voorzien. Bram gaat naar de school in de buurt en komt zijn klasgenoten ook tegen bij de jeugdbeweging. De ouders vinden dit erg

belangrijk zodat Bram veel ervaringen opdoet en zo zelfstandig mogelijk leert functioneren.

Case 10 Gregory

Gregory is 9 jaar oud en heeft een motorische beperking en concentratieproblemen. Hij heeft 2 jaar in het buitengewoon onderwijs type 4 school gelopen. Nadien is hij naar een gewone school overgestapt, waar hij nu in het derde leerjaar zit. Gregory volgt het lesprogramma van de klas, maar heeft hier en daar ondersteuning nodig. Omdat hij moeilijk stapt, zijn er bij fysieke activiteiten extra ondersteuning en hulpmiddelen nodig.

Gregory en zijn ouders zijn erg blij dat hij op deze school zit, er is een heel open communicatie en er wordt volop samen gezocht. In zijn vorige school in het buitengewoon onderwijs zat Gregory niet goed in zijn vel.

Case 11 Sarah

Sarah is een 12-jarig meisje dat in het vijfde leerjaar zit. Ze heeft steeds gewoon basisonderwijs gevolgd. Ze heeft een motorische beperking, waardoor ze begeleiding en hulp nodig heeft bij dagelijkse dingen en bij de mobiliteit. Sarah volgt gewoon de lessen mee met haar klasgenoten, maar op een trager tempo. Zij mag dan minder oefeningen maken bijvoorbeeld. Aanpassingen van het leermateriaal zijn, vooral praktisch gezien, noodzakelijk.

Sarahs mama geeft aan dat er nu voldoende ondersteuning is in de klas, te veel is ook niet goed. Zij mist wel extra begeleiding en ondersteuning bij het vorm geven van Sarahs inclusie. Zij heeft het gevoel hier alleen voor te staan en dat weegt soms zwaar.

Case 12 Thomas

Thomas is 12 jaar en heeft een motorische beperking. Praktisch en organisatorisch zijn er aangepaste hulpmiddelen nodig, maar verder draait Thomas volop mee binnen het zesde leerjaar van een gewone basisschool.

Omdat alles zo goed loopt, is overleg vaak niet meer nodig. Thomas is ook oud genoeg om zelf informatie door te geven. De ouders maken zich wel zorgen over de overgang naar het secundair onderwijs die er aan komt. zijn ze zoekende.

Case 13 Kristof

Kristof is 10 jaar en zit in het vijfde leerjaar. Hij heeft een stoornis binnen het autismespectrum. Cognitief stellen zich geen problemen en door te werken met dagschema's, stappenplannen en pictogrammen thuis en op school wordt de wereld rondom hem ook veel overzichtelijker en meer voorspelbaar. Wanneer er voldoende duidelijkheid is, kan Kristof heel zelfstandig functioneren. Hij eet 's middags thuis en is dan geregeld alleen. De trampoline is zijn uitlaatklep. Ook voor het konijn zorgt hij erg graag. Daarnaast zwemt hij nog en doet hij aan judo.

Case 14 Robbe

Robbe is een jongen van 11jaar met een autismespectrumstoornis en waarschijnlijk een bijkomende leerstoornis. Op school volgt hij het gewone leerprogramma zoals zijn klasgenoten van het vijfde leerjaar. Dagschema's, stappenplannen en pictogrammen thuis en op school geven Robbe structuur en voorspelbaarheid waardoor hij de wereld beter kan begrijpen en zich minder gefrustreerd voelt. Hij houdt van één-op-één-contacten. Hij gaat naar de tekenacademie en is ook al mee op kamp geweest met de jeugdbeweging. Met veel duidelijkheid en goede schema's was dit een echte meevaller.

Case 15 Victor

Victor is 10 jaar oud en zit in het vierde leerjaar van een gewone school. Hij heeft een autismespectrumstoornis. Op school doet hij gewoon mee met zijn klasgenoten, er moeten voor hem geen aanpassingen gebeuren in het leerprogramma. Door gebruik te maken van dagschema's en stappenplannen op school en thuis wordt alles rondom hem veel duidelijker en meer voorspelbaar. Victor heeft enkele vrienden op school, met minder bekende mensen legt hij moeilijker contact. Victor gaat wekelijks schaken en voetballen.

Case 16 Michael

Michael is een jongen van 8 jaar met een autismespectrumstoornis en met bijkomend ADHD. In het derde leerjaar doet hij enthousiast met alles mee. Hij wil wel graag dat zijn omgeving een beetje voorspelbaar is. Zijn daglijn vindt hij daarom erg belangrijk. Een apart plekje op school om even tot rust te kunnen

komen, vindt hij fijn. Ook in de klas mogen eten in plaats van in de drukke eetzaal stelt hij op prijs. Maar het voetballen op de speelplaats wil hij voor geen geld van de wereld missen.

Case 17 Glen

Glen is 12 jaar oud en zit in het vijfde leerjaar. Hij heeft een visuele handicap. Glen heeft 5 jaar lang school gelopen in het Buitengewoon onderwijs type 6. Vanaf het tweede leerjaar beslisten zijn ouders om hem de overstap te laten maken naar het gewoon onderwijs. Glen volgt de lessen gewoon mee, alleen de vakken meetkunde en metend rekenen zijn moeilijker. Hij heeft nood aan aangepast pedagogisch materiaal (vb. om te lezen moet alles in braille omgezet worden, alle leerstof moet gedigitaliseerd worden, meetbare zaken moeten voelbaar gemaakt worden,...) en aan individuele uitleg. Praktische probleempjes worden door zijn klasgenoten spontaan ondersteund. Glen volgt pianoles en speelt elke dag.

Case 18 Stijn

Stijn is 11 jaar en zit in het vijfde leerjaar van een gewone school. Tot het eerste leerjaar heeft hij in het buitengewoon onderwijs gezeten. Hij heeft een auditieve beperking en een bijkomende autismespectrumstoornis. Stijn doet voor een groot aantal schoolse vakken mee met zijn klasgenoten. Voor rekenen en taal heeft hij geen enkele problemen. Door te werken met stappenplannen en pictogrammen thuis en op school wordt de wereld rondom hem ook veel overzichtelijker en meer voorspelbaar. Stijn vindt het wel leuk als er een volwassene dicht in de buurt is, dan voelt hij zich veiliger.

Case 19 Dries

Dries is een vierjarige kleuter met een auditieve, motorische en een verstandelijke beperking. Hij gaat 3 halve dagen naar de kleuterschool. Hij heeft nog heel wat extra begeleiding en ondersteuning nodig. Dries stapt en praat nog niet. Binnen het klasje heeft hij wel zijn plekje, de andere kleuters komen hem veel tonen. Op de speelplaats zijn het dan weer de oudere kinderen die naar hem toe trekken.

Case 20 Lara

Lara is een 8-jarig meisje, ze zit nog in de kleuterklas en heeft een motorische en een verstandelijke beperking. Ze gaat drie dagen naar een school van het gewoon onderwijs en twee dagen naar een school van het buitengewoon onderwijs type 2. Lara doet zoveel mogelijk mee met de andere kinderen van de klas, waarbij individuele begeleiding wel nodig is.

5.2.2 De ouders in de inclusiesituatie

5.2.2.1 tewerkstellingsgraad

In Tabel 5.3 wordt de tewerkstellingsgraad van de vaders en de moeders uit de 20 cases weergegeven.

Tewerkstellingsgraad	aantal vaders	aantal moeders
0%	0	3
20%	0	1
50%	1	5
60%	0	3
80%	0	3
100%	17	5

Tabel 6 Tewerkstellingsgraad van vader en moeder

85% van de vaders werkt voltijds, terwijl er bij de moeders een heel ander beeld wordt getoond: slechts 25% van de moeders werkt voltijds en 45% van de moeders werkt deeltijds of minder. In drie gevallen werd door de moeder besloten om een loopbaanonderbreking te nemen of te stoppen met werken (cases 1, 5, 7). In 7 van de 20 gevallen (cases 2, 3, 6, 9, 10, 14, 19) geven mama's expliciet aan omwille van de beperking van hun kind deeltijds te zijn gaan werken. In de andere gezinnen werd dit niet zo scherp gesteld. In de helft van de bevroegde gezinnen is dus de keuze gemaakt om halftijds of niet te gaan werken. Dit komt overeen met wat aangegeven werd in de vragenlijst uit de eerste informatieronde. Daarin gaf 53.9% van de respondenten aan dat ze deeltijds of minder werkten.

5.2.2.2 Gezinsituatie

18 gezinnen zijn klassieke tweeoudergezinnen. In twee gevallen gaat het om een alleenstaand gezin, waarbij het steeds gaat om een alleenstaande moeder.

5.2.2.3 Hoogst behaalde diploma van de ouders

Tabel 7 geeft de behaalde diploma's van de ouders weer.

Diploma	vader	moeder
Lager secundair onderwijs	0	1
Hoger secundair onderwijs	6	4
Hoger onderwijs	5	9
Universitair onderwijs	7	6

Tabel 7 behaalde diploma's van de ouders

Uit Tabel 7 blijkt dat van de 38 ouders 71% een diploma hoger of universitair onderwijs hebben behaald. Er zijn twaalf cases waarbij beide ouders een diploma van hoger of universitair onderwijs hebben. Dit bevestigt opnieuw het cijfer uit de eerste vragenlijst waarin 74% van de respondenten hoger opgeleid zijn.

29% behaalden uitsluitend een diploma secundair onderwijs: Er zijn drie cases waarin beide ouders een diploma secundair onderwijs hebben, één case daarvan is een gezin met één ouder met een diploma hoger secundair onderwijs en de andere ouder met een diploma lager secundair onderwijs en de twee andere cases bestaan uit ouders die een diploma hoger secundair onderwijs hebben behaald. Er zijn vijf cases waarbij de gezinnen bestaan uit één ouder met een diploma secundair onderwijs en de andere met een diploma hoger onderwijs.

Andermaal stellen we dus vast dat de ouders van de inclusie-leerlingen uit onze steekproef eerder kansrijk zijn. We verwijzen hierbij naar enkele elementen van interpretatie die we naar voren schoven in sectie 5.1.2.

Hoofdstuk 6 : onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk wordt in 6.1. bij elkaar gebracht wat na de eerste en tweede verwerkingsronde besloten kan worden in verband met aard en frequentie van gebruikte ondersteuningsbronnen. In 6.2. wordt per case weergegeven wat het invoeren van al deze gegevens in het rekenmodel oplevert aan investering voor respectievelijk ouders, school en overheid. Hierbij wordt ook geschetst welke ondersteuning deze kinderen zouden krijgen in het geval ze school zouden lopen in het buitengewoon onderwijs. Onder 6.3. worden kosten/investeringen bij inclusief onderwijs geplaatst naast kosten buitengewoon onderwijs. In 6.4. tenslotte wordt de beleving van ouders en scholen met betrekking tot het inclusief onderwijs van deze 20 cases beschreven.

6.1 ondersteuningsbronnen

6.1.1 Na de eerste informatieverzameling

Bij de eerste verwerkingsronde van de informatie verkregen via de vragenlijst van de 114 respondenten was het mogelijk om een eerste raming te doen van de aard en de frequentie van de ondersteuningsbronnen in het inclusief onderwijs van een kind met een beperking.

In tabel 8 worden de vijf meest gebruikte ondersteuningsbronnen weergegeven.

Ondersteuningsbron	Aantal respondenten
Ouders	63%
Kinesitherapie	61%
GON-begeleiding	57%
Logopedie	49%
Zorgcoördinator	37%

Tabel 8 aantal respondenten dat gebruik maakt van een bepaalde ondersteuningsbron

De vier minst vermelde ondersteuningsbronnen waren de taakleerkracht, de kinderverzorgster, de GOK en de verpleegkundigen. Het aantal minuten ondersteuning per week varieert sterk tussen de respondenten. Deze vraag werd echter zeer vaak niet ingevuld zodat het niet mogelijk is hier conclusies uit te trekken.

44% van alle respondenten maakt gebruik van 3 tot 5 verschillende ondersteuningsbronnen tegelijk en 28% van alle respondenten maakt gebruik van 6 of 7 ondersteuningsbronnen tegelijk. Dit wil zeggen dat er een grote groep ondersteuners betrokken is bij het vorm geven van inclusief onderwijs bij deze groep. Dit vraagt veel afstemming en dus overleg.

Als subsidiebronnen geven de respondenten in deze bevraging eigen middelen (18%), Ministerie van Onderwijs (17%) en Vlaams Agentschap voor Personen met een handicap (11%) aan.

Van alle respondenten geeft 54% aan dat speciale onderwijsmaterialen ingeschakeld worden om zijn/haar kind te ondersteunen. 47% van deze respondenten geeft aan niet te weten door wie deze materialen gesubsidieerd worden.

6.1.2. Na de tweede informatieverzameling

Met de tweede dataverzameling aan de hand van de 20 diepte-interviews is het mogelijk om de aard en de frequentie van de ondersteuningsbronnen te specificeren. Belangrijk hierbij om te vermelden is dat de aard van de bevraging (interviews versus vragenlijst) meer en andere ondersteuningsbronnen opleverde. Tussen de verschillende cases komen heel wat verschillen naar boven.

6.1.2.1. Schoolse ondersteuning

Binnen de ondersteuning die door de school/overheid wordt aangeboden worden vijf verschillende ondersteuningsbronnen vermeld, namelijk de klasleerkracht, het zorgteam, de Ion-begeleider, de GON-begeleider en het CLB.

De klasleerkracht wordt telkens vermeld als belangrijkste ondersteuningsbron. Een kerntaak van deze hulpbron is het aanpassen van het onderwijsaanbod aan de individuele noden van het kind met een beperking. Daarnaast gaat het om het bieden van structuur, het verlenen van assistentie bij de mobiliteit, het bevorderen van de zelfredzaamheid. Ook wordt aangegeven dat de klasleerkracht vaak overleg voert met alle betrokken partijen, zowel formeel als informeel.

De hulp van het zorgteam van de school wordt als beperkt omschreven door de ouders en bestaat vanuit hun perspectief gezien voornamelijk uit het bijwonen van overlegmomenten.

In 6 cases (cases 1,2,3,4,5,7) wordt op schools vlak een beroep gedaan op Ion-begeleiding. Deze ondersteuning bestaat enerzijds uit pedagogisch-didactische ondersteuning in de klas, aanpassingen doorvoeren in het leerprogramma en begeleiden van het leerproces. Anderzijds vervult de Ion-begeleid(st)er ook een belangrijke rol in de overlegmomenten die op regelmatige tijdstippen plaatsvinden. We zijn er ons van bewust dat de groep kinderen die beroep kan doen op ION-begeleiding oververtegenwoordigd is in dit onderzoek gezien het beperkt aantal ION-budgetten dat tot nu toe in Vlaanderen toegekend wordt.

GON-begeleiding wordt in de andere 13 gevalstudies vermeld als belangrijke ondersteuningsbron. Met betrekking tot de cases 8 tot en met 12, meer bepaald gezinnen met een kind met een motorische beperking, gaat het om 2 uren begeleiding die vooral bestaat uit praktische ondersteuning bij het leren (vb. helpen bij het schrijven, vergroten van het materiaal...) en hulp bieden bij de zelfredzaamheid. De respondenten van cases 13 tot en met 15, met een kind met een autismespectrumstoornis en van case 18 met een kind met een auditieve beperking en een autismespectrumstoornis doen 4 uur per week beroep op de GON-begeleid(st)er. Voor case 16, ook een kind met ASS ondersteunt de GON-begeleidster 2u. Binnen deze ondersteuning wordt heel wat aandacht besteed aan het bieden van structuur (door het maken van stappenplannen en weekschema's...) en aanpassingen doen in het leeraanbod (aanleren van sociale en functionele vaardigheden). Bij case 17 houdt de GON-begeleiding voornamelijk het aanpassen van het leeraanbod in (vb. leerstof digitaliseren, in braille omzetten of voelbaar maken). Bij case 19 en 20 wordt de GON-begeleiding ingevuld door dagelijkse verzorging en begeleiden bij schoolse activiteiten en dit gedurende respectievelijk 2 en 4 uur.

Een andere taak die de GON-begeleid(st)ers opnemen is het bijwonen en/of leiden van de overlegmomenten. Opvallend is dat de perceptie van de ouders en school van het aantal uren GON- en ION-begeleiding verschillend is. Een aantal

uren zijn niet rechtstreeks kindgebonden, maar gaan naar teamondersteuning en overleg en worden niet altijd (h)erkend.

Een laatste schoolse ondersteuningsbron die vermeld wordt, is het CLB. Hun rol is eerder beperkt tot het bijwonen van de overlegmomenten. De meeste geïnterviewde ouders zien de meerwaarde van CLB-begeleiding op overlegmomenten niet. Scholen zijn hier rond eerder neutraal.

6.1.2.2. Therapeutische hulp

Daarnaast worden heel wat verschillende soorten therapieën vermeld ter ondersteuning van het inclusief onderwijs.

Zes cases (case 1,2,5,8,11 en 20) doen een beroep op de hulp van logopedisten die de aandacht vestigen op het bevorderen van de communicatie en het verbeteren van de uitspraak van het kind met een beperking.

De ondersteuning van kinesitherapeuten word in 13 gevalstudies (cases 1, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20) ingeroepen. Deze hulp richt zich tot het bevorderen van de schrijfmotoriek en het stimuleren van de grove motoriek.

Vier kinderen (cases 3, 4, 6, 15) gaan naar het revalidatiecentrum waar door de logopediste en kinesiste geoefend wordt op de communicatie en het leren, activiteiten van het dagelijks leven en motoriek.

De frequentie van de therapieën verschilt in sterke mate naargelang de aard van de hulpvraag, maar ook naargelang van de draagkracht van het gezin en de leerling. Dit varieert van een half uur per week, tot 2 uren per week.

6.1.2.3. Ondersteuning door externe hulpverleners en vrijwilligers

In alle cases werd heel vaak een beroep gedaan op externe hulpverleners en vrijwilligers.

Vijf respondenten (cases 2, 8, 9, 10, 19) geven aan dat een persoonlijk assistent heel wat praktische hulp verleent bij het leren van het kind, instaat voor de dagelijkse verzorging en assistentie verleent bij de mobiliteit. We stellen vast dat vooral kinderen met een motorische beperking in dit onderzoek beroep

konden doen op een persoonlijk assistentiebudget. Andere ouders geven aan dat ze vragende partij zijn om een PAB te krijgen, maar tot nog toe geen toewijzing hebben gekregen.

Verder blijkt dat in 2 cases (cases 8 en 19) de moeder zelf een taak opneemt als persoonlijke assistent.

Thuisverpleging bood in twee cases (cases 8 en 9) hulp bij de toiletmomenten van een kind met een motorische beperking binnen de school.

Wat de vrijwilligers betreft gaat het om een zeer gevarieerde groep. BaBU-cursisten en stagiaires, vrienden, familieleden en andere mensen zetten zich mee in om het inclusief onderwijstraject van een kind met een beperking zo optimaal mogelijk te laten verlopen.

- Cursisten van de BaBU-opleiding krijgen als afgestudeerde leerkrachten de kans om tijdens één semester gedurende twee dagen per week ervaringen op te doen in de begeleiding van kinderen met een beperking in een gewone klaspraktijk. Ze staan vooral in voor het aanpassen van het leeraanbod en het begeleiden van het schools leren van het kind (van cases 1,2 ,3, 4, 5, 6, 9, 12, 16 en 20) Op die manier staan ze de klasleerkracht bij. Ook worden ze in de mate van het mogelijke betrokken bij de overlegmomenten rond een kind.
- Ook stagiaires orthopedagogie of toekomstige leerkrachten kunnen tijdens een initiatiestage kennis maken met de begeleiding van een kind met een beperking in een gewone klaspraktijk en de klasleerkracht ondersteuning bieden in hun onderwijsgevende taak. Hun bijdrage aan de ondersteuning binnen het inclusief onderwijs is minder groot.
- In een aantal gevalstudies (cases 3, 4, 6, 7, 15, 17) worden ook vrijwilligers ingeroepen om het inclusief onderwijs mogelijk te maken, namelijk vrienden, familieleden of derden. Zij helpen bij het aanpassen van het leeraanbod, ze bieden assistentie bij de mobiliteit of ondersteunen bij activiteiten van het dagelijks leven.

6.1.2.4. De hulp van de ouders

In alle cases blijkt de rol van de ouders zeer groot te zijn. Zonder hun inzet en betrokkenheid in het inclusietraject van hun zoon/dochter zou alles veel moeilijker haalbaar zijn. Ouders ondersteunen niet alleen het leerproces van hun kind, maar heel wat ouders bieden ook praktische ondersteuning tijdens de schooluren (schoolvervoer, mee op uitstap gaan...). Zij zorgen in grote mate voor continuïteit in het inclusietraject en nemen de organisatie van de nodige ondersteuning zowel binnen- als buitenschools op zich.

6.1.2.5. Materiële hulpmiddelen

Er worden heel wat materiële hulpmiddelen in de verschillende cases opgesomd die het schoollopen voor een kind met een beperking binnen het gewoon onderwijs mogelijk maken. We zien dat deze hulpmiddelen verschillen van kind tot kind, maar ook dat er binnen de verschillende doelgroepen heel wat overeenkomsten zijn.

Voor kinderen met een motorische beperking (cases 8, 9, 10, 11, 12, 19 en 20) hebben heel wat materiële hulpmiddelen nodig om het schoollopen in het GO te kunnen realiseren. Het gaat daarbij om aangepast didactisch materiaal, zoals bijvoorbeeld een aangepaste onderwijstafel en een stoel, een laptop, speciaal schrijfgerief... en hulpmiddelen die de mobiliteit vergroten.

Voor kinderen met een autismespectrumstoornis (cases 13, 14, 15, 16) worden dagschema's, stappenplannen, pictogrammen en een aparte ruimte in de klas aangeboden.

Het kind met een visuele beperking (case 17) heeft nood aan aangepast pedagogisch-didactisch materiaal: de leerstof moet gedigitaliseerd worden of voelbaar gemaakt worden.

Tenslotte hebben kinderen met het syndroom van Down vooral nood aan aangepast pedagogisch-didactisch materiaal zodat het leren op hun niveau kan worden afgestemd.

6.2. *Kostprijs van de ondersteuning*

We overlopen nu case per case welke kosten door ouders, school en overheid gedragen worden om het school lopen van dit kind in een inclusieve setting vorm te geven. Zoals eerder aangegeven gaat het hier over schaduwkosten. Wij hebben immers de uren ondersteuning door vrijwilligers en de extra investering door de school financieel gewaardeerd alhoewel deze bedragen niet noodzakelijk effectief uitgegeven worden.

In dit onderzoek is de investering door de verschillende ondersteuningsbronnen in kaart gebracht en niet de aard of vorm van deze ondersteuning. Een indeling van de onderzochte cases in subgroepen op basis van de ondersteuningsinvulling zou veel beter aansluiten bij de definitie van inclusief onderwijs die als krijtlijn binnen dit onderzoek gebruikt is. Dit is echter niet mogelijk waardoor er in een tweede deel toch gewerkt wordt met een indeling in subgroepen op basis van de hypothetische oriëntering van deze kinderen binnen de huidige structuur van het buitengewoon onderwijs. Wij zijn er ons van bewust dat dit erg stoornisgericht is.

Per afgebakende subgroep beschrijven we ook welke ondersteuning deze kinderen zouden krijgen wanneer ze school zouden lopen in het buitengewoon onderwijs. Deze gegevens komen uit de interviews die met een aantal scholen voor buitengewoon onderwijs zijn afgenomen. Wat hierbij opvalt, is dat alle directies/orthopedagogen aangeven dat er binnen hun school tegemoet gekomen kan worden aan de ondersteuningsnood van het betreffende kind. Soms heeft de therapeutische ondersteuning een andere vorm (bv. Klassikaal ipv individueel), maar de doelstellingen zouden gelijklopend zijn. Het gaat hier dus wel degelijk over een inschatting van directies/orthopedagogen die logischerwijze niet getoetst kan worden aan de reële situatie. Onze kinderen lopen immers allemaal school in het gewone basisonderwijs.

6.2.1. een overzicht van de 20 cases

Case 1 Annelies

Annelies gaat naar het derde leerjaar en is 10 jaar. Ze heeft een matige verstandelijke beperking. De ondersteuning die zij momenteel krijgt om haar schooltraject zo optimaal mogelijk te laten verlopen ziet er als volgt uit :

Kosten door ouders :

- 10 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 12u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving (huiswerkbegeleiding, trainen van schoolse vaardigheden)
- het remgeld voor 1 sessie logopedie, 1 sessie kinesithérapie per week
- extra investering in vervoer in functie van het school lopen

Kosten door de school :

- 2.5u per week extra investering door de klasleerkracht
- 15' per week investering van de zorgcoördinator
- 7u per schooljaar participatie CLB aan overlegvergaderingen

Meerkost voor de overheid :

- 5.5u ION-begeleiding per week
- terugbetaling van 1 sessie logopedie, 1 sessie kinesithérapie per week

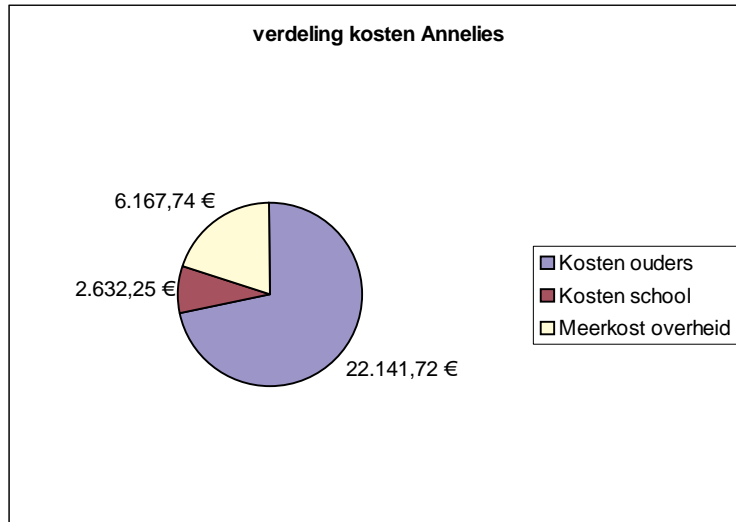
Al deze ondersteuning wordt weerspiegeld in volgende bedragen :

Kosten ouders	Kosten school	Meerkost overheid
22141,72 euro	2632,25 euro	6167,74 euro

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 20928.12 euro

uitgaven: 1213.60 euro

Case 2 Jonas

Jonas is een 12-jarige jongen met het syndroom van Down. Hij zit in het zesde leerjaar, maar krijgt leerstof aangeboden op niveau van het eerste leerjaar.

Kosten voor ouders :

- 10 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 1u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving
- 3 sessies per week krijgt Jonas logopedie en kinesitherapie in functie van het schoolse leren. De ouders nemen hiervan het remgeld op zich.
- Opleg aangepaste fiets
- extra investering in schoolvervoer

Kosten door de school :

- 3u per week extra investering door klasleerkracht
- 6u per jaar participatie van zorgcoördinator/CLB-medewerker aan overlegvergaderingen

Meerkost voor de overheid :

- 5.5u ION-begeleiding
- terugbetaling 3 sessies logopedie, kinesitherapie per week
- 8u PAB-assistentie per week (4u binnen de school, 4u buitenschools)
- tegemoetkoming aangepaste fiets

Al deze ondersteuning toont zich in de volgende cijfers :

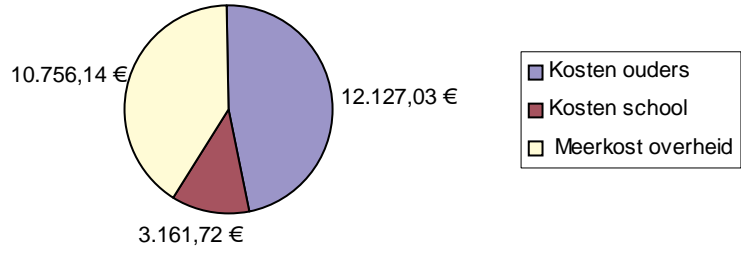
Kosten ouders	Kosten school	Meerkost overheid
12127,03 euro	3161,72 euro	10756,14 euro

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 10784.83 euro

Uitgaven : 1342.2 euro

verdeling kosten Jonas

case 3 Jef

Jef zit in het tweede leerjaar en heeft het syndroom van Down. Op schools vlak heeft hij een aangepast leeraanbod en individuele begeleiding nodig.

Kosten door ouders :

- 8 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 10 u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving
- remgeld van 1 sessie logo en 1 sessie kinesitherapie per week
- aanpassingen materialen

Kosten door school :

- 2u per week extra investering door klasleerkracht
- 5u per jaar participatie van zorgcoördinator/CLB-medewerker aan overlegvergaderingen

meerkost voor overheid :

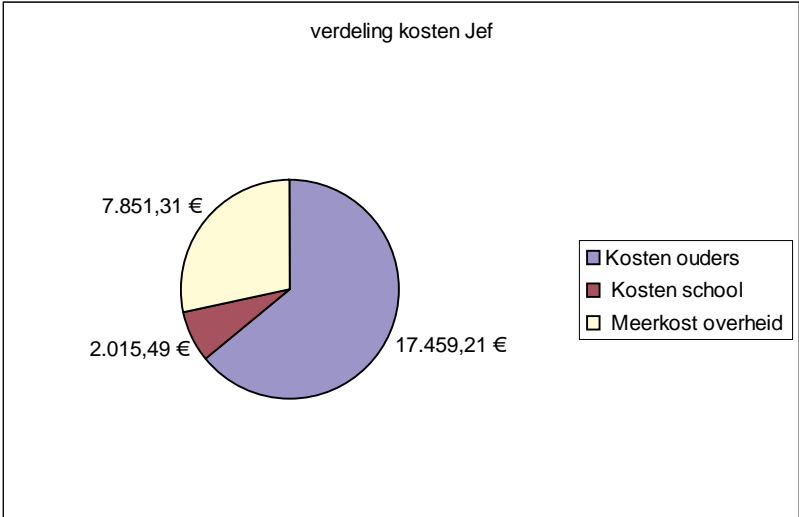
- 5.5u ION-begeleiding
- terugbetaling van 2 sessies logopedie, kinesitherapie per week

Kosten ouders	Kosten school	Meerkost overheid
17459,21 euro	2015,49 euro	7851,31 euro

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 16998.31 euro

Uitgaven : 460.90 euro

case 4 Dimitri

Dimitri is een jongen van 9 jaar met het syndroom van Down. Hij zit in het tweede leerjaar.

Kosten door ouders :

- 7 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 3.5u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving
- het remgeld voor 3 sessies logopedie en kinesithérapie per week
- opleg aangepaste fiets

Kosten door school :

- 6 u per week extra investering door klasleerkracht
- 5 u per jaar participatie van zorgcoördinator/CLB-medewerker aan overlegvergaderingen

meerkost voor overheid :

- 5.5u ION-begeleiding
- 3 sessies logopedie en kinesithérapie per week
- tegemoetkoming aangepaste fiets

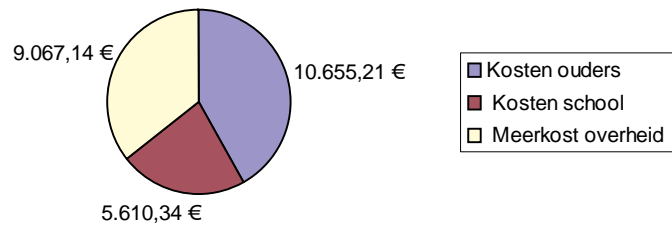
Kosten ouders	Kosten school	Meerkost overheid
10655,21	5610,34	9067,14

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 10131.12euro

Uitgaven : 524.09 euro

verdeling kosten Dimitri

case 5 Koen

Koen is 12 jaar, zit in het zesde leerjaar en heeft het syndroom van Down.

Kosten door ouders :

- 9 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 8 u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving
- het remgeld van 3 sessies logopedie en kinesithérapie per week

Kosten door school :

- 2.5 u per week extra investering door klasleerkracht
- 8 u per jaar participatie van CLB-medewerker aan overlegvergaderingen

Meerkost voor overheid :

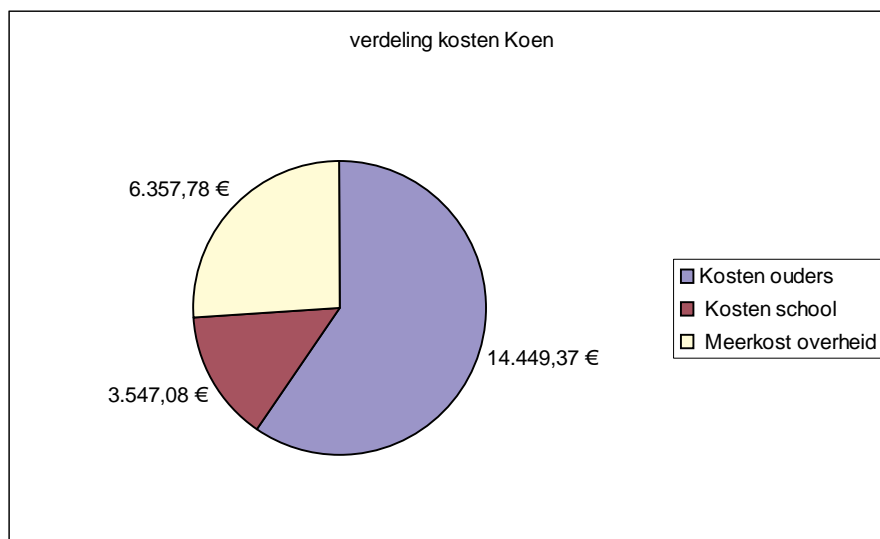
- 5.5u ION-begeleiding
- de terugbetaling van 3 sessies logopedie en kinesithérapie per week

Kosten ouders	Kosten school	Meerkost overheid
14449,37	3547,08	6357,78

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering :14269.17 euro

Uitgaven : 180.2 euro

case 6 Andrei

Andrei is een zesjarige jongen met het syndroom van Down die in de derde kleuterklas zit.

Kosten door ouders :

- 8.5 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 12 u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving
- het remgeld van 3 sessies logopedie en kinesithérapie per week
- opleg aangepaste fiets en aangepaste materialen
- vervoer ifv het school lopen

Kosten door school :

- 3 u per week extra investering door klasleerkracht
- 8 u per jaar participatie van CLB-medewerker aan overlegvergaderingen

kosten overheid :

- tegemoetkoming aangepaste fiets
- de terugbetaling van 3 sessies logopedie en kinesithérapie per week

Kosten ouders	Kosten school	Meerkost overheid
21556,71	4466,79	1850,5

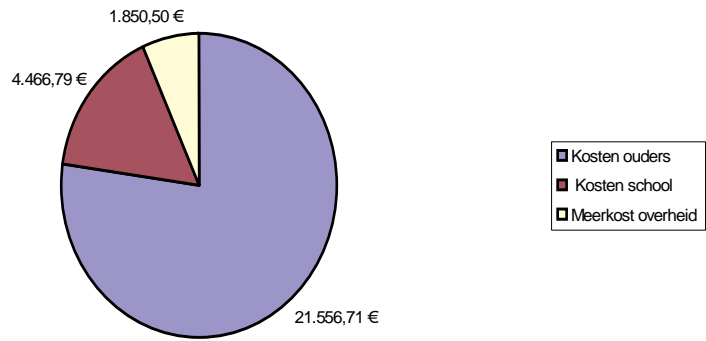
Kosten ouders bestaan uit :

Tijdsinvestering :19881.71 euro

Uitgaven : 1675 euro

verdeling kosten Andrei

Case 7 Jesse

Jesse is 13 jaar en zit in het zesde leerjaar. Hij heeft Down-syndroom. Jesse heeft een aangepast leertraject nodig.

Kosten door ouders :

- 3 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 3 u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving

Kosten door school :

- 3 u per week extra investering door klasleerkracht
- 6 u per jaar participatie van CLB-medewerker aan overlegvergaderingen
- 12 u per jaar ondersteuning door zorgcoördinator

Meerkost overheid :

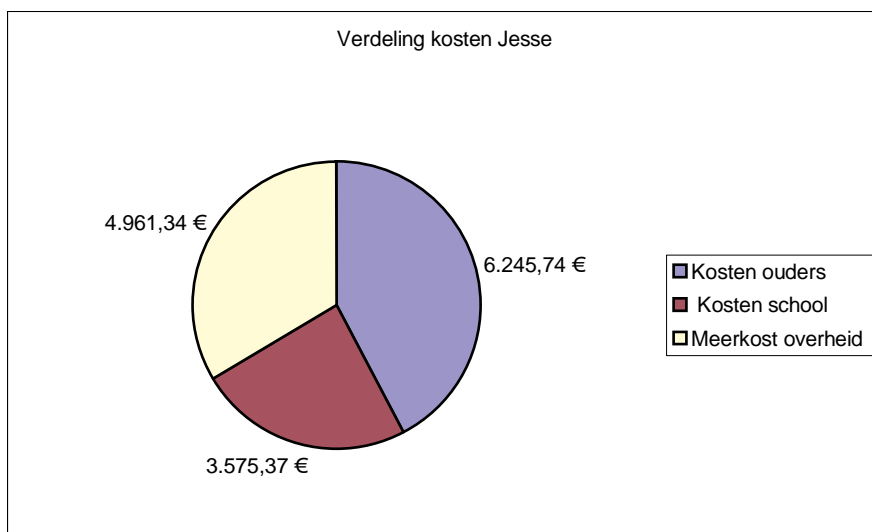
- 5.5u ION-begeleiding per week

Kosten ouders	Kosten school	Meerkost overheid
6245,74	3575,37	4961,34

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 6135.74 euro

Uitgaven : 110 euro

case 8 Nico

Nico is 6 jaar en zit in het eerste leerjaar. Hij heeft spina bifida.

Kosten voor ouders :

- 10 u per week ondersteuning door vrijwilligers/ouders in de buitenschoolse omgeving
- remgeld van 5 sessies logo/kine per week
- opleg voor aangepaste materialen voor mobiliteit

Kosten voor school :

- 5 u per week extra investering door klasleerkracht
- 7 u per jaar ondersteuning door GOK-leerkracht
- 30u per jaar ondersteuning taakleerkracht
- 30 min ondersteuning door zorgcoördinator per week

Meerkost voor overheid :

- 2 u Gon-begeleiding per week
- 10u PAB ter ondersteuning van het school lopen, waarvan 5u binnenschools en 5u buitenschools
- terugbetaling 5 sessies logo/kine
- tegemoetkomingen aangepaste materialen voor mobiliteit

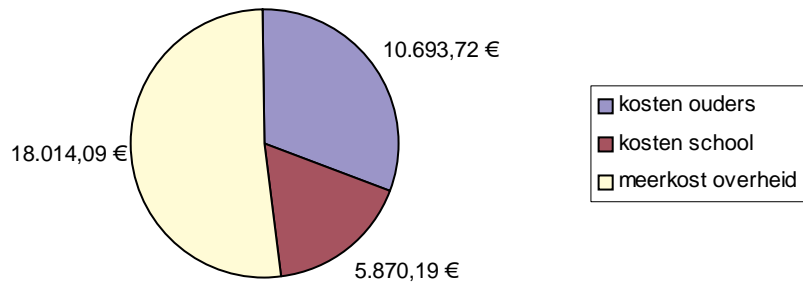
kosten ouders	kosten school	Meerkost overheid
10693,72	5870,19	18014,09

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 9512.78 euro

Uitgaven : 1180.94 euro

verdeling kosten nico

Case 9 Bram

Bram is 7 jaar en zit in het eerste leerjaar. Hij heeft een motorische beperking, is rolstoelgebruiker en heeft heel zwakke luchtwegen. Zijn luchtwegen moeten zeer geregeld vrij gemaakt worden.

Kosten voor ouders :

- 5u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- remgeld 3 sessies kine per week
- 2.5u verzorging door wit-gele kruis per week
- opleg aangepaste materialen voor mobiliteit

Kosten voor school :

- 10u per jaar extra investering door klasleerkracht
- 4u per jaar participatie CLB-medewerker aan overleg
- 8u per jaar ondersteuning door zorgcoördinator

Meerkost voor overheid :

- 2 u Gon-begeleiding per week
- 30u PAB ter ondersteuning van het school lopen waarvan 25u binnen de school
- terugbetaling 3 sessies kine
- tegemoetkomingen aangepaste materialen voor mobiliteit

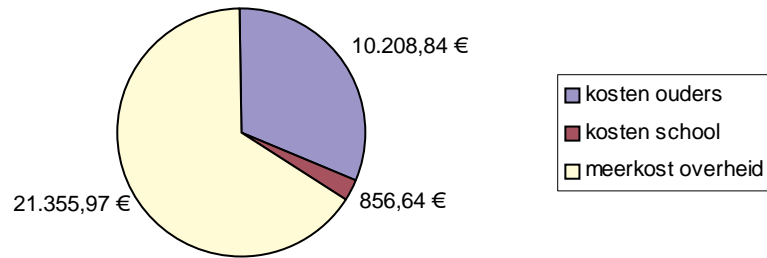
kosten ouders	kosten school	Meerkost overheid
10208,84	856,64	21355,97

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 4756.39 euro

Uitgaven : 5452.45 euro

verdeling kosten Bram

Case 10 Gregory

Gregory is 9 jaar en zit momenteel in het derde leerjaar. Hij heeft een spastische diplegie en een concentratiestoornis. Hij stapt moeizaam. Binnen zijn schooltraject krijgt hij de volgende ondersteuning :

Kosten voor ouders :

- ongeveer 1.5u per week ondersteuning door vrijwilligers in de buitenschoolse omgeving
- remgeld 4 sessies kine per week
- opleg aangepaste materialen voor mobiliteit

Kosten voor school :

- 3u per week extra investering door klasleerkracht
- 32u per jaar ondersteuning door CLB-medewerker
- 8u per jaar ondersteuning door zorgcoördinator

Meerkost voor overheid :

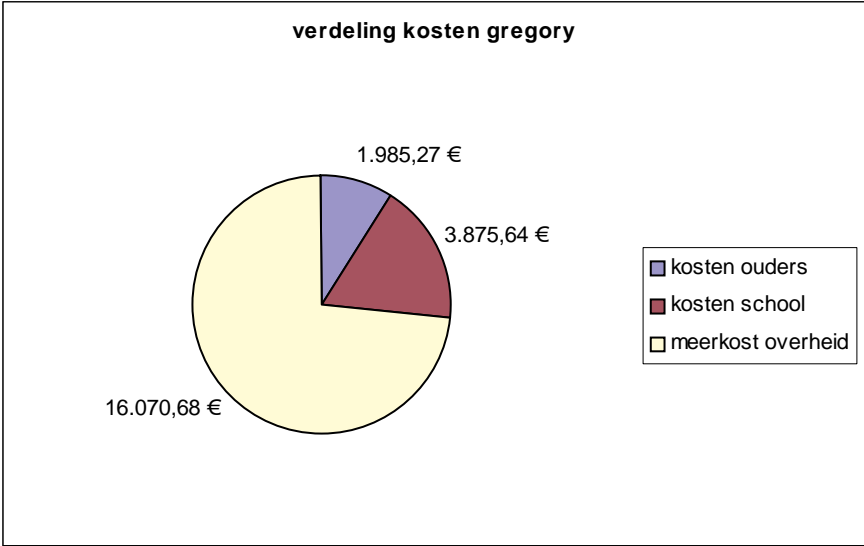
- 2 u Gon-begeleiding per week
- 17u PAB ter ondersteuning van het school lopen (16u binnenschools)
- terugbetaling 4 sessies kine
- tegemoetkomingen aangepaste materialen voor mobiliteit

kosten ouders	kosten school	Meerkost overheid
1985,27	3875,64	16070,68

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 1308.01 euro

Uitgaven : 677.27 euro

Case 11 Sarah

Sarah is 12 jaar en zit in het vijfde leerjaar. Door een spierziekte (syndroom van Guillain Barré) is ze zowel fijnmotorisch als grofmotorisch erg zwak. Zij krijgt volgende ondersteuning :

Kosten voor ouders :

- 1.5 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 7u ondersteuning door vrijwilligers in de buitenschoolse omgeving
- remgeld 3 sessies logo/kinesitherapie
- opleg aanpassingen aan materialen
-

kosten voor school :

- 4u per week extra investering door klasleerkracht
- 3u per jaar participatie door CLB-medewerker aan overleg
- 13 u per jaar ondersteuning door zorgcoö

Meerkost voor overheid :

- 3u GON-begeleiding
- 3 sessies logo/kinesitherapie
- tegemoetkoming aangepaste materialen

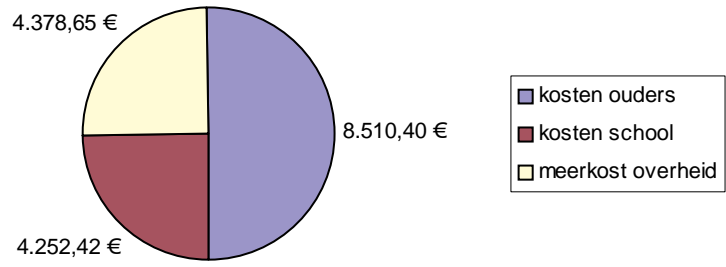
kosten ouders	kosten school	Meerkost overheid
8510,4	4252,42	4378,65

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 8085.82 euro

Uitgaven : 1192.2 euro

verdeling kosten sarah

case 12 thomas

Thomas is 12 jaar en zit in het zesde leerjaar. Hij heeft een diplegie waardoor schrijfmotoriek en ruimtelijk inzicht zeer zwak zijn. Hij stapt moeizaam en kan niet alleen fietsen. Hij krijgt volgende ondersteuning :

Kosten door ouders :

- 8 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 10u ondersteuning door vrijwilligers in de buitenschoolse omgeving
- remgeld 3 beurten kinesitherapie per week
- opleg aanpassingen aan materialen

kosten door school :

- 7.5u per week extra investering door klasleerkracht
- 5u per jaar participatie door CLB-medewerker en zorgcoördinator aan overleg

meerkost voor overheid :

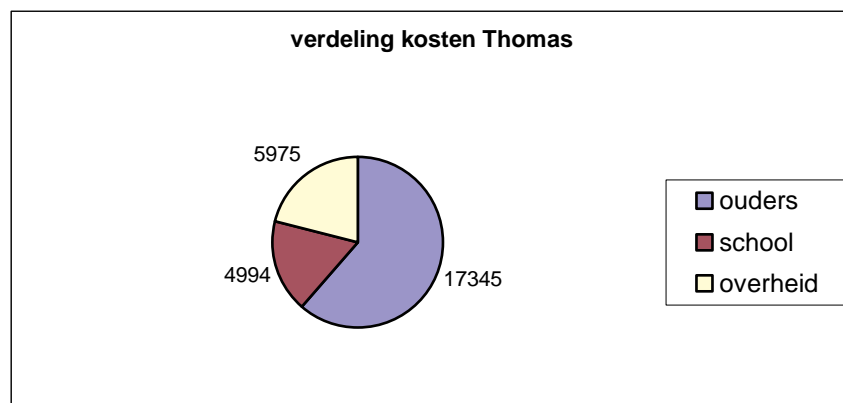
- 1 u GON-begeleiding
- terugbetaling 3 beurten kinesitherapie
- tegemoetkoming aangepaste materialen

kosten ouders	kosten school	Meerkost overheid
17345	4994,35	5975,95

Kosten ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 17122,47 euro

Uitgaven : 222.53 euro

case 13 Kristof

Kristof is 10 jaar en zit in het vijfde leerjaar. Hij heeft een stoornis binnen het autismespectrum en krijgt de volgende ondersteuning binnen het school lopen :

Kosten ouders :

- 6u per week ondersteuning in de buitenschoolse omgeving

kosten school :

- 3u per week extra ondersteuning klasleerkracht
- 10u per jaar participatie en ondersteuning op moeilijke momenten door zorgcoördinator en GOK-leerkracht

meerkost voor overheid :

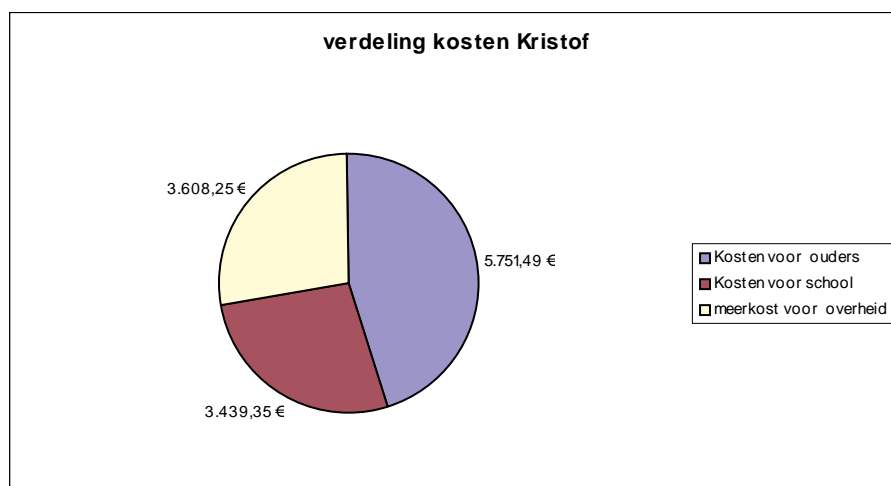
- 4u GON-begeleiding

Kosten voor ouders	Kosten voor school	meerkost voor overheid
5751,49	3439,35	3608,25

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 5707.67 euro

Uitgaven: 43.82 euro

Case 14 Robbe

Robbe is 11 jaar en zit in het vijfde leerjaar. Hij heeft een stoornis binnen het autismespectrum en krijgt de volgende ondersteuning :

Kosten ouders :

- 4 u per week ondersteuning door vrijwilligers in de buitenschoolse omgeving
- 1 sessie kinesitherapie per week
- 1 u per maand thuisbegeleiding

kosten door school :

- 3 u per week extra investering door klasleerkracht
- 6u per jaar participatie van CLB-medewerker en taakleerkracht aan overleg

meerkost voor overheid:

- 1 sessie kinesitherapie per week
- 1 u per maand thuisbegeleiding
- 4u GON-begeleiding per week

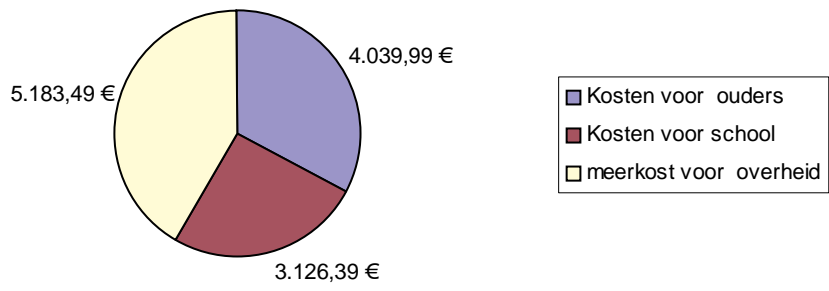
Kosten voor ouders	Kosten voor school	meerkost voor overheid
4039,99	3126,39	5183,49

Kosten ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 3640.49 euro

Uitgaven : 399.5 euro

verdeling kosten Robbe

case 15 Victor

Victor is 10 jaar en zit in het vierde leerjaar. Hij heeft een stoornis binnen het autismespectrum en hij krijgt volgende ondersteuning :

Kosten voor ouders :

- aanpassing didactisch materiaal

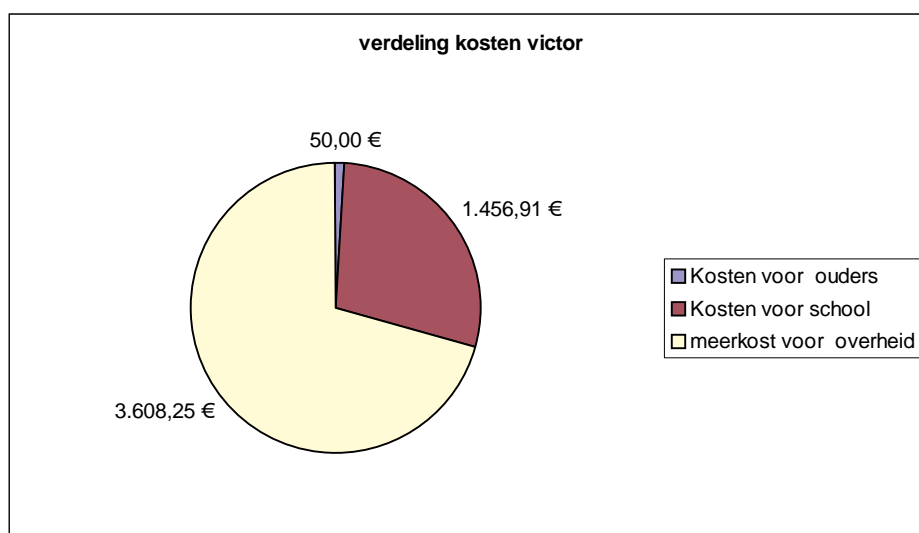
Kosten voor school :

- 1 u per week extra investering door klasleerkracht
- 6u per jaar participatie van zorgcoördinator, CLB-medewerker en klasleerkracht aan het overleg

Kosten overheid :

- 4u GON-begeleiding per week

Kosten voor ouders	Kosten voor school	meerkost voor overheid
50	1456,91	3608,25

Case 16 Michael

Michael is 8 jaar, zit in het derde leerjaar en heeft naast een stoornis binnen het autismespectrum ook ADHD. Hij krijgt de volgende ondersteuning :

Kosten ouders :

- 6u ondersteuning door vrijwilligers binnen de school
- 1.5u ondersteuning door vrijwilligers in de buitenschoolse omgeving

Kosten school :

- 3u per week extra investering door klasleerkracht
- 25u per jaar ondersteuning door zorgcoördinator

Meerkost voor overheid :

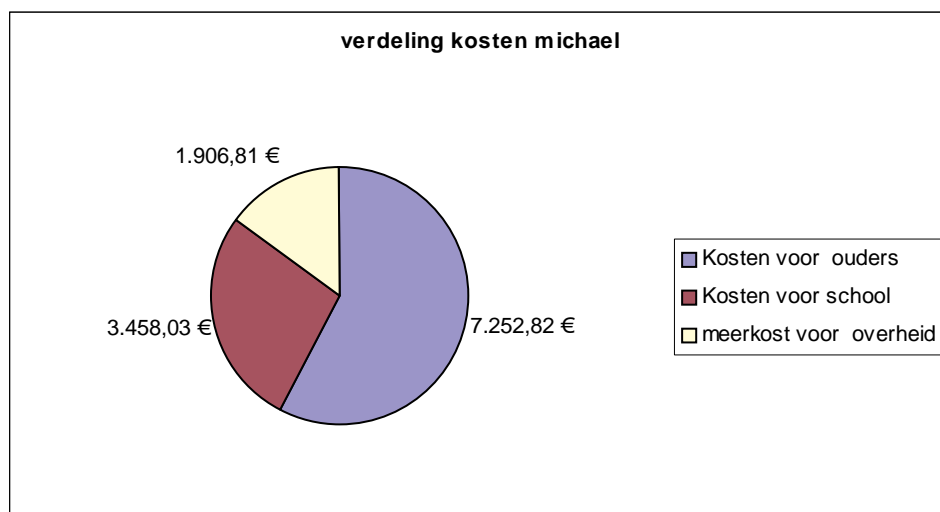
- 2u GON-begeleiding per week

Kosten voor ouders	Kosten voor school	meerkost voor overheid
7252,82	3458,03	1906,81

Kost ouders bestaat uit :

Tijdsinvestering : 7134.59 euro

Uitgaven : 118.23 euro

Case 17 Glen

Glen is 12 jaar, zit in het vijfde leerjaar en is blind. Hij krijgt volgende ondersteuning :

Kosten ouders :

- 1.5u ondersteuning door vrijwilligers inde school
- 12u ondersteuning door vrijwilligers in de buitenschoolse omgeving
- aangepaste materialen

Kosten school :

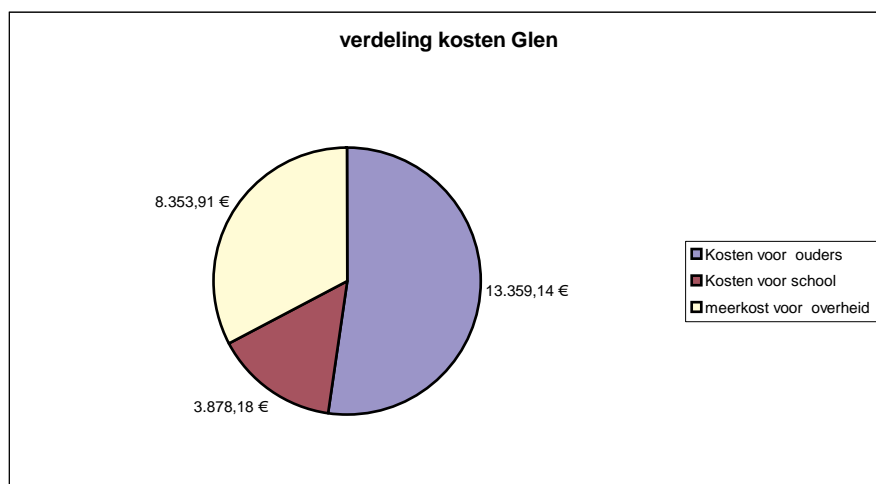
- 4u per week investering door klasleerkracht

meerkost voor overheid :

- 4u GON-begeleiding
- tegemoetkoming aangepaste materialen

Kosten voor ouders	Kosten voor school	Meerkost voor overheid
13359,14	3878,18	8353,91

De kosten voor de ouders bestaan uitsluitend uit tijdsinvesteringen. De tegemoetkomingen voor het aanpassen van materialen (braille-software en dergelijke) dekken voor de ouders van Glen volledig de uitgaven.

case 18 Stijn

Stijn is 11 jaar en heeft een auditieve beperking en een stoornis binnen het autismespectrum. Hij heeft cochleaire implantaten. Hij zit in het vijfde leerjaar en krijgt daarbij de volgende ondersteuning :

Kosten voor ouders :

- 7u per week ondersteuning door vrijwilligers in de buitenschoolse omgeving
- 24u per jaar ondersteuning door vrijwilligers in de school
- aangepaste materialen en cochleaire implantaten

kosten voor de school :

- 9u per week extra ondersteuning door klasleerkracht
- 6u per jaar participatie van zorgcoördinator/CLB-medewerker aan het overleg

kosten voor de overheid :

- 4u Gon-begeleiding per week
- tegemoetkoming voor aangepaste materialen

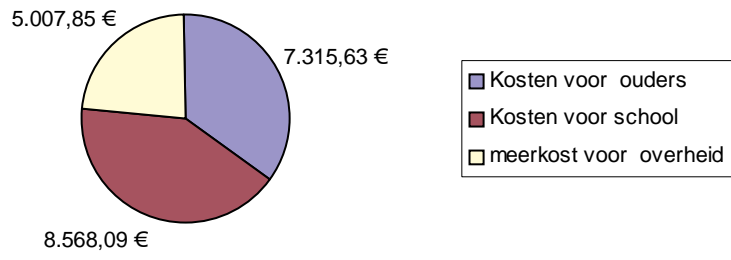
Kosten voor ouders	Kosten voor school	meerkost voor overheid
7315,63€	8568,09€	5007,85€

Kosten ouders bestaan uit :

Tijdsinvestering : 6991.8 euro

Uitgaven : 323.83 euro

verdeling kosten Stijn

Case 19 Dries

Dries is een vierjarige kleuter met een auditieve en motorische beperking en minder mentale mogelijkheden. Hij gaat 3 halve dagen naar school. De kostprijsberekening gaat dan ook maar op voor dit deeltijdse schooltraject.

Hij krijgt de volgende ondersteuning :

Kosten voor ouders :

- aangepaste hulpmiddelen rond mobiliteit

kosten voor de school :

- 3u per week extra investering door klasleerkracht
- 4u per jaar participatie van zorgcoördinator en CLB-medewerker aan het overleg

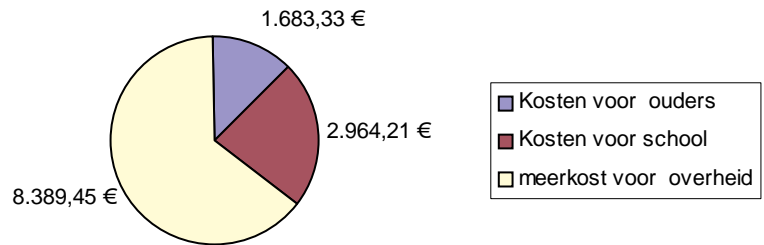
kosten voor overheid :

- 4u GON-begeleiding per week
- 8u PAB voor schoolse doeleinden (4u binnenschools, 4u in de buitenschoolse omgeving)
- tegemoetkoming voor hulpmiddelen rond mobiliteit

Kosten voor ouders	Kosten voor school	Meerkost voor overheid
1683,33	2964,21	8389,45

De kostprijs voor ouders bestaat uit hun aandeel in de aankoop van de verschillende hulpmiddelen waarvoor geen tegemoetkoming voorzien is.

verdeling kosten Dries

case 20 Lara

Lara is 8 jaar en heeft een motorische en matig verstandelijke beperking. Zij sluit 3 dagen per week aan bij een derde kleuterklas in het gewoon onderwijs en gaat 2 dagen per week naar en school voor Buitengewoon onderwijs type 2.

Zij krijgt hier de volgende ondersteuning :

Kosten voor ouders :

- 1u per week ondersteuning door vrijwilligers in de school
- 2.5u per week ondersteuning door vrijwilligers buitenschools
- 4 sessies kinesitherapie per week
- aangepaste hulpmiddelen voor mobiliteit

kosten voor school:

- 4u per jaar participatie van CLB-medewerker aan het overleg

kosten voor overheid :

- 2u GON-begeleiding
- 4 sessies kinesitherapie per week
- tegemoetkoming aangepaste hulpmiddelen

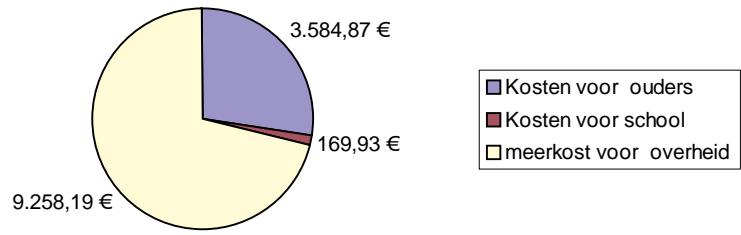
Kosten voor ouders	Kosten voor school	Meerkost voor overheid
3584,87	169,93	9258,19

Kosten voor ouders bestaan uit :

Tijdsinvestering : 3329.48 euro

Uitgaven : 255.39 euro

verdeling kosten Lara

6.2.2. een aantal samenvattende gegevens

Bij het bevragen van de directies/orthopedagogen van de scholen voor buitengewoon onderwijs kwam een ruwe indeling in subgroepen van onze 20 cases naar voor.

De eerste 7 kinderen hebben allemaal een matige verstandelijke beperking. Zij zouden binnen het buitengewoon onderwijs terecht kunnen in een type 2-school. Volgens de directie zou de ondersteuning en begeleiding die nu geboden wordt binnen de klas om leerprogramma's aan te passen niet meer nodig zijn. Aan de verschillende therapiedoelen die per kind gesteld worden zou ook binnen de school gewerkt worden - weliswaar onder een andere vorm: soms bv. klassikaal of in kleine groepjes.

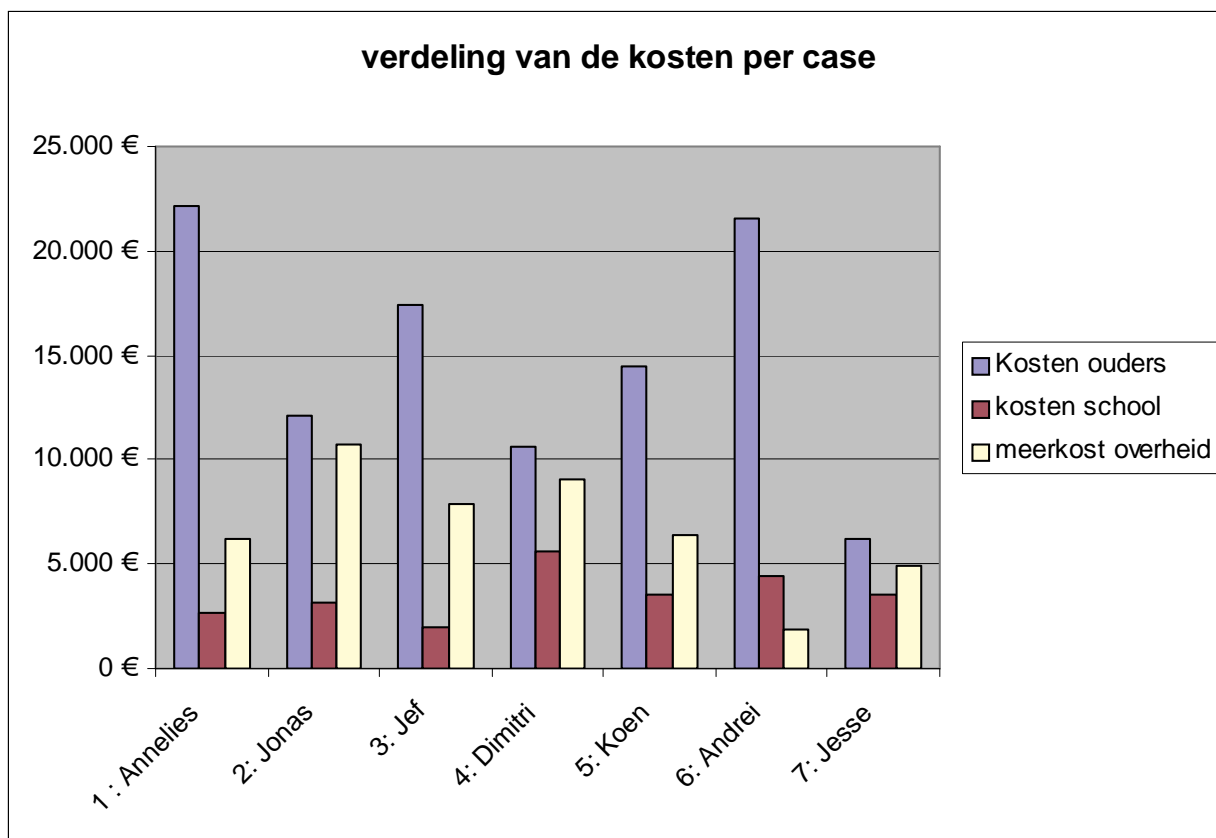
Voor de oudere kinderen in deze groep wordt het wel even zoeken naar een gepaste pedagogische eenheid waarbinnen zij zouden kunnen aansluiten. In Jesse's geval maakte de directie ook de kanttekening of hij niet eerder binnen het type 1 onderwijs een plaats zou kunnen vinden, gezien de vaardigheden die hij ontwikkeld heeft.

Wanneer we voor deze 7 kinderen de verschillende kosten van inclusief onderwijs over de verschillende partijen naast elkaar zetten, krijgt men volgende tabel en grafiek

	Kosten ouders	kosten school	meerkost overheid
1	22.142 €	2.632 €	6.167,74 €
2	12.127 €	3.162 €	10.756,14 €
3	17.459 €	2.015 €	7.851,31 €
4	10.655 €	5.610 €	9.067,14 €
5	14.449 €	3.547 €	6.357,78 €
6	21.557 €	4.467 €	1.850,50 €
7	6.246 €	3.575 €	4.961,34 €

Tabel 9 : samenvatting cijfergegevens voor de subgroep kinderen met een verstandelijke beperking

De kosten voor ouders kunnen uitgesplitst worden in tijdsinvestering en in uitgaven. Daaruit valt op te maken dat de hoge kosten nagenoeg volledig toe te schrijven zijn aan tijdsinvestering. Uit de interviews blijkt dat deze grote tijdsinvestering enerzijds te verklaren valt door de minder grote zelfredzaamheid van deze doelgroep. Zij hebben vaker begeleiding en ondersteuning nodig bij het dagelijks functioneren. Anderzijds kruipt er ook heel wat werk in het aanpassen van het curriculum aan de leerbehoeftes van deze kinderen.

Case	tijdsinvestering	uitgaven
1	20928.12€	1213.60€
2	10784.83€	1342.20€
3	16996.31e	460.90€
4	10131.12€	524.09€
5	14269.17€	180.20€
6	19881.71€	1675€
7	6135.74e	110€

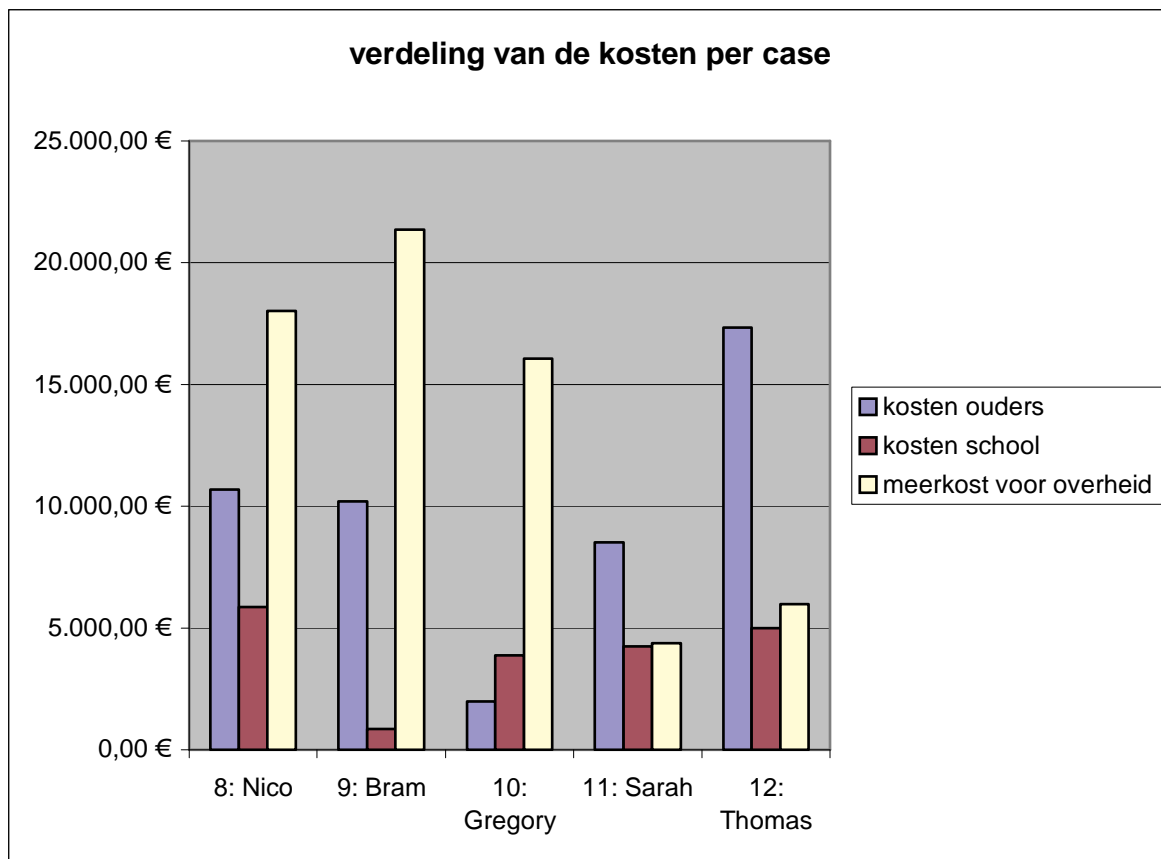
Tabel 10: opsplitsing kosten ouders in tijdsinvestering en uitgaven

De volgende 5 door ons onderzochte kinderen hebben een motorische beperking en zouden terecht kunnen binnen een type 4-school. Volgens de door ons bevroegde directie kan de praktische ondersteuning en verzorging waar deze kinderen nood aan hebben binnen het buitengewoon onderwijs ruimschoots opgevangen worden. Ook aan de therapeutische doelen kan binnen de school gewerkt worden. Net zoals voor Sarah geldt dat er gezocht moet worden naar een gepaste pedagogische eenheid als Thomas pas op dit moment zou aansluiten. Hij verwerft immers nu leerstof zesde leerjaar en de doelgroep binnen het buitengewoon onderwijs raakt niet altijd zo ver, maar volgens de directie hoort het bij hun taak ook deze kinderen op te vangen en onderwijs op maat te bieden.

Wanneer we voor deze 5 kinderen de verschillende kosten van inclusief onderwijs over de verschillende partijen naast elkaar zetten, krijgt men volgende tabel en grafiek

	kosten ouders	kosten school	meerkost voor overheid
8	10.693,72 €	5.870,19 €	18.014,09 €
9	10.208,84 €	856,64 €	21.355,97 €
10	1.985,27 €	3.875,64 €	16.070,68 €
11	8.510,40 €	4.252,42 €	4.378,65 €
12	17345 €	4.994,35 €	5.975,95 €

Tabel 12: samenvatting cijfergegevens voor de subgroep kinderen met een motorische beperking

Waar bij de kinderen die een PAB hebben (Nico, Bram en Gregory) de grote kost bij de overheid ligt, wordt deze kosten door de ouders overgenomen in het geval de kinderen geen PAB hebben. De kosten door de school blijven in beide gevallen van dezelfde grootte-orde.

Zoals onder 5.2.1.6. beschreven maken Nico en Bram (case 8 en 9) gebruik van een rolstoel, terwijl de andere kinderen, hetzij moeizaam, wel stappen. Daardoor is de zelfredzaamheid van Nico en Bram ook beduidend lager dan bij Gregory (case 10) en Thomas (case 12). Sarah heeft door haar spierziekte ook een iets zwakkere zelfredzaamheid. De mate van zelfredzaamheid of de mate waarin het schoolcurriculum moet aangepast worden bepalen de grootte van de ondersteuningskost.

Tenslotte worden de kosten door de ouders nog eens opgesplitst in tijdsinvestering en uitgaven.

Case	tijdsinvestering	uitgaven
8	9512.78€	1180.94€
9	4756.39€	5452.45€
10	1308.01€	677.27€
11	8085.82€	1192.20€
12	17122.47€	222.53€

Tabel 13 : opsplitsing kosten ouders in tijdsinvestering en uitgaven

De piek in uitgaven bij case 9 heeft te maken met de aangepaste hulpmiddelen (elektrische rolstoel,...) en de medische verzorging (slijmmachine, hoesthulp,...) die hij nodig heeft. Binnen de uitgaven door ouders valt ook het ingewikkelde kluwen van terugbetalingen hetzij door RIZIV, hetzij door VAPH op. Ook voor ouders is dit niet altijd even makkelijk te ontwarren of reconstrueren zoals bleek uit de diepte-interviews bij deze kinderen.

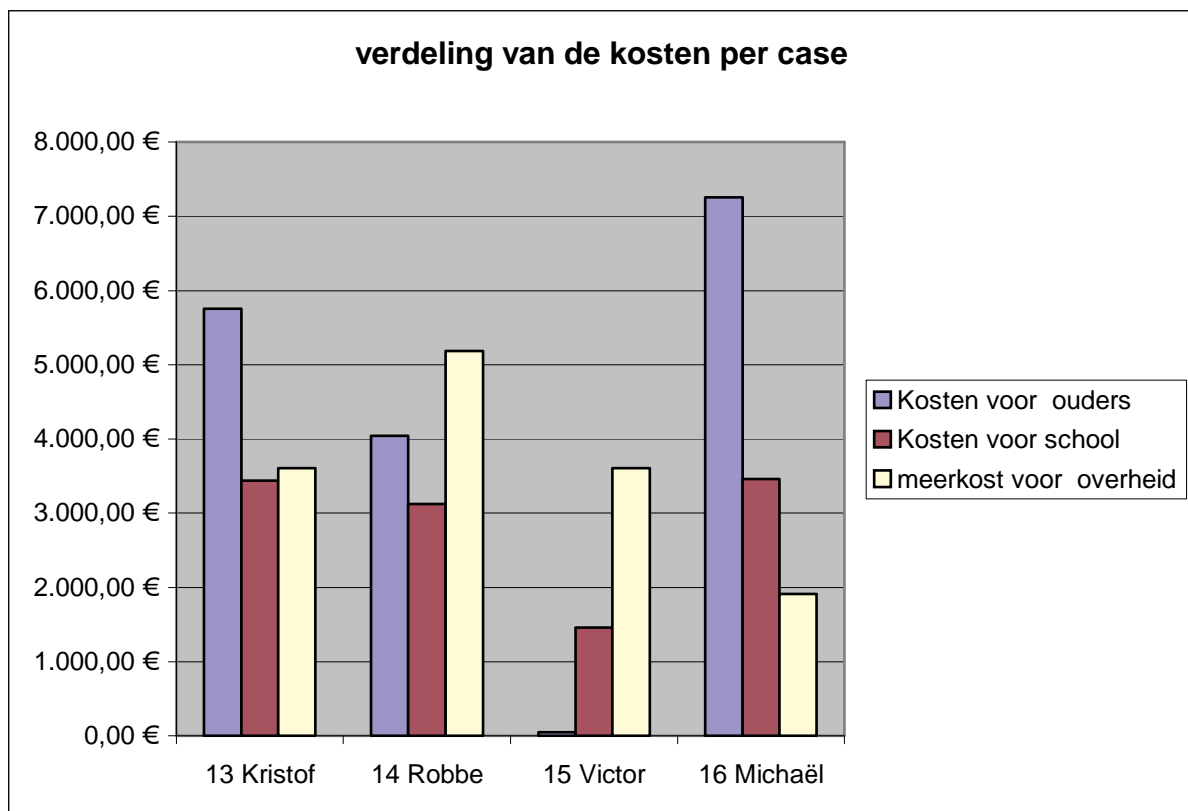
Vervolgens onderzochten we 4 kinderen met een stoornis binnen het autismespectrum. Wat betreft hun hypothetische instroom in het buitengewoon onderwijs ziet de situatie er wat anders uit. Deze kinderen die allemaal normaal begaafd zijn zouden terecht kunnen binnen de autisnewerking van het buitengewoon onderwijs type 7. Er zijn echter ook andere mogelijkheden zoals b.v. binnen type 3. In de door ons ondervraagde cases bleek de optie type 7 de meest voor de hand liggende.

Binnen deze werking zouden zij meer therapeutische ondersteuning kunnen krijgen dan nu het geval is. De GON-begeleiding werkt bij deze 4 kinderen nu rond een aantal sociale doelen (communicatie en sociale vaardigheden). Binnen de school voor buitengewoon onderwijs type 7 die wij interviewden wordt aan deze doelen gewerkt binnen de logopedie. Verder is er afhankelijk van hoe de leerling met zijn beperking omgaat de mogelijkheid om rond diagnose te werken binnen de paramedische omkadering. Kinesitherapie kan aangeboden worden indien nodig.

In onderstaande tabel worden de verschillende verzamelde cijfers wat betreft de kostprijs van inclusief onderwijs onder elkaar gezet. Telkens wordt de kleinste en de grootste kost aangeduid.

cases	Kosten voor ouders	Kosten voor school	meerkost voor overheid
13	5.751,49 €	3.439,35 €	3.608,25 €
14	4.039,99 €	3.126,39 €	5.183,49 €
15	50,00 €	1.456,91 €	3.608,25 €
16	7.252,82 €	3.458,03 €	1.906,81 €

Tabel 14: samenvatting cijfergegevens voor de subgroep kinderen met een autismespectrumstoornis

Voor Victor (case 15) lukt het om zijn schooltraject vorm te geven met erg weinig ondersteuning. Zijn ouders geven aan dat zij geen tijdsinvestering moeten doen om zijn inclusie mee vorm te geven. Ook de school geeft aan quasi voldoende te hebben aan de GON-begeleiding die Victor krijgt zodat extra investering door de klasleerkracht vrij beperkt kan blijven. Het valt hier op dat de investeringskosten voor alle partijen beduidend lager liggen dan in de vorige beschreven cases. Dit komt omdat deze 4 kinderen noch op het vlak van

zelfredzaamheid noch op het vlak van curriculumaanpassingen grote hulpvragen stellen.

Tenslotte worden de kosten door de ouders nog eens opgesplitst in tijd en geldelijke uitgaven.

Case	tijdsinvestering	Gedragen kosten
13	5.707,67 €	43,82 €
14	3.640,49 €	399,50 €
15		50,00 €
16	7.134,59 €	118,23 €

Tabel 15 : opsplitsing kosten ouders in tijdsinvestering en uitgaven

Ook hier wordt weer duidelijk dat de kosten voor ouders vooral bestaan uit tijdsinvestering om het inclusietraject van hun kind mee vorm te geven. Onder uitgaven worden vooral de materialen nodig om tijd en omgeving voorspelbaar te maken en te structuren (tijdschema's, stappenplannen) genoemd.

Tenslotte bevroegen we nog 4 andere kinderen wat betreft de kostprijs van hun inclusieve schooltraject en hun mogelijkheden binnen het buitengewoon onderwijs.

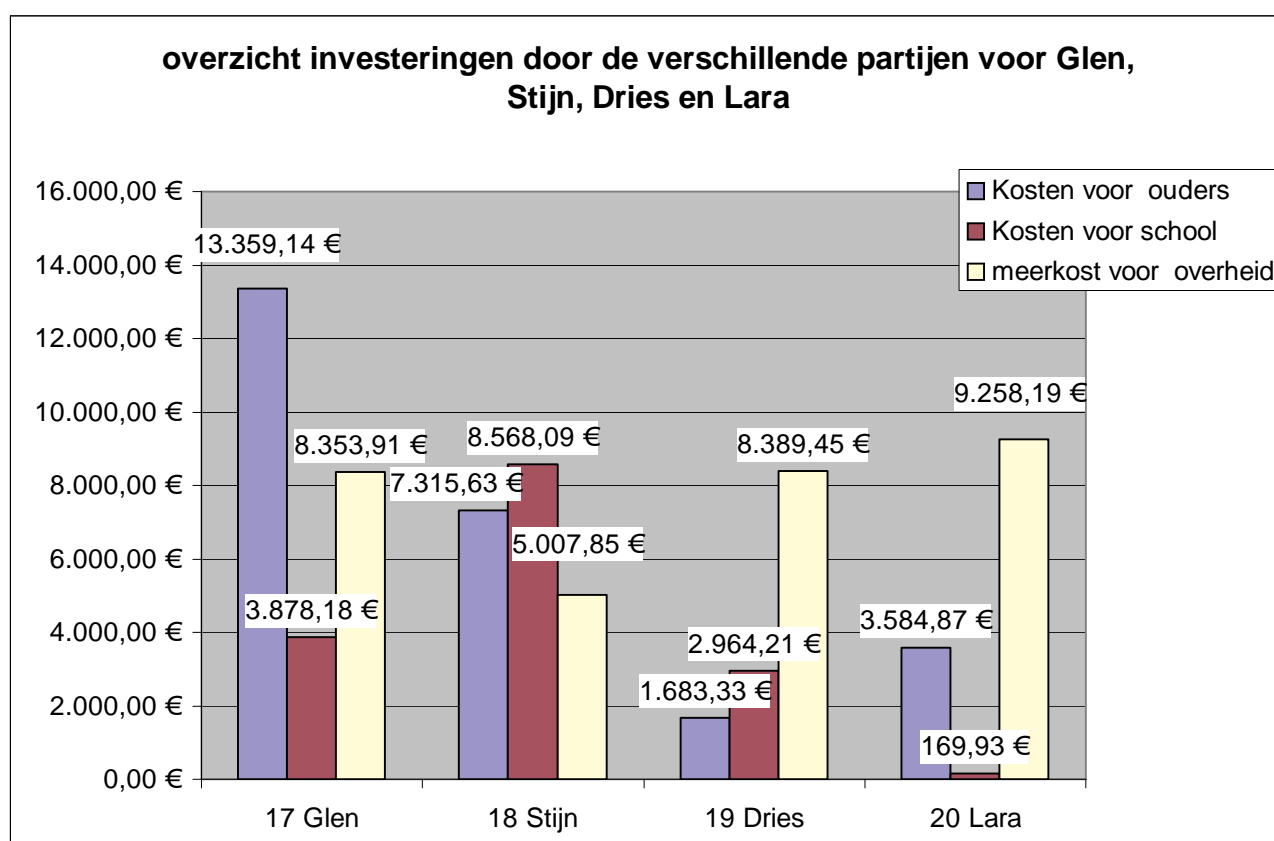
De ondersteuning in de buitenschoolse omgeving bestaat er bij Glen voornamelijk uit dat materialen, lesinhouden omgezet moeten worden in braille of gedigitaliseerd. Wanneer Glen naar het buitengewoon onderwijs type 6 zou gaan, kan dit binnen de school gebeuren. Opnieuw gaf de directie wel aan dat het niet evident zou zijn om voor Glen op deze leeftijd een gepaste pedagogische eenheid te vinden. Het is immers zo dat er weinig kinderen met Glens capaciteiten kiezen voor het buitengewoon onderwijs.

Stijn zou in het buitengewoon onderwijs type 7 zeker terecht kunnen. Hij zou hier therapeutische ondersteuning krijgen waarin gewerkt wordt aan sociale doelen. Dit is het onderdeel waaraan nu vooral tijdens de GON-begeleiding aandacht besteed wordt.

Dries kan opgevangen worden in een aparte afdeling van een school voor buitengewoon onderwijs type 7. Op deze manier zou zijn communicatie zo optimaal mogelijk ondersteund worden en zou hij ook voldoende praktische ondersteuning krijgen om het school lopen mogelijk te maken.

Lara tot slot volgt nu al gedeeltelijk school in het buitengewoon onderwijs. Zij zou hier ook voltijds opgevangen kunnen worden.

In onderstaande grafiek wordt de verdeling van de kosten van inclusief onderwijs over de verschillende partijen weergegeven.

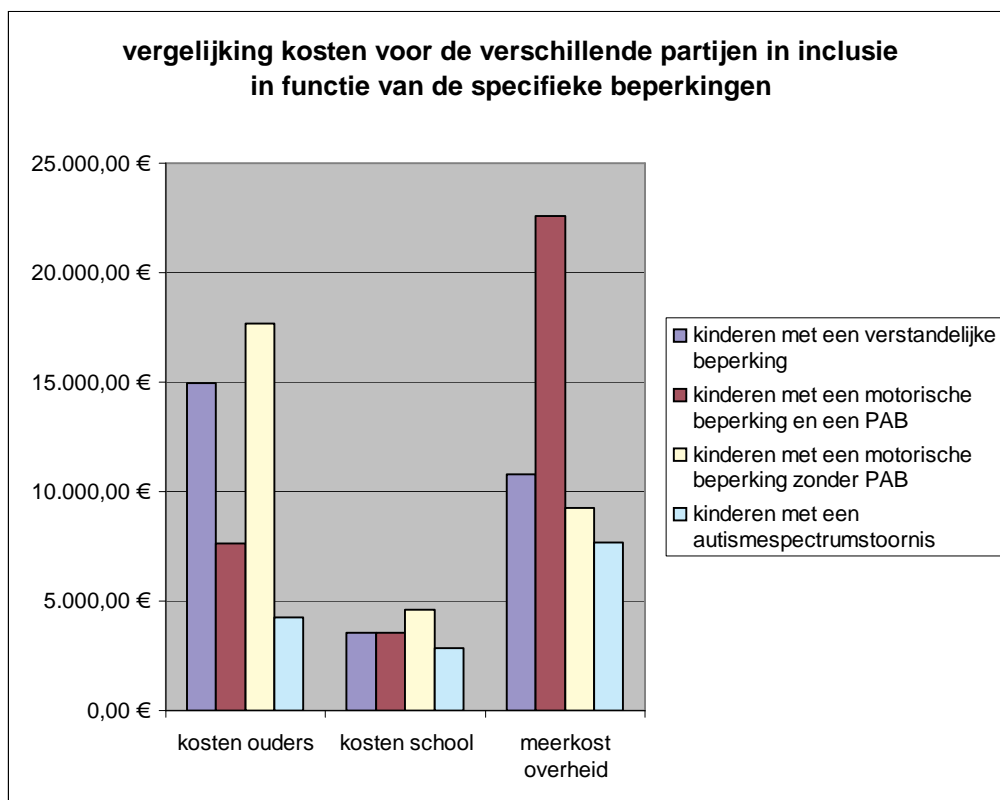
Wat betreft de kosten door de ouders, wordt in onderstaande tabel de verdeling tussen tijdsinvestering en uitgaven nog eens samengevat.

Case	tijdsinvestering	Uitgaven
17	13.359,14 €	
18	6.991,80 €	323,83 €
19		1.683,33 €
20	3.329,48 €	255,39 €

Tabel 16 : opsplitsing kosten ouders in tijdsinvestering en uitgaven

Bij Glen (case 17) dekken in het rekenmodel de tegemoetkomingen die ouders krijgen voor de aangepaste hulpmiddelen die Glen nodig heeft, de uitgaven hiervan. Bij Dries (case 19) wordt de gedeeltelijke inclusie (hij gaat 3 halve dagen naar school) mee vorm gegeven met ondersteuning van het persoonlijk assistentiebudget. De kosten van de ouders bestaan in dit geval uit dat deel van de kost voor aangepaste materialen waar geen terugbetaling voor voorzien is.

Een gemiddelde kostprijs berekenen lijkt quasi onmogelijk op basis van 20 gevalstudies. Toch zetten we deze gemiddeldes per subgroep even in grafiek omdat dit een mooi beeld schetst van de diversiteit in ondersteuningskosten en de verhouding tussen de verschillende partijen – ouders, school en overheid.

In deze grafiek leest men dat er afhankelijk van de beperking grote verschillen zijn in kosten voor ouders. De mate waarin het nodig is curriculumaanpassingen te doen (kinderen met een verstandelijke beperking) of de mate van zelfredzaamheid van het kind (kinderen met een motorische beperking) bepalen

mee de grootte van de investering door ouders. Op het niveau van de school zien we niet zo'n grote verschillen.

Wat de overheid betreft merken we ook duidelijk het effect wanneer naast onderwijs ook welzijn investeert, met name wanneer een kind beroep kan doen op een *persoonlijk assistentiebudget*. Op dat moment neemt de overheid een deel van de investering van de ouders over.

6.3. Hypothetische vergelijking van de kostprijs voor de overheid van inclusief onderwijs en van buitengewoon onderwijs voor deze 20 cases

Zoals onder 4.4. aangetoond is het financieringssysteem van het buitengewoon onderwijs een zeer ingewikkeld kluwen. De verschillende onderwijsnetten hanteren eigen verdeelsleutels. Semi-internaten kunnen zowel afhankelijk zijn voor subsidiering van het Departement Onderwijs als van het Vlaams Agentschap, het schoolvervoer werkt niet met een kostprijs per specifiek kind.

Het is daarom niet mogelijk om een kostprijs per kind dat school zou lopen in het buitengewoon onderwijs te berekenen. Dit in tegenstelling tot het rekenmodel waarin voor één specifiek door ons onderzocht kind nauwkeurig berekend kan worden wat de kostprijs van haar of zijn inclusietraject bedraagt.

Toch wagen we ons aan een beperkte vergelijking wat betreft investeringskost op dit ogenblik door de overheid op basis van de gegevens in onderstaande tabel :

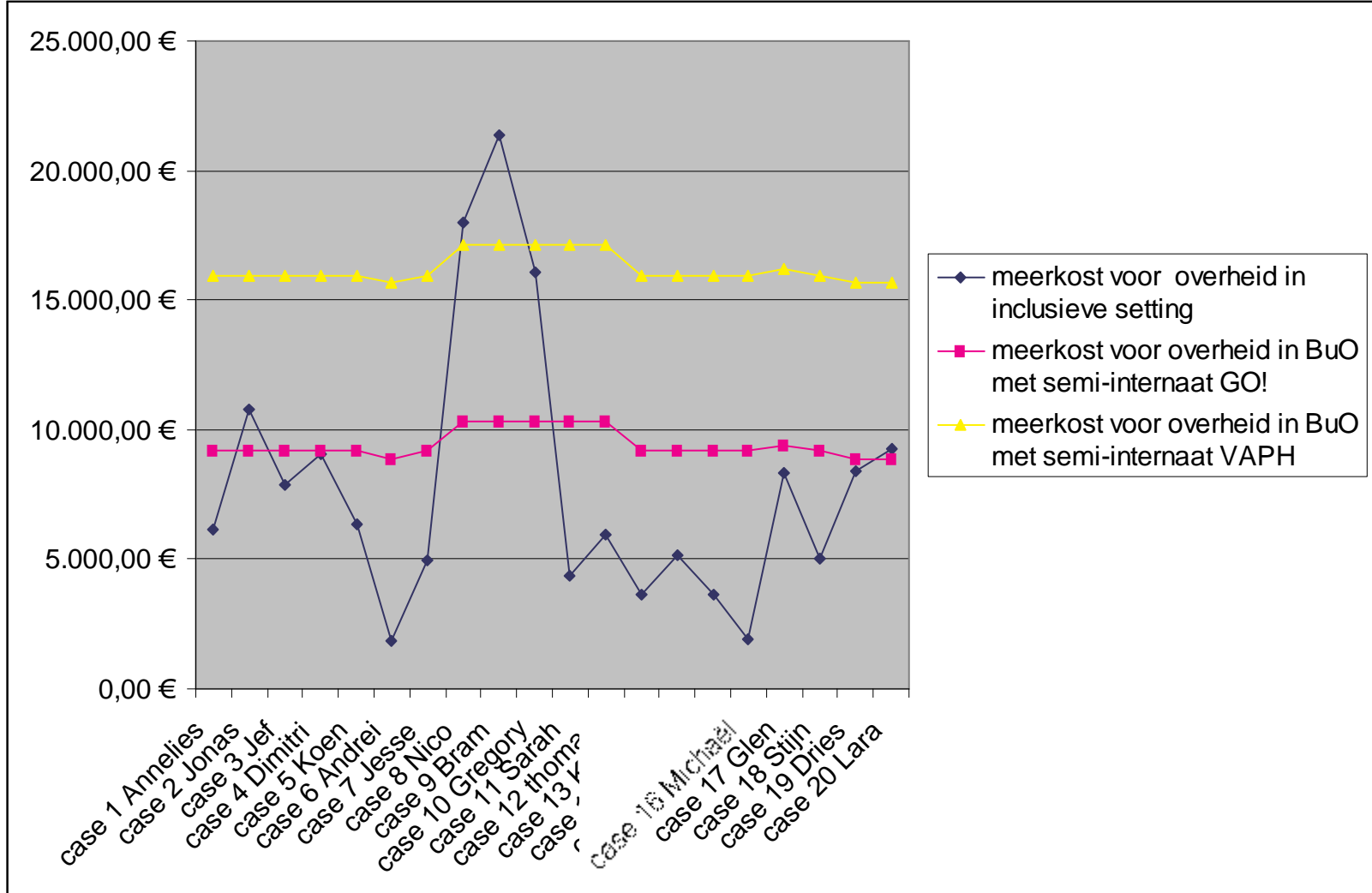
Kleuter	Minimum kostprijs voor een leerling in het BuO	Met semi-internaat GO!+ 2220.57 euro	Met semi-internaat VAPH+ 9000 euro
Type 2	6.642,78 €	8.863,35 €	15.642,78 €
Type 3	4.950,65 €	7.171,22 €	13.950,65 €
Type 4	7.820,59 €	10.041,16 €	16.820,59 €
Type 6	6.869,75 €	9.090,32 €	15.869,75 €
Type 7	6.656,10 €	8.876,67 €	15.656,10 €
Lager			
Type 1	2.213,65 €	4.434,22 €	/
Type 2	6.943,94 €	9.164,51 €	15.943,94 €
Type 3	5.251,81 €	7.472,38 €	14.251,81 €
Type 4	8.129,12 €	10.349,69 €	17.129,12 €
Type 6	7.170,91 €	9.391,48 €	16.170,91 €
Type 7	6.957,26 €	9.177,83 €	15.957,26 €
Type 8	2.198,10 €	4.418,67 €	/

Tabel 17 : Minimumkostprijs van een leerling voor de verschillende types buitengewoon onderwijs en de 2 vormen van semi-internaat - verminderd met de kostprijs van een leerling in het gewone basisonderwijs

Wanneer de meerkost voor de overheid in de inclusie van de 20 cases in dit onderzoek naast de voor hen van toepassing zijnde meerkost wanneer ze buitengewoon onderwijs zouden volgen geplaatst wordt, levert dat onderstaande tabel op :

	meerkost voor overheid in inclusieve setting	meerkost voor overheid in BuO met semi-internaat GO!	meerkost voor overheid in BuO met semi-internaat VAPH
case 1 Annelies	6.167,74 €	9.164,51 €	15.943,94 €
case 2 Jonas	10.756,14 €	9.164,51 €	15.943,94 €
case 3 Jef	7.851,31 €	9.164,51 €	15.943,94 €
case 4 Dimitri	9.067,14 €	9.164,51 €	15.943,94 €
case 5 Koen	6.357,78 €	9.164,51 €	15.943,94 €
case 6 Andrei	1.850,50 €	8.863,35 €	15.642,78 €
case 7 Jesse	4.961,34 €	9.164,51 €	15.943,94 €
case 8 Nico	18.014,09 €	10.349,69 €	17.129,12 €
case 9 Bram	21.355,97 €	10.349,69 €	17.129,12 €
case 10 Gregory	16.070,68 €	10.349,69 €	17.129,12 €
case 11 Sarah	4.378,65 €	10.349,69 €	17.129,12 €
case 12 thomas	5.975,95 €	10.349,69 €	17.129,12 €
case 13 Kristof	3.608,25 €	9.177,83 €	15.957,26 €
case 14 Robbe	5.183,49 €	9.177,83 €	15.957,26 €
case 15 Victor	3.608,25 €	9.177,83 €	15.957,26 €
case 16 Michaël	1.906,81 €	9.177,83 €	15.957,26 €
case 17 Glen	8.353,91 €	9.391,48 €	16.170,91 €
case 18 Stijn	5.007,85 €	9.177,83 €	15.957,26 €
case 19 Dries	8.389,45 €	8.876,67 €	15.656,10 €
case 20 Lara	9.258,19 €	8.863,35 €	15.642,78 €

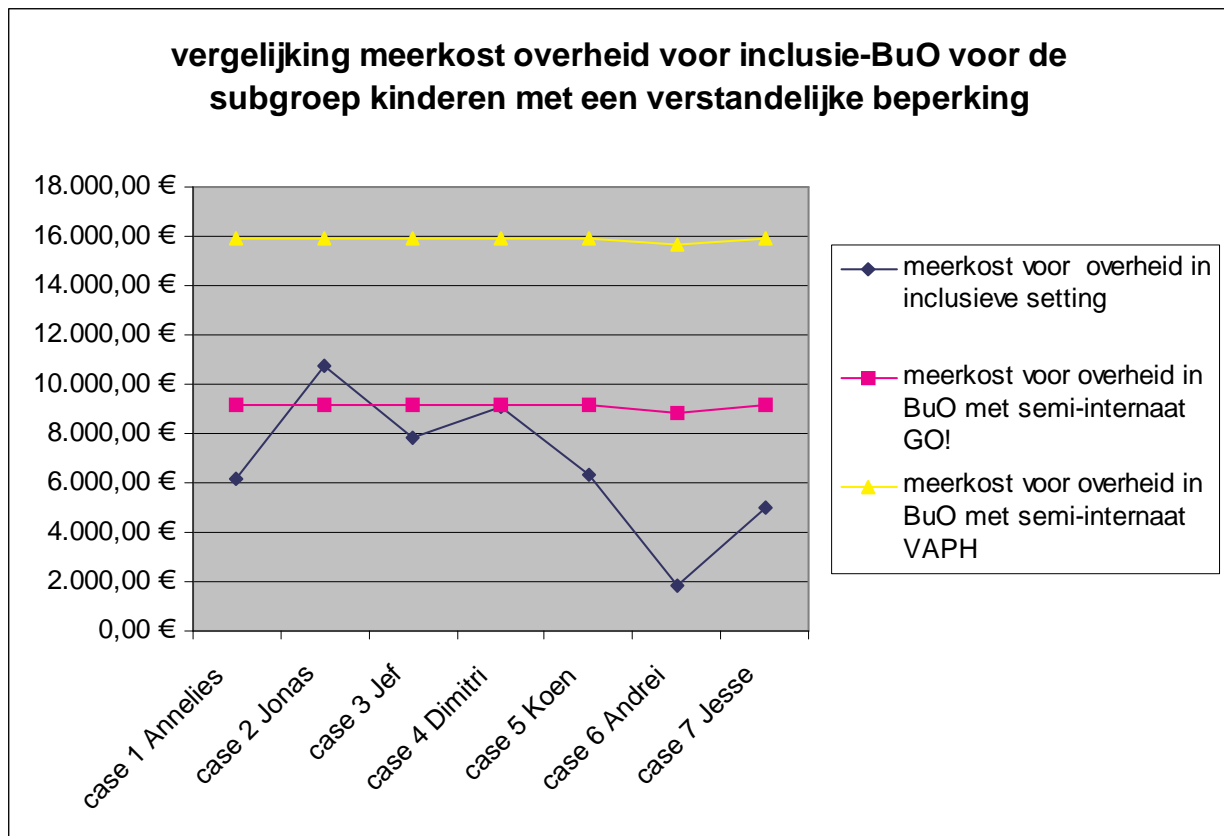
Grafisch kan dit als volgt weergegeven worden :

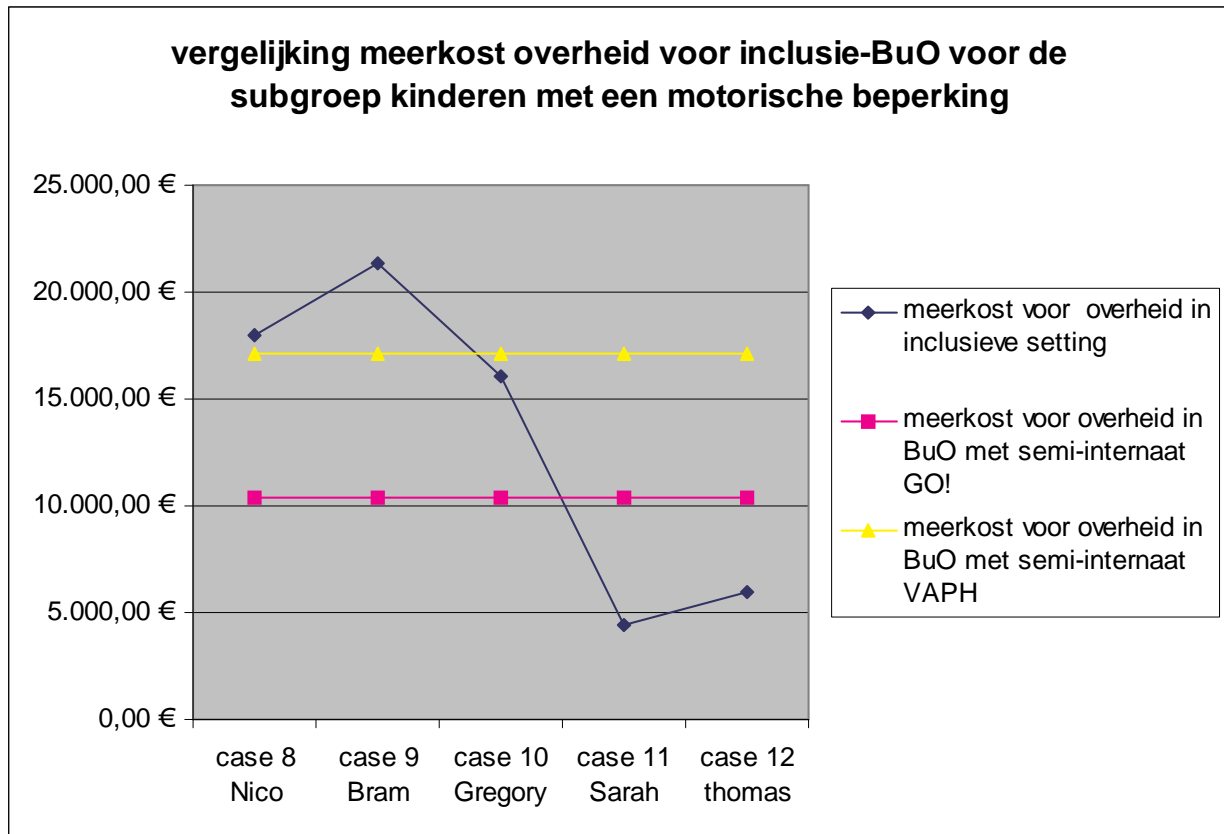
Op basis van deze gegevens kan voorzichtig geconcludeerd worden dat de overheid momenteel zowel in inclusief onderwijs als in buitengewoon onderwijs meer kosten draagt dan in het gewone onderwijs. Belangrijk daarbij is het onderscheid of dit enkel vanuit het departement Onderwijs gebeurt of ook vanuit Welzijn. Als enkel onderwijs investeert, dan is de kostenverdeling anders dan bij kinderen met een motorische handicap die beroep doen op een PAB.

Inclusief onderwijs vraagt nu een grote tijdsinvestering van de ouders. Vraag is of het terecht is dat dit van hen verwacht wordt, zeker als we het haalbaar willen maken voor alle ouders. Wij zijn er ons van bewust dat de kostprijsberekening voor het buitengewoon onderwijs zeer ruw is en dat deze gegevens absoluut verfijnd moeten worden om de vergelijking stand te doen houden.

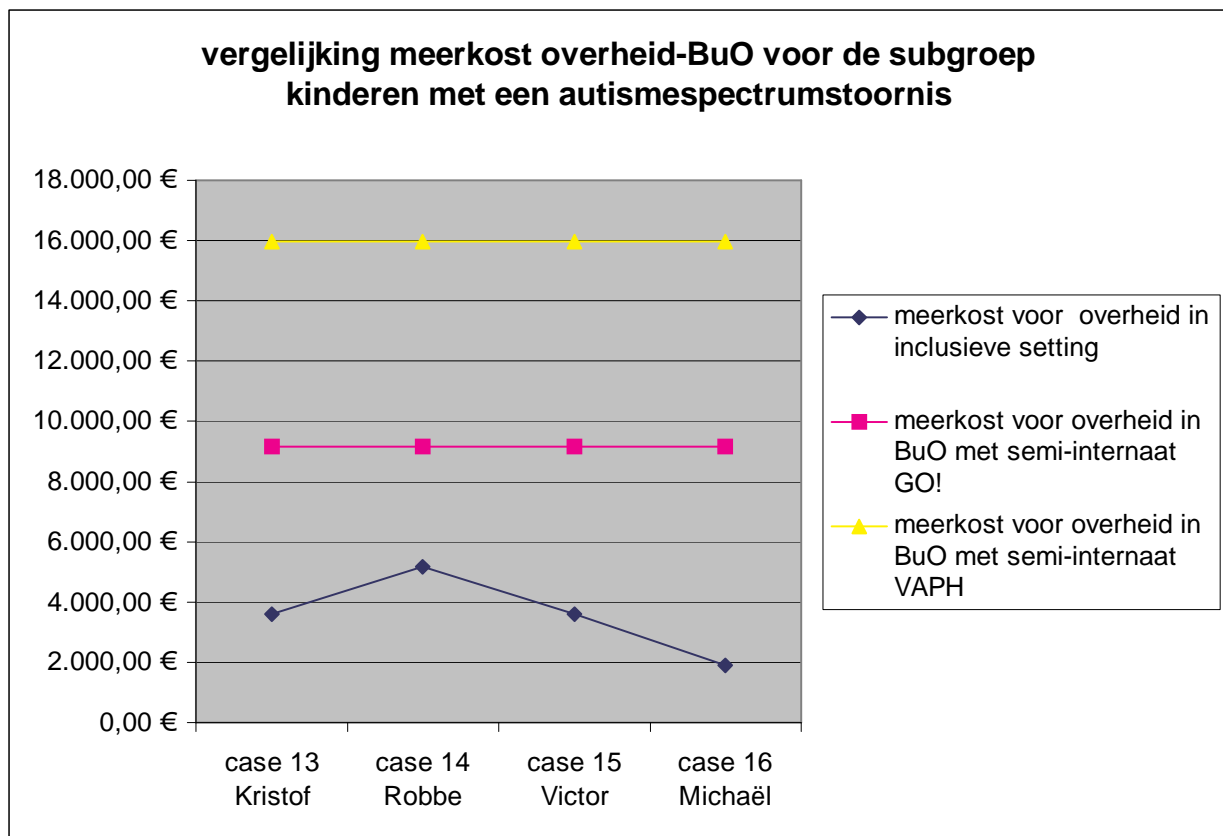
Per afgebakende subgroep van onderzochte kinderen zien deze grafieken er als volgt uit :

De meerkost voor de overheid in inclusief onderwijs ligt voor deze groep kinderen vrij dicht bij de minimale kosten in het buitengewoon onderwijs type 2. Jonas (case 2) kan beroep doen op een PAB om zijn inclusie mee vorm te geven, vandaar de hogere investeringskost door de overheid in inclusie. Andrei (case 6) daarentegen zit nog in de kleuterschool en doet geen beroep op ION-ondersteuning, vandaar de lagere investeringskost in zijn inclusietraject

Voor de door ons onderzochte groep kinderen met een motorische beperking valt op dat voor de kinderen die beroep kunnen doen op een persoonlijk assistentiebudget (case 8,9 en 10) de meerkost voor de overheid in hun inclusie zelfs de minimumkostprijs voor de overheid in BuO met semi-internat VAPH overstijgt. Tegelijk zien we dat indien er geen PAB is er een verschuiving optreedt. Waar bij de motorische beperking met PAB de inbreng van de ouders de helft is van de inbreng van de overheid is dit zonder PAB het omgekeerde, de ouders brengen dan dubbel zoveel in als de overheid.

Voor deze groep kinderen is het duidelijk dat de meerkost voor de overheid in inclusie lager ligt dan de minimale kosten in het buitengewoon onderwijs type 7 waar deze kinderen opgevangen zouden kunnen worden.

Voor de 4 andere onderzochte kinderen kan uit de overzichtsgrafiek opgemaakt worden dat de kosten door de overheid in hun inclusietraject lager ligt dan de minimale kostprijs voor de overheid wanneer deze kinderen school zouden lopen in het buitengewoon onderwijs alhoewel de verschillen niet erg groot zijn.

Dit onderzoek bevestigt dat de ouders zelf voor een groot gedeelte investeren in de realisatie van het inclusief onderwijs. Dit is een extra kost die nu bovenop de overheidsinvestering komt.

Zoals onder 6.2. beschreven, ligt de investeringskost voor de ouders in inclusief onderwijs voor het grootste deel in de tijdsinvestering nodig om curriculumaanpassingen of praktische ondersteuning te voorzien. De door ons geïnterviewde scholen voor buitengewoon onderwijs geven aan dat deze kosten

niet meer door ouders gedragen moeten worden en dus zeker binnenschools niet nodig zijn. Wat betreft de kosten buitenschools kunnen er geen besluiten getrokken worden vermits dit om een hypothetische vergelijking gaat en noch directies noch ouders zelf kunnen inschatten hoeveel de buitenschoolse ondersteuning zou bedragen in het geval dit kind naar het buitengewoon onderwijs gaat. Daarnaast geven directies aan dat wat uitgaven door ouders betreft de eigen opleg voor aangepaste hulpmiddelen waar geen tegemoetkoming voor voorzien is, ook in het buitengewoon onderwijs blijft bestaan. De uitgaven voor didactische materialen om het inclusietraject mee vorm te geven, zouden niet meer nodig zijn.

De in het rekenmodel afgebakende extra investeringskost door de school die vooral bestaat uit de meerkost van de (nu meestal vrijwillige) extra investering door verschillende personeelsleden zou er in het buitengewoon onderwijs anders kunnen uitzien. Deze scholen krijgen immers een ruimere personeelsomkadering waardoor er meer mogelijkheden zijn dat de nodige ondersteuning voorzien kan worden binnen het beschikbare urenpakket. Maar ook hier dient verder onderzoek naar te gebeuren.

6.4. *perceptie van ouders en scholen van inclusief onderwijs en de kosten ervan*

Verder vonden we het belangrijk een blik te werpen op de ervaringen die ouders en scholen hebben rond het inclusief onderwijstraject van de kinderen met een beperking en de kosten die daarmee verbonden zijn.

6.4.1. Beleving van ouders

In de meeste gezinnen heerst een globale tevredenheid over de inclusie van hun zoon/dochter hoewel het niet steeds van een leien dakje loopt. De grote motivatie om voor deze vorm van onderwijs te kiezen ligt in de sociale integratie, het leggen van contacten met leeftijdsgenoten in de eigen omgeving, het krijgen van voldoende stimulansen en uitdagingen en het kunnen imiteren van een modelvoorbeeld.

De geïnterviewde ouders geven volgende punten aan als moeilijk :

- Ouders voelen dat ze er vaak alleen voor staan, zelf alles moeten uitzoeken en initiatieven moeten nemen om de inclusie vorm te geven. Daarbij doen ze geregeld beroep op vrijwilligers. De kwaliteit van deze vrijwilligers is niet altijd toereikend. In vier cases (cases 2, 5, 7, 12) werd ondersteuning bij de overstap naar het secundair onderwijs door ouders sterk gemist.
- Niet alleen het inhoudelijk en organisatorisch vorm geven van een inclusieproject vraagt tijd en energie van ouders, ook de hele administratie rond terugbetalingen vraagt dit. In die mate zelfs dat een aantal geïnterviewde ouders omwille van tijdsgebrek een aantal mogelijke terugbetalingen niet aanvragen.
- Heel wat geïnterviewden, zowel uit de scholen als uit de gezinnen, kaarten het probleem aan van de grote klasgroepen. Er wordt aangegeven dat bij kleinere klasgroepen er meer aandacht zou kunnen gaan naar kinderen met specifieke onderwijsbehoeften, zonder dat dit een weerslag heeft op de andere kinderen in de klas.

- Het is een extra belasting voor een kind en voor het hele gezin om na schooltijd nog de verschillende noodzakelijke therapieën te volgen.

6.4.2. Beleving van de scholen

Ook bij de basisscholen waar de onderzochte kinderen school lopen is gepeild naar hun beleving rond inclusief onderwijs. Alle scholen zien de voordelen van deze onderwijsvorm zowel voor het kind in kwestie, als voor de andere kinderen in de klas en voor de hele school. Drie kanttekeningen werden hierbij geplaatst:

- De draagkracht van de school, de klas en de leerkrachten mag niet overschreden worden.
- Er is een duidelijk gemis aan kennis en expertise rond het vorm geven van inclusie. Nu wordt geregeld beroep gedaan op ondersteuning door vrijwilligers die de nodige opleiding missen.
- Scholen geven tot slot aan dat er een gebrek is aan continuïteit in de hulpverlening. Er komen te veel wissels voor in de ondersteuning wat het efficiënt uitbouwen van een inclusietraject niet evident maakt.

Hoofdstuk 7 : conclusies

Dit onderzoek is gestart vanuit de volgende onderzoeksvragen :

Wat is de ondersteuningskost die verbonden is aan een inclusief onderwijstraject in de basisschool van een kind met een specifieke onderwijsbehoefte?
Is er een verschil in ondersteuningskost tussen het inclusief onderwijs en het buitengewone onderwijs?

Met betrekking tot de **eerste onderzoeksvraag** kan na dit onderzoek gesteld worden dat inclusief onderwijs, net als buitengewoon onderwijs, een meerkost heeft ten aanzien van het gewoon onderwijs. Om die meerkost in kaart te brengen hebben we ze uitgedrukt in uren die financieel gewaardeerd zijn. We zijn ook nagegaan wie die meerkost draagt, m.a.w. wie investeert in inclusief onderwijs.

De gemeenschap als geheel (ouders, vrijwilligers, school en overheid samen) investeert in de 20 bestudeerde cases gemiddeld 21 800 € per leerling per schooljaar (sociale kost). Merk op dat onze steekproef niet representatief is voor alle leerlingen in inclusie, en dat er bovendien binnen onze steekproef een zeer grote variantie heerst (de sociale kost varieert van 5 115 tot 37 829 €).

Zowel *ouders, school als overheid* investeren duidelijk in deze onderwijsvorm (respectievelijk gemiddeld 10 296, 3 596 en 7 906 €). In wat volgt overlopen we de bijdrage van elke partij afzonderlijk.

Waar het voor de *ouders* (en de vrijwilligers die zij inbrengen) in hoofdzaak gaat om een tijdsinvestering (door ons omgerekend in een financiële kost), gaat het voor de overheid om effectief uitgegeven bedragen. Het overzicht van de kosten voor ouders dient verder genuanceerd te worden:

- hun (tijds)investering werd in onze schattingen samengevoegd met die van andere vrijwilligers.
- hun tijd werd gewaardeerd tegen de bruto-loonkost. In feite wordt deze kost ook voor een groot deel gedragen door de sociale zekerheid en de

fiscus, die ontvangsten derven omwille van de tijd die ouders niet op de formele arbeidsmarkt besteden.

Er zijn grote verschillen in de meerkost en in de investering door de ouders tussen de door ons onderzochte kinderen. De mate waarin het nodig is curriculumaanpassingen te doen of de mate van zelfredzaamheid van het kind bepalen de grootte van de investering door ouders.

Zowel in de eerste onderzoeksgroep als bij de 20 onderzochte cases gaat het in ongeveer 70% van de gevallen over hoog opgeleide ouders. In een even groot aantal gevallen werkt één van beide ouders niet (meer) voltijds. Dit zijn indicaties dat vooral ouders met een relatief grote (financiële en organisatorische) draagkracht de stap naar inclusie zetten. Wellicht komt dit door de manier waarop inclusie op dit moment vorm gegeven en ondersteund wordt: ouders dragen in feite de verantwoordelijkheid voor de praktische organisatie van hun keuze voor inclusie. Het blijkt niet evident om geschikte ondersteuning te vinden en om de continuïteit in een inclusietraject te bewaren. Bovendien geven de geïnterviewde ouders aan dat zij zich alleen voelen staan bij deze organisatie en dat zij nood hebben aan ondersteuning en expertise. Zij geven aan dat het clb daar nu in tekort schiet.

Ouders klagen over de organisatie die het van hen vraagt maar willen anderzijds wel betrokken worden.

We merken ook dat de *scholen* in inclusief onderwijs investeren (bv. extra tijdsinvestering klasleerkracht) evenwel zonder daarom meer subsidie te ontvangen van de overheid. Grosso modo kan gesteld worden dat de *méérkost* voor scholen van dezelfde grootteorde is als de gemiddelde (publieke) kost per leerling. Deze constatering is misschien een goede denkpiste voor de overheid om een kind met een specifieke onderwijsbehoefte dubbel te laten tellen bij het toekennen van middelen aan basisscholen. Een mogelijk alternatief zou erin bestaan om aan inclusiescholen dezelfde toelage per (inclusie)leerling toe te kennen als aan scholen uit het buitengewoon onderwijs.

Wat de overheid betreft merken we ook duidelijk het effect wanneer naast onderwijs ook welzijn investeert, concreet wanneer een kind beroep kan doen op een persoonlijk assistentiebudget. Op dat moment neemt de overheid een deel van de investering van de ouders over. Interessant hier is om te onderzoeken

welke de mogelijkheden zijn van het werken met onderwijsassistenten zoals dit in het buitenland gebeurt.

We stellen vast dat de meerkost enerzijds gerelateerd is aan de individuele ondersteuning van de leerlingen met specifieke noden en anderzijds aan de noden van de organisatie (bvb. nood aan meer overleg, extra werk voor de klasleerkracht). Bovendien stellen we vast dat de investeringen van de overheid thans bijna uitsluitend gaan naar de individuele ondersteuning, dus nauwelijks naar de meerkost voor de organisatie.

Het indrukwekkende totale plaatje (de 'sociale kost') van inclusief onderwijs (meer dan 20 000 € per leerling per jaar) voor deze 20 cases roept de vraag op of er geen *vertekeningen* in de schattingen zitten. Het antwoord op deze vraag is dubbel:

- enerzijds zijn er factoren die een overschatting van kost in de hand werken. Het feit dat vooral hooggeschoolde tweeverdienersgezinnen kiezen voor inclusie laat vermoeden dat deze ouders zich wat grotere investeringen kunnen permitteren dan de doorsnee ouder. Bovendien is inclusie momenteel nog niet ruim verspreid, waardoor er ook geen schaalvoordelen kunnen optreden. Ten derde zitten in onze steekproef ongeveer 1/3 ION-leerlingen: het aandeel van die 'duurdere' groep is in werkelijkheid veel kleiner, omdat het "officiële" ION-experiment momenteel nog slechts een beperkt aantal leerlingen bereikt.
- Anderzijds zijn er ook argumenten om het vermoeden van overschatting tegen te spreken. Bijvoorbeeld is de tijd van ouders en vrijwilligers gewaardeerd tegen de gemiddelde uurloonkost van de ganse werkende bevolking, ook al is de loonkost van de betrokkenen vermoedelijk hoger omdat ze hoger geschoold zijn. Bovendien kan aangevoerd worden dat de beperkte inbreng van de overheid een rem zet op de vraag naar inclusie: de leerlingen met de zwaarste behoeften aan ondersteuning zitten naar verwachting (nog) niet in het reguliere onderwijs.

Noteer dat men zich niet mag blind staren op de kosten alleen. Pleitbezorgers van inclusief onderwijs benadrukken vooral de *baten* van inclusie: zowel voor de betrokken leerling zelf (die vermoedelijk op langere termijn meer zal geleerd hebben, zelfredzamer zal zijn, en zich meer geïntegreerd zal voelen) als voor de medeleerlingen en de sociale omgeving (die de rijkdom van diversiteit zullen ervaren hebben, en beter zullen voorbereid zijn op een volwassen leven in een diverse omgeving).

Met betrekking tot **de tweede onderzoeksvraag** kan gesteld worden dat de *ondoorzichtigheid van het financieringssysteem van het buitengewoon onderwijs* het nauwelijks mogelijk maakt een vergelijking te maken.

Voor ouders kan men er van uit gaan dat een groot deel van de investeringskost weg valt wanneer het kind buitengewoon onderwijs zou volgen. Voor de scholen buitengewoon onderwijs is het zo dat de investeringskost door de overheid gedragen wordt omdat dit juist hun opdracht is. Stellen dat *alle* kosten voor de ouders weg vallen kunnen we echter niet, hierover hebben we geen gegevens.

Op basis van de beperkte gegevens waarover wij konden beschikken, kan men concluderen dat de overheid zowel in het inclusief onderwijs als in het buitengewoon onderwijs een substantieel bedrag per leerling investeert. De huidige overheidsinvestering in het inclusief onderwijs blijft echter onder de minimale investering in het buitengewoon onderwijs. Wanneer men het principe van een equivalent aan middelen hanteert, is er dus nog marge voor de overheid om te investeren in inclusief onderwijs.

Wanneer er gebruik gemaakt kan worden van een persoonlijk assistentiebudget (vanuit VAPH) overstijgt de investering in inclusief onderwijs wel de minimale kostprijs van het buitengewoon onderwijs.

Brengen we ook de onrechtstreekse kosten zoals de kost van de ondersteuning in een (publiek of gesubsidieerd) semi-internaat mee in rekening, dan zien we dat die ondersteuning in het regulier onderwijs door de school en vooral door de ouders en vrijwilligers gedragen wordt. Vanuit economisch oogpunt is dus niet

zozeer de efficiëntievraag doorslaggevend (hoeveel kost inclusief onderwijs in vergelijking met buitengewoon onderwijs?), maar eerder de verdelingsvraag (hoe worden de kosten in beide gevallen verdeeld?): de overheid financiert (tot op heden) een groter deel van de kost van het buitengewoon onderwijs, terwijl de school en de ouders (in natura) een groter deel dragen van de kost van inclusief onderwijs.¹ De vraag stelt zich naar wat de gemeenschap beschouwt als een 'billijke' verdeling van de kosten in beide settings.

Uit de bevindingen en tijdens de onderzoeksfase kwamen enkele vragen en hypothesen naar voor die stof geven tot discussie:

- Om de vergelijking te maken met de kost van het Buitengewoon Onderwijs ondervroegen we de directie/orthopedagogen van scholen. Zij stelden dat de leerlingen in kwestie in hun school voldoende geholpen zouden worden. Daarbij werd er vanuit gegaan dat er geen bijkomende kosten zouden zijn voor de ouders. Deze vooronderstelling lokt echter bedenkingen uit en is waarschijnlijk te sterk. Niet alleen zijn er situaties gekend waarbij de school Buitengewoon Onderwijs eisen stelt naar de inzetbaarheid van een PAB tijdens de schooluren, vaak moeten ouders ook tussenkomen in de kostprijs van therapie of andere bijkomende kosten gebonden aan de onderwijscontext.

- Mogelijke terugverdieneffecten van inclusief onderwijs werden tijdens het onderzoek niet in rekening gebracht. Als we zien dat de investeringen van ouders zo hoog is en zij toch kiezen voor inclusief onderwijs, dan moet dit wel een zeer overtuigende keuze zijn. Tegenover de financiële kostprijs staan er wellicht voordelen in termen van leerwinst en sociale integratie (dit laatste niet alleen voor de leerling zelf). Er kunnen zelfs financiële baten verbonden zijn aan het inclusief onderwijs. Zo stijgt de kans op een diploma, een zelfstandiger leven in een inclusieve setting wat op lange termijn de kosten voor de ouders en voor de overheid doet afnemen tegenover de kostprijs van gespecialiseerde ondersteuning en zorgverlening.

---

¹ ook al valt een deel van die kost, via gedeelde sociale bijdragen en belastingen, onrechtstreeks terug ten laste van de overheid.

- Het huidige profiel van de inclusie-ouders is vooral kansrijk. Maakt dit het inclusief onderwijs tot een luxe of iets voor een kleine elite? Of is dit net zo omdat inclusief onderwijs zoveel draaglast met zich mee brengt? Het zou voor de overheid in elk geval een teken aan de wand kunnen zijn dat er dringend bijgestuurd moet worden opdat inclusief onderwijs voor alle ouders een reële keuzemogelijkheid wordt. Hoeveel moet en wil de overheid bijdragen opdat inclusief onderwijs voor iedereen een toegankelijke keuze wordt?

Hoewel het de knoop blijkt in de onderhandelingen in voorbereiding van het leezorgkader dient er zeer zorgvuldig omgesprongen te worden met cijfermateriaal en hypothesen over de kost van inclusief onderwijs, buitengewoon onderwijs en vergelijkingen tussen de twee. Niet alleen zijn uitspraken over de kost en uitgaven vaak zeer waardegeladen en wordt er vaak vanuit vooronderstellingen vertrokken. Er blijkt ook geen exact cijfermateriaal te bestaan over de kost van het buitengewoon onderwijs. Met dit onderzoek zijn we er ook niet in geslaagd om dit exact voor het inclusief onderwijs te gaan berekenen. Wel toonden we aan de hand van een aantal cases aan dat ouders veel investeren in inclusief onderwijs en de overheid de sleutel in handen heeft om van inclusief onderwijs een mogelijkheid te maken voor alle ouders.

Grosso modo kan gesteld worden dat de méérkost voor *scholen* van dezelfde grootteorde is als de gemiddelde (publieke) kost per leerling. Deze constatering is misschien een goede denkpiste voor de overheid om een kind met een specifieke onderwijsbehoefte dubbel te laten tellen bij het toekennen van middelen aan basisscholen. Een mogelijk alternatief zou erin bestaan om aan inclusiescholen dezelfde toelage per (inclusie)leerling toe te kennen als aan scholen uit het buitengewoon onderwijs.

Het model dat op dit ogenblik in onze cases gebruikt wordt is te vergelijken met het 'leerlinggebonden model' uit het literatuuronderzoek. Ouders, scholen en overheid maken kosten of doen uitgaven gerelateerd aan de specifieke noden van de individuele leerlingen binnen een reeds bestaand school- en financieringssysteem. Dit heeft een aantal consequenties die het efficiënt vorm geven van een specifieke inclusie niet ten goede komen. Zoals door ouders en scholen aangegeven wordt in de interviews is er een groot gemis aan

continuïteit, kennis en expertise. Een deel van de nu geïnvesteerde tijd gaat verloren aan het opvangen van dit gemis. Hier liggen nog een aantal mogelijkheden tot bijsturen vanuit de overheid. Een reorganisatie van de vormgeving van inclusief onderwijs dringt zich op. Inclusie is voor scholen nog steeds een nieuw, eerder uitzonderlijk gegeven. We vermoeden dat scholen aan ouders ook soms (te) veel ondersteuning vragen uit vrees voor de belasting die inclusie met zich meebrengt, en die scholen bij gebrek aan ervaring niet goed kunnen inschatten. De kwaliteit en haalbaarheid van inclusief onderwijs zouden met andere woorden gelijktijdig kunnen verbeteren indien er voor meer coherentie en continuïteit zou gezorgd worden.

Het lijkt daarom een optie om te evolueren naar een dubbel financieringsmodel. Enerzijds zou dit bestaan uit meer schoolgebonden financiering (Meijers 1999) en Peters (2004) waarin centraal staat welke hulpmiddelen, ondersteuning en kennis een school nodig heeft om kwaliteitsvol onderwijs te bieden aan een kind met een specifieke onderwijsbehoefte. Zo kan een deel van de organisatie en het aanpassen van het leerprogramma gedragen worden door de school. Er kan op die manier ook voor meer continuïteit en coherentie in de ondersteuning gezorgd worden. Bovendien kan de ondersteuning dan door beter opgeleide mensen verzorgd worden wat de efficiëntie en continuïteit ten goede kan komen. Anderzijds blijft een leerlinggebonden financiering ook nodig omdat elke inclusie op een heel eigen manier vorm gegeven wordt en een zekere graad van flexibiliteit in de ondersteuning vraagt. Wanneer aan ouders een aantal uren ondersteuning toegekend worden die zij vrij kunnen inzetten op momenten dat het nodig is, wordt er een antwoord gegeven op de vraag naar flexibiliteit. Deze vorm van financieren lijkt sterk op de manier waarop een persoonlijk assistentiebudget gebruikt kan worden. Dit is dan ook zeker een mogelijk te onderzoeken piste in de communicatie tussen Onderwijs en Welzijn. Dat er dringend meer overleg nodig is tussen beide beleidsdomeinen was reeds de conclusie van het Symposium Inclusief onderwijs in januari 2004. In augustus 2008 wachtten ongeveer 4000 mensen op een PAB. Onder die wachtenden bevinden zich honderden ouders voor wie het PAB een groot verschil maakt in de haalbaarheid van inclusief onderwijs. Tegelijk zien we dat scholen zeer uiteenlopende eisen stellen ten aanzien van de inzet van dit PAB en individuele begeleiding door de ouders of vrijwilligers. We herhalen met dit onderzoek de

aanbeveling voor overleg tussen het beleidsdomein Welzijn en Onderwijs want we stellen vast dat het PAB een groot verschil kan maken.

Interessant is ook de piste die Minister Vandenbroucke opperde om leerlingen op leerzorgniveau III een gelijk budget voor specifieke ondersteuning toe te kennen, onafhankelijk van hun keuze voor inclusief of buitengewoon onderwijs.

Het onderzoeksbudget maakte dat we niet op alle interessante vragen voldoende konden ingaan. We hebben dit proberen te expliciteren en willen op het einde van dit onderzoek ook die onderzoeksvragen oplijsten. Er is nood aan:

- Een analyse van de visie op onderwijs en inclusie waaruit ouders en scholen vertrekken.
- Onderzoek naar wat de wenselijke ondersteuningsinvulling is volgens beide partijen.
- Een evaluatie van de kwaliteit en efficiëntie van de geboden ondersteuning.
- Welke is de draagkracht van het gezin en de omgevingsfactoren
- Onderzoek naar de kosten die de ouders maken als hun kind buitengewoon onderwijs volgt.
- De voorbereiding van een systeem gerichte financiering voor kennisopbouw en structurele veranderingen, daarnaast ook leerling gerichte financiering die de ouders kunnen inzetten
- Onderzoek dat de verschillende financieringssystemen binnen het Vlaamse onderwijs in kaart brengt om genuanceerde vergelijkingen mogelijk te maken.
- Onderzoek naar de output en de zichtbare resultaten van inclusie. Alleen al op het vlak van leerwinst roept dit een heel debat op cfr. "die kinderen leren niets in het inclusief onderwijs" of "die kinderen leren niets in het buitengewoon onderwijs". Maar net als over de kostprijs zijn er nauwelijks gegevens omtrent de leerwinst, dus zou Vlaams onderzoek hier ook op zijn plaats zijn.